'स्वावलंबी शिक्षण हेच आमचे ब्रीद' - कर्मवीर

ACCREDITED WITH GRADE B+ NAAC

रयत शिक्षण संस्थेचे,

चंद्राबाई-शांताप्पा शेंडुरे कॉलेज, हुपरी

कर्मरजत

२०२४-२०२५

आंतरराष्ट्रीय हिमनदी संवर्धन वर्ष

पद्मभूषण डॉ. कर्मवीर भाऊराव पाटील जयंती सोहळा.

प्रमुख पाहुणे मा. अजित सूर्यवंशी, मॅनेजिंग कौन्सिल सदस्य, रयत शिक्षणसंस्था. सातारा.

अध्यक्ष-मान. विकास देशमुख, सचिव, रयत शिक्षणसंस्था, सातारा.

विद्यार्थ्यांना पारितोषिक वितरण करताना मान्यवर

उपस्थित मान्यवर व विद्यार्थी वृंद

रयतमाऊली सौ. लक्ष्मीबाई भाऊराव पाटील स्मृतिदिन

रयतमाऊली सौ. लक्ष्मीबाई भाऊराव पाटील स्मृतिदिन-जिल्हा परिषद शाळा, हुपरी येथे विद्यार्थ्यांना खाऊ वाटप

प्रजासत्ताक दिन

स्टाफसोबत थोर देणगी दारमान.अशोक शेंडुरे

निजदेहाचे झिजवून चंदन । तुम्ही वेचिला इथे कण कण
आणि फुलविले हसरे नंदन । स्मृतीस तुमच्या शतशः वंदन

पद्मभूषण डॉ. कर्मवीर भाऊराव पाटील
(डी.लिट.)

रयत शिक्षण संस्थेचे पदाधिकारी

अध्यक्ष

मान. खासदार पद्मविभूषण शरदचंद्रजी पवार

संघटक

मान. डॉ. अनिल पाटील

चेअरमन

मान. श्री. चंद्रकांत दळवी

व्हा. चेअरमन

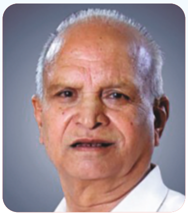

मान. श्री. भगिरथ शिंदे

सचिव

मान. श्री. विकास देशमुख

सहसचिव (उच्चशिक्षण)

प्रि. डॉ. शिवलिंग मेनकुदळे

सहसचिव (माध्यमिक)

मान. श्री. बी. एन. पवार

ऑडिटर

प्रि. डॉ. राजेंद्र मोरे

आमच्या महाविद्यालयाचे थोर देणगीदार दांपत्य

मान. सौ. रजनीताई शेंडुरे व मान. अशोक शेंडुरे (अमेरिका)

प्राचार्य डॉ. विजय पाडळकर

महाविद्यालय विकास समिती

चेअरमन

श्रीमती सरोज (माई) पाटील

सदस्य

मा. आमदार राहूल आवाडे

सदस्य

मा. पद्मश्री शिवराम भोजे

सदस्य

मा. मानसिंगराव देसाई

सदस्य

मा. शिवराज नाईक

सदस्य

श्री. ए. एन. पाटील

सदस्य

प्रा. डॉ. एम. एस. मुजावर

सदस्य

श्री. के. आय. मुलाणी

सदस्य

प्रा. डॉ. संतोष बराले

सदस्य

प्रा. डी. सी. तुळशीकट्टी

सदस्य

डॉ. संध्या माने

सदस्य

सौ. शिंदे एम. एस.

सचिव

प्राचार्य डॉ. विजय पाडळकर

सल्लागार समिती

प्राचार्य डॉ. टी. एस. पाटील

प्राचार्य आर. बी. माळी

प्राचार्य डॉ.व्ही.एम.पाटील

श्री. एस. सी. बारगे

महाविद्यालयातील यशस्वी गुणवंत प्राध्यापक

प्रा. डॉ. मुल्ला इब्राहिम हमजा
भुवनेश्वर येथे झालेल्या अखिल भारतीय आंतरविद्यापीठ ॲथलेटिक्स स्पर्धेसाठी शिवाजी विद्यापीठ संघाचे मार्गदर्शक म्हणून निवड

प्रा. डॉ. महादेव सोनटक्के
पदन्नोती सहयोगी प्राध्यापक

प्रो. डॉ. अरुण शिंदे
शिवाजी विद्यापीठ अकॅडमीक कौन्सिलपदी निवड

स्पर्धा परीक्षा केंद्राचे यशस्वी विद्यार्थी

क्रीडा क्षेत्रातील उल्लेखनीय कामगिरी- २०२४-२५

निर्जला अनिल बोदे
(बी.ए.भाग.३)
पश्चिम विभागीय/महाराष्ट्र राज्य
आंतरविद्यापीठ महाक्रीडा
स्पर्धेसाठी शिवाजी विद्यापीठ
कबड्डी संघात निवड

गणेश शीतल चौगले
बी.ए.भाग.
१.९७ कि.ग्रॅ. वजन गटात
शिवाजी विद्यापीठ अंतर्गत
कोल्हापूर विभाग तसेच
आंतरविभागीय स्पर्धेत
तृतीय क्रमांक

निखील आण्णासो माने
(एम.कॉम.२)
८० कि.ग्रॅ. वजन गटात
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर
विभागीय तायक्वांदो स्पर्धेत
तृतिय क्रमांक

आशुतोष सुदर्शन भातमारे
(बी.ए.भाग.१)
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर
विभागीय १०००० मी. धावणे
स्पर्धेत तृतीय क्रमांक

मुरारी ऋतुजा सुरज
(बी.ए.भाग.१)
महाराष्ट्र राज्य व्हॉलीबॉल
संघात निवड

सोनाली युवराज माळी
(बी.ए.भाग.२)
कोल्हापूर जिल्हा ॲथलेटिक्स
५००० मी. धावणे
स्पर्धेत तृतिय क्रमांक

सन्मती अवघडे
शिवाजी विद्यापीठ
युवा महोत्सव
गीतगायन
स्पर्धेत उत्तेजनार्थ पारितोषिक

गणेश शीतल चौगले (बी.ए.भाग.१)
९७ कि.ग्रॅ. वजन गटात
शिवाजी विद्यापीठ अंतर्गत कोल्हापूर विभाग
तसेच आंतरविभागीय स्पर्धेत
तृतीय क्रमांक

निर्जला अनिल बोदे (बी.ए.भाग.३)
पश्चिम विभागीय /महाराष्ट्रराज्य
आंतरविद्यापीठ महाक्रीडा स्पर्धेसाठी शिवाजी
विद्यापीठ कबड्डी संघात निवड.
प्राचार्य डॉ. विजय पाडळकर सत्कार करताना

सांस्कृतिक विभाग दिन विशेष

विनम्र अभिवादन–छत्रपती शिवाजी महाराज जयंती

छत्रपती राजर्षी शाहू महाराज जयंती प्रतिमापूजन

शिक्षक दिनानिमित्त मार्गदर्शन–प्रो.डॉ.संजय साठे, कोल्हापूर

महात्मा जोतीराव फुले स्मृतिदिन

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर महापरिनिर्वाण दिन

महर्षी विठ्ठल रामजी शिंदे स्मृतिदिन

संत गाडगे महाराज व पारिसाण्णा इंग्रोळे स्मृतिदिन

भारतीय संविधान दिन प्रास्ताविक–शपथ देताना मान. प्राचार्य डॉ. पाडळकर

ट्रेड फेयर व पारंपारिक दिन उपक्रम

उद्घाटन समारंभ–मान. आम. अशोकराव माने, राजेंद्र शेटे, प्राचार्य डॉ. व्ही.व्ही.पाडळकर व मान्यवर

खाद्य पदार्थांचा आस्वाद घेताना–मा. आमदार अशोकराव माने व सर्व मान्यवर

पारंपारिक दिन उद्घाटन समारंभ – छ. शिवाजी महाराज यांच्या प्रतिमेस अभिवादन व सहभागी विद्यार्थी– विद्यार्थीनी

पारंपारिक दिन उद्घाटन समारंभ – छ. शिवाजी महाराज यांच्या प्रतिमेस अभिवादन व सहभागी विद्यार्थी– विद्यार्थीनी

राष्ट्रीय सेवा योजना: दत्तक गाव रांगोळी येथे विशेष श्रमसंस्कार शिबिर

उदघाटन समारंभ प्रास्ताविक :
कार्यक्रम अधिकारी डॉ .संध्या माने

मान्यवरांचे स्वागत करताना :
प्राचार्य डॉ. व्ही. व्ही. पाडळकर

उदघाटन समारंभ प्रमुख पाहुणे: मा. बाहुबली गाट

श्रम संस्कार शिबिराअंतर्गत 'महिला सुरक्षितता'
पथनाट्य सादर करताना स्वयंसेवक

श्रमसंस्कार शिबिराअंतर्गत 'शांतता व राष्ट्रीय एकात्मता'
या विषयावर मौन मेणबत्ती रॅली

विशेष श्रमसंस्कार शिबिर समारोप : प्रमुख पाहुण्या सरपंच
मा. सौ. संगीता नरदे.

इतिहास विभाग आयोजित अभ्यास सहल-कोल्हापूर-पन्हाळा-जोतिबा दर्शन

समाजशास्त्र विभाग-श्रीमंत घाटगे कर्णबधिर विद्यालय कागल भेट

समाजशास्त्र विभाग-अभ्यास सहल बेळगाव

भूगोल विभाग आयोजित-अभ्यास सहल-महाबळेश्वर-प्रतापगड-श्रीवर्धन कोकणदर्शन

कॉमर्स व अर्थशास्त्र विभाग आयोजित-अभ्यास सहल. शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

विविध उपक्रम

स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्र : मा. शरद बोराळकर व्याख्यान देताना

ज्वेलेरी मेकिंग कार्यशाळा : प्रास्ताविक करताना प्राचार्य डॉ.विजय पाडळकर

ज्वेलेरी मेकिंग कार्यशाळा प्रशिक्षण : एम.एस.एस.आय.डी.सी चे प्रशिक्षक

ज्वेलेरी मेकिंग कार्यशाळा प्रशिक्षण : एम.एस.एस.आय.डी.सी चे प्रशिक्षक

मानवी हक्क विभाग आयोजित कार्यशाळेत 'भारतीय राज्यघटना आणि लोकशाही'याविषयावर मार्गदर्शन करताना प्रा. कर्णराज रणदिवे

मा. शरदचंद्रजी पवार वाढदिवस भितिपत्रिका प्रकाशन : प्राचार्य डॉ. विजय पाडळकर

दिनविशेष, उपक्रम आणि व्याख्याने

हिंदी दिवस–भित्तिपत्रिका प्रकाशन व व्याख्यान–डॉ. संदीप किर्दत, सातारा.

भूगोल दिन–व्याख्यान–मान. डॉ. पी. टी. पाटील. शिवाजी विद्यापीठ. उपस्थिती मा. प्राचार्य डॉ. पाडळकर व विद्यार्थी

भूगोल विभाग आयोजित–नॅशनल स्पेस डे–प्रास्ताविक प्रा. के. आय.मुलाणी व उपस्थित विद्यार्थी वर्ग.

भूगोल विभाग–व्हिलेज सर्वे– मौजे यळगूड

इंग्रजी विभाग– इंग्लिश डे (विल्यम शेक्सपियर जन्म दिवस)

शिवाजी विद्यापीठ अग्रणी कार्यशाळा

इंग्रजी विभाग–अग्रणी कार्यशाळा–
विषय : सॉफ्ट स्किल्स–डॉ. सबिहा फरास

विषय : व्यक्तिमत्व विकास–डॉ. विवेक कोतेकर.

समाजशास्त्र विभाग आयोजित – अग्रणी कार्यशाळा सामाजिक माध्यमे व परिवर्तन–डॉ. आनंद गाडीवड्डु, अर्जुननगर

इतिहास विभाग–वाहतूक कायदेविषयक
कार्यशाळा–मा.एन.आर.चौखंडे.

कॉमर्स विभाग–जी.एस.टी.विषयक कार्यशाळा–प्रा. अनिल भंडारे

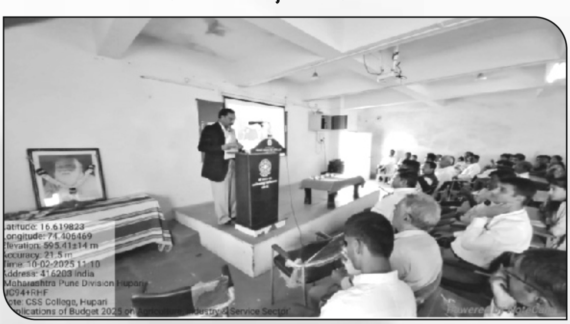

अर्थशास्त्र विभाग : वार्षिक अंदाजपत्रक कार्यशाळा.
मार्गदर्शक प्रो. डॉ. पी.एस.कांबळे. शिवाजी विद्यापीठ,कोल्हापूर

अर्थशास्त्र विभाग : वार्षिक अंदाजपत्रक कार्यशाळा–
मार्गदर्शक डॉ. के. बी.बोरचाटे (C.A.)

राष्ट्रीय सेवा योजना : विशेष श्रमसंस्कार शिबिर व्याख्याने व विविध उपक्रम.

'बलशाली भारतासाठी बलशाली युवक'
या विषयावर मार्गदर्शन करताना मा. श्री. बाबासाहेब नदाफ.

आपत्ती व्यवस्थापन युवकांची भूमिका' या विषयावर
प्रात्यक्षिक करताना प्रा. डॉ. नामदेव आडनाईक, मलकापूर.

विशेष श्रमसंस्कार शिबिरातंर्गत
'स्वच्छ भारत-स्वस्थ भारत' प्रबोधनपर स्वच्छता रॅली.

राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या स्वयंसेवकांनी हुपरी येथील
प्राथमिक आरोग्य केंद्र परिसराची स्वच्छता केली.

महाविद्यालयाच्या परिसराची स्वच्छता
करताना राष्ट्रीय सेवा योजनेचे स्वयंसेवक

विशेष श्रमसंस्कार शिबिर समारोप : प्रमुख पाहुण्या
सरपंच मा. सौ. संगीता नरदे

विविध उपक्रम

मराठी विभाग – क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले जयंती: प्रतिमेचे पूजन व व्याख्यान – मा. प्रा. शांताराम कांबळे

स्वातंत्र्यसेनानी एल. वाय. पाटील राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा : उदघाटक व प्रमुख पाहुणे– मा. शिवराज नाईक

मराठी भाषा दिन व यशवंतराव चव्हाण जयंतीनिमित्त प्रतिमेचे पूजन व काव्यवाचन : सुप्रसिद्ध कवी डॉ. चंद्रकांत पोतदार

प्रा.डॉ.एन.डी.पाटील स्मृतिदिन : भित्तिपत्रिका प्रकाशन व प्रमुख पाहुणे: मान. प्रसाद कुलकर्णी, इचलकरंजी

विविध उपक्रम

कर्मवीर जयंतीनिमित्त आयोजित विविध उपक्रमांची पाहणी करताना मान्यवर

ॲकॅडमिक अँड ॲडमिनिस्ट्रेटिव्ह ऑडिट कमिटी (AAA) चेअरमन मान. प्राचार्य डॉ.एस.एम.कांबळे व सदस्य पाहणी करताना

महाराष्ट्राचा वाचन संकल्प अंतर्गत ग्रंथ दिंडी क्षणचित्रे.

बाळशास्त्री जांभेकर जयंती (पत्रकार दिन) मनोगत : पत्रकार बाळासाहेब चोपडे

मानवी हक्क विभाग आयोजित जागतिक महिला दिन व्याख्यान मा.ॲड.लक्ष्मी सदरेकर व इतर मान्यवर

विविध उपक्रम

अंतर्गत तक्रार निवारण समिती व राष्ट्रीय सेवा योजना आणि प्राथमिक आरोग्य केंद्र, हुपरी आयोजित विद्यार्थिनींची हिमोग्लोबिन तपासणी शिबिर

मानवी हक्क विभाग,राज्यशास्त्र यांच्या वतीने हुपरी नगरपालिका हुपरी येथे विद्यार्थ्यांची अभ्यासभेट

विवेक वाहिनी समिती अंतर्गत आयोजित व्याख्यान : 'अंधश्रद्धा आणि आजचा युवा' मा. श्री. सुनील स्वामी

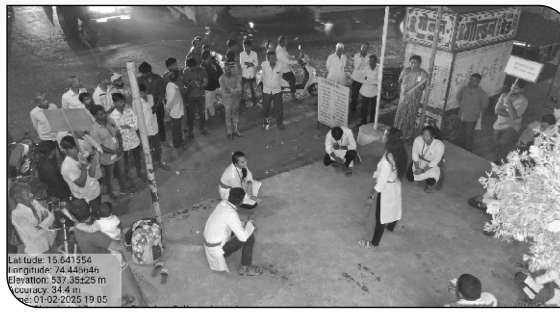

मौजे रांगोळी येथे प्रबोधन पर पथनाट्य सादर करताना स्वयंसेवक

जयसिंगपूर येथे झालेल्या शिवाजी विद्यापीठ जिल्हास्तरीय युवा महोत्सव- विद्यार्थी सहभाग.

विद्यार्थिनी कक्षातील सूचना पेटी पाहताना निर्भया पथक इचलकरंजीचे सदस्य

अंतर्गत तक्रार निवारण समिती आयोजित 'माझी मासिक पाळी आणि मी' या विषयावर मार्गदर्शन करताना मा. डॉ. सौ. मनीषा भोजकर

‘स्वावलंबी शिक्षण हेच आमचे ब्रीद !’
– कर्मवीर

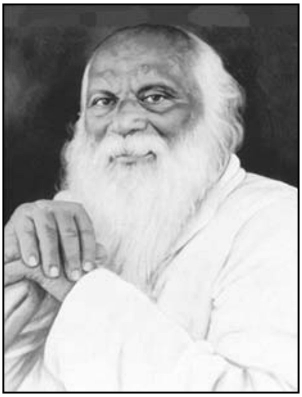

संस्थापक :
पद्मभूषण डॉ. कर्मवीर भाऊराव पाटील
डी. लिट.

कर्मरजत

नियतकालिक
अंक पंचविसावा
सन २०२४–२५

रयत शिक्षण संस्थेचे,

चंद्राबाई–शांताप्पा शेंडुरे कॉलेज, हुपरी

ता. हातकणंगले,
जि. कोल्हापूर –४१६ २०३
फोन : (०२३०) २४५०३५५
ई–मेल : acscollegehpr@yahoo.co.in
वेब : www.csscollegehpr.com

नॅक पुनर्मानांकन ‘बी+’ (CGPA -2.72)

संपादक मंडळ

अध्यक्ष
प्राचार्य प्रो. (डॉ.) विजय पाडळकर

प्रमुख संपादक
प्रा. बाळकृष्ण जाधव

विभागीय संपादक
प्रा. एस.डी. मांजर्डेकर
प्रा. एम. एस. मुजावर
प्रा. डी. सी. तुळशीकट्टी
प्रा. अदित्त्य बिल्ले
प्रा. वाय. ए. माने

कर्मरजत

सन २०२४-२५

नियतकालिक

अंक पंचविसावा

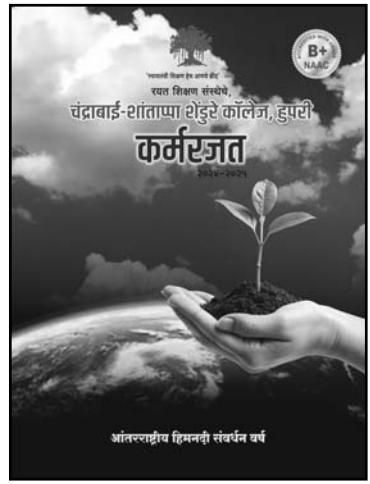

| **मुखपृष्ठ संकल्पना :** प्रा. एम. एस. मुजावर व वृषाली बडकस |

| **आतील छायाचित्र मांडणी :** प्रा. बी. बी. जाधव व संपादक मंडळ |

| या अंकातील साहित्यातून व्यक्त झालेल्या मतांशी संपादक मंडळ सहमत असेलच असे नाही. |

सूचना, प्रतिक्रिया : E-mail - acscollegehpr@yahoo.co.in |

| हा अंक खाजगी वितरणासाठी आहे. |

भावपूर्ण श्रद्धांजली

शैक्षणिक वर्ष - २०२४-२५ मध्ये
शहीद झालेले जवान, देश व महाराष्ट्रातील विविध क्षेत्रातील कर्तृत्ववान व्यक्ती, रयत शिक्षण संस्था व महाविद्यालयाशी संबंधित हुपरी पंचक्रोशीतील ज्या व्यक्तींचे निधन झाले अशा सर्वांना
भावपूर्ण श्रद्धांजली

संपादकीय

प्रिय विद्यार्थी व शिक्षक,

प्रिय विद्यार्थी व सन्माननीय वाचक हो, विद्यार्थ्यांच्या प्रज्ञाशील प्रतिभेचा अविष्कार घडविणारा महाविद्यालयाचा 'कर्मरजत' चा २५ वा अंक आपल्या हाती देताना मला मनस्वी आनंद होत आहे. महाविद्यालयाच्या सर्वांगीण प्रगतीचे प्रतिबिंब व महाविद्यालयाचा विकास, गुणवत्ता आणि दर्जा सिद्ध करणारा दस्तऐवज म्हणजेच हे नियतकालिक होय. त्यामुळे 'कर्मरजत ' अंकाची मांडणी करताना संपादक मंडळावर मोठी जबाबदारी होती. मान. प्राचार्य डॉ. विजय पाडळकर यांच्या मार्गदर्शनामुळे संपादक मंडळांने ही जबाबदारी यशस्वीपणे पेलली आहे.

या अंकात अध्ययन वअध्यापनाबरोबरच महाविद्यालयातील विविध उपक्रमाद्वारे शैक्षणिक , सामाजिक, सांस्कृतिक, कला, क्रीडा व प्रबोधन इत्यादी क्षेत्रात विद्यार्थी व प्राध्यापकांनी केलेल्या यशस्वी कार्याचा इतिवृत्तांत मांडण्याचा प्रयत्न केला आहे.

इलेक्ट्रॉनिक समाजमाध्यमांची सवय जडलेल्या तरुणाईला ललित, वैचारिक व संशोधनात्मक लेखन करण्यास प्रवृत्त करणे बिकट बनलेल्या काळातही महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांनी स्वयंस्फूर्तीने व शिक्षकांच्या प्रेरणेतून आपलया प्रतिभाशक्तीचा अविष्कार घडविला हीआमच्या दृष्टीने गौरवाची बाब होय! ...विद्यार्थ्यांच्या ललित व ललितेतर साहित्याची निवड करताना संपादक मंडळास कसरत करावी लागली. त्यांच्या लेखणीला काही मर्यादा आहेत पण ग्रामीण भागातील विद्यार्थी साहित्य निर्मिती करतो आहे, अनुभव मांडतो आहे याचा आम्हास सार्थअभिमान वाटतो.

ज्यांच्या साहित्याची या अंकात निवड झाली किंवा ज्यांच्या साहित्याची निवड झाली नाही अशा सर्वच प्रतिभावंत विद्यार्थ्यांनी स्वानुभवाबरोबरच समाजाशी आत्मिक नाळ जोडून, प्रज्ञा व प्रतिभेला सजग ठेवून लेखन केले तर अशा विद्यार्थ्यातून पथदर्शी द्रष्टा लेखक भविष्यात निर्माण होईल असा विश्वास वाटतो!

या अंकाच्या परिपूर्तीसाठी प्राचार्य डॉ. विजय पाडळकर यांची प्रेरणा व मार्गदर्शन,

संपादक मंडळ तसेच शिक्षक-शिक्षकेतर सेवकांचे बहुमोल सहकार्य लाभले. त्याबद्दल मी त्यांचे मनःपूर्वक आभार मानतो.

या अंकाचे मुद्रक निहाल शिरपूरकर व तनुजा शिरपूरकर आणि भारती मुद्रणालयातील त्यांचे सर्व सहकारी यांनी आपलेपणाने 'कर्मरजत' अंकाची परिपूर्ती केली त्याबद्दल ऋण व्यक्त करतो... धन्यवाद.

प्रा. बाळकृष्ण जाधव
संपादक

दि प्रेस रजिस्ट्रेशन ऑफ बुक्स ॲक्ट (नियम)
क्र. ८ फॉर्म नं. ४ प्रमाणे आवश्यक माहिती

प्रकाशन स्थळ	:	चंद्राबाई-शांताप्पा शेंडुरे कॉलेज, हुपरी
मुद्रकाचे नाव	:	श्री. निहाल शिपूरकर, द्वारा, भारती मुद्रणालय, कोल्हापूर
राष्ट्रीयत्व	:	भारतीय
पत्ता	:	भारती मुद्रणालय, शाहूपुरी ४ थी गल्ली, कोल्हापूर. फोन : २६५४३२९
प्रकाशकाचे नाव	:	प्रभारी प्राचार्य प्रो. (डॉ.) व्ही. व्ही. पाडळकर
राष्ट्रीयत्व	:	भारतीय
पत्ता	:	चंद्राबाई-शांताप्पा शेंडुरे कॉलेज, हुपरी, जि. कोल्हापूर-४१६ २०३
संपादकाचे नाव	:	प्रा. बाळकृष्ण बंडू जाधव
पत्ता	:	चंद्राबाई-शांताप्पा शेंडुरे कॉलेज, हुपरी, जि. कोल्हापूर
मालकी	:	रयत शिक्षण संस्था, सातारा यांचे चंद्राबाई-शांताप्पा शेंडुरे कॉलेज, हुपरी, जि. कोल्हापूर

मी प्रभारी प्राचार्य प्रो. डॉ. व्ही. व्ही. पाडळकर जाहीर करतो की, वरील माहिती माझ्या समजुतीप्रमाणे बरोबर आहे.

प्रभारी प्राचार्य प्रो. डॉ. व्ही. व्ही. पाडळकर

प्राचार्यांचे मनोगत

प्रिय रसिक व विद्यार्थी बंधू-भगिनीनों,

आपल्या महाविद्यालयाच्या 'कर्मरजत'या पंचवीसाव्या अंकाचे प्रकाशन होत असताना मला मनस्वी आनंद होत आहे. नवोदित कवी,लेखक ,संशोधक निर्माण करण्याचे व विद्यार्थ्यांच्या बौद्धिक व प्रतिभाशक्तीला चालना देण्याचे साधन म्हणजे महाविद्यालयाचे नियतकालिक होय.

त्यांच्यातील कल्पना व प्रतिभेला ऊर्जा प्राप्त व्हावी. त्यांना सर्जनशील व वैचारिक लेखन करता यावे यासाठी महाविद्यालयात प्रसंगानुरूप 'अक्षरबंध 'या भित्तिपत्रिकेचे प्रकाशन करण्यात येते.

महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास व्हावा, त्यांच्यात सामाजिक, सांस्कृतिक व मानवतावादी दृष्टिकोन विकसित व्हावा या हेतूने महाविद्यालयात वर्षभरात विविध उपक्रम घेतले जातात. भविष्यात विद्यार्थी हा सुजाण नागरिक बनावा व त्याने राष्ट्रबांधणीत योगदान द्यावे या उद्देशाने विविध उपक्रमातून जाणीवपूर्वक प्रयत्न केले जातात.

हुपरी पंचक्रोशीतील बहुजन समाजातील विद्यार्थ्यांच्या शिक्षणाची सोय व्हावी म्हणून रयत शिक्षण संस्थेने जून १९९१ मध्ये या महाविद्यालयाची स्थापना विनाअनुदानित स्वरूपात केली. या काळात हुपरी पंचक्रोशीतील सामाजिक कार्यकर्ते, उद्योजक, व्यापारी, शेतकरी व सामान्यजनांच्या उत्स्फूर्त देणगीतून या महाविद्यालयाची जडणघडण झाली. त्याबरोबरच विद्यार्थी व शिक्षकांच्या योगदानातून या महाविद्यालयाची आज यशस्वी वाटचाल सुरू आहे. अमेरिकास्थित हुपरी गावचे सुपुत्र मान. अशोक व सौ. रजनीताई शेंडुरे यांच्या देणगीतून महाविद्यालयाची इमारत उभारली गेली. यावर्षीही सभागृह बांधकामासाठी सुमारे बत्तीस लाख रुपयांची आर्थिक मदत दिली आहे.

महाविद्यालयात कला व वाणिज्य या विद्याशाखा माध्यमातून नियपदवी ते पदव्युत्तर पर्यंतच्या शिक्षणाची सोय उपलब्ध आहे. याशिवाय नोकरी,व्यवसाय करणाऱ्या मुला मुलींनी शिक्षणापासून वंचित राहू नये या उद्देशाने महाविद्यालयात यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ तसेच शिवाजी विद्यापीठ दूर शिक्षण केंद्राद्वारे बहिस्थ शिक्षणाची सुविधा आहे. विद्यार्थ्यांनी स्वावलंबी बनावे व स्वयंरोजगार करता यावा या दृष्टिकोनातून सुमारे १६ शॉर्ट टर्म

कोर्सेस महाविद्यालयात सुरू आहेत. दरवर्षीप्रमाणे क्रीडा, सांस्कृतिक, राष्ट्रीय सेवा योजना या विभागातील विद्यार्थ्यांनी विद्यापीठ, राज्य व राष्ट्रीयस्तरावर सुयश प्राप्त केले आहे. तसेच विद्यापीठ परीक्षेत निकालाची उज्ज्वल परंपरा कायम राखली आहे. महाविद्यालयातील मानसशास्त्र विषयाचे प्रो.डॉ. अरुण शिंदे यांची शिवाजी विद्यापीठाच्या अकॅडमीक कौन्सिल सदस्य पदी निवड झाली.तर जिमखाना विभाग प्रमुख प्रा.डॉ. इब्राहिम मुल्ला यांनी शिवाजी विद्यापीठ संघाचे प्रशिक्षक म्हणून राष्ट्रीय पातळीवर आपल्या कार्याचा ठसा उमटवला आहे. महाविद्यालयाच्या स्पर्धा परीक्षा केंद्रातून पोलीस, पोलीस निरीक्षक, लिपिक तसेच शासनाच्या विविध विभागात अधिकारी वर्ग १ व २ पदावर २४ विद्यार्थ्यांची निवड झाली आहे ही आमच्यासाठी भूषणावह बाब आहे.

महाविद्यालयात या शैक्षणिक वर्षात भाषा विभाग व सामाजिक शास्त्रे विभाग यांच्या माध्यमातून राष्ट्रीय स्तरावरील चर्चासत्रांचे आयोजन करण्यात आले. शिवाय शिवाजी विद्यापीठ अग्रणी महाविद्यालय योजनेअंतर्गत विद्यार्थ्यांसाठी कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले. तसेच आर्थिक बजेट, लोकशाही व निवडणुका, पर्यावरण इत्यादी विषयावरील एक दिवशीय कार्यशाळेचे आयोजन केले. महिला उद्योजिका मेळावा, आरोग्य व रक्तदान शिबिर, महाराष्ट्राचा वाचन संकल्प उपक्रमांतर्गत ग्रंथ दिंडी व व्याख्याने आयोजित केली. मौजे रांगोळी येथे राष्ट्रीय सेवा योजना विशेष श्रमसंस्कार शिबिर आयोजित करण्यात आले. श्रमसंस्कार शिबिरात श्रमदान, प्रबोधनपर मशाल फेरी, व्याख्याने, पथनाट्य सादरीकरण इत्यादी उपक्रम राबविण्यात आले.

महाविद्यालयात थोर राष्ट्रपुरुषा?ची जयंती व प्रसंगावर साजरी केली जातात प्रामुख्याने छत्रपती शिवाजी महाराज, महात्मा जोतिराव फुले, क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले, राजर्षी शाहू महाराज, भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, लोकमान्य टिळक, महात्मा गांधी,पद्मभूषण डॉ. कर्मवीर भाऊराव पाटील जयंती, रयतमाऊली सौ.लक्ष्मीबाई भाऊराव पाटील स्मृतिदिन इ..तसेच ट्रेड फेअरच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांना व्यापार, उद्योग व व्यवसाय करण्याची प्रेरणा मिळावी यासाठी प्रयत्न करण्यात आले.

अशा विविध उपक्रमांच्या माध्यमातून विद्यार्थी हा केंद्रबिंदू मानून त्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी महाविद्यालय नेहमीच अग्रेसर राहिले आहे.

महाविद्यालयांच्या प्राचार्य पदाची जबाबदारी सांभाळताना रयत शिक्षण संस्थेचे सर्व पदाधिकारी, महाविद्यालय विकास समिती, माझे सहकारी,हुपरी पंचक्रोशीतील सामाजिक कार्यकर्ते, हितचिंतक, देणगीदार यांचे बहुमोल सहकार्य लाभले त्याबद्दल सर्वांचे मनःपूर्वक आभार .

प्राचार्य डॉ.विजय पाडळकर

प्राचार्य

मराठी विभाग

आतां विश्वात्मके देवे, येणे वाग्यज्ञे तोषावे,
तोषोनि मज द्यावे, पसायदान हें ।।१।।

जे खळांचि व्यंकटी सांडो, तया सत्कर्मी रती वाढो,
भूतां परस्परे जडो, मैत्र जीवांचे ।।२।।

दुरितांचे तिमिर जावो, विश्व स्वधर्म सूर्ये पाहो,
जो जे वांछील तो ते लाहो, प्राणिजात ।।३।।

– संत ज्ञानेश्वर

विभागीय संपादक
प्रा. डॉ. एस. डी. मांजर्डेकर
मराठी विभाग

अनुक्रमणिका

गद्य विभाग

- **संत शिरोमणी नामदेव महाराज**/ लवटे मयुरी, बी.ए. भाग-तीन
- **विठ्ठल-बिरदेव यात्रा-पट्टण कोडोली** / दिगडे सोनाली संतोष, बी. ए. भाग-एक
- **राजर्षी छ. शाहू महाराज : दृष्टा राजा** / कांबळे निकिता किरण, बी.ए. भाग-तीन
- **नात्यांचे मऊसूत धागे** / कुंभार स्नेहा युवराज, एम.कॉम. भाग-एक
- **शरदचंद्रजी पवार यांचा राजकिय प्रवास** / मुरारी ऋतुजा युवराज, बी.ए. भाग-एक
- **मेंढपाळांचा जीवन प्रवास** / कामाण्णा अनुराधा पद्माण्णा, बी.ए.भाग-एक
- **शरदचंद्रजी पवार यांचे कृषिविषयक कार्य** / कांबळे नेहा किरण, बी.कॉम. भाग - एक
- **महिला सुरक्षितता (पथनाट्य)**/ गिरीबुबवा प्रणाली हणमंत, बी.ए. भाग - तीन

पद्य विभाग

- **क्षणाक्षणांनी आयुष्य बनतं** / संचिता जाधव- बी.ए. भाग १
- **करिअर विरुद्ध स्वप्न** / माळवी तनुजा दिपक - बी.कॉम. भाग २
- **शिक्षक** / अभिजित माने - बी.ए. भाग १
- **चांदणी शोधत होतो** / संचिता जाधव- बी.ए. भाग १
- **मैत्री** / सायली राजेंद्र दुर्गे - बी.कॉम. भाग-३
- **दंगल** / अनुजा कांबळे - बी.ए. भाग-३
- **छावा** / प्रतिक्षा तानाजी चव्हाण - बी.ए. भाग २
- **बाई** / अनुजा गजानन कांबळे - बी.ए. भाग ३
- **प्रिय चिमण्या** / अभिजित माने - बी.ए. भाग १

संत शिरोमणी नामदेव महाराज

मयुरी लवटे
बी.ए. भाग ३ (मराठी)

प्रस्तावना :

संत शिरोमणी नामदेवांचा जन्म इ.स. १२७० मध्ये नरसी-बामणी या गावी झाला. वारकरी संप्रदायाच्या भागवती तत्त्वज्ञानाचा भारतभर प्रसार करणारे ते एकमेव संत आहेत. विठ्ठल भक्तीत रममाण झालेल्या नामदेवांचे कौटुंबिक जीवन समृद्ध होते. दामाशेटी व गोणाई हे आईवडील, पत्नी राजाई व मुले वारकरी पंथांचे अनुयायी होते.

वारकरी पंथांचे संत म्हणून नामदेवांचा झालेला प्रवास हा खडतर असाच आहे. शिंपी कुळात जन्म झाल्याने धर्ममार्तंडांचा त्रास, समाजाकडून होणारी हेटाळणी व कुटुंबातील व्यक्तीचा विरोध, नंतर आलेले दारिद्र्य या अडथळ्यांना पार करत नामदेव वारकरी संप्रदायाचे किंकर झाले.

बालपणापासूनची विठ्ठल भक्तीची ओढ, नामस्मरण, कीर्तन, भजन, संतसंगती व भागवत धर्माच्या तत्त्वज्ञानाची बैठक याद्वारे संत नामदेवांनी वारकरी संप्रदायाच्या माध्यमातून महाराष्ट्राच्या सामाजिक, सांस्कृतिक व धार्मिक क्षेत्रात केलेले कार्य क्रांतिशील होते. शीख धर्माचा आद्यग्रंथ असलेल्या 'गुरुग्रंथ साहिब' मध्ये त्यांच्या ६४ हिंदी पदांचा समावेश असून शीख व भागवत धर्मात त्यांना अढळ स्थान प्राप्त झाले आहे.

मराठीतील पहिले भावकवी, आद्यचित्रकार, भागवत धर्माचे आद्यप्रचारक म्हणून त्यांचे कार्य अलौकिक आहे. त्यांच्या अभंगवाणीने महाराष्ट्राची जडणघडण झाली व तुकारामांच्यासारखा श्रेष्ठ महाकवी जन्मला ही त्यांच्या काव्याची व कार्याची थोरवी होय. अशा महान संतांच्या वाङ्मयीन कार्याचे स्वरूप पुढीलप्रमाणे-

संत नामदेवांचे वाङ्मयीन कार्य :

संत नामदेवांच्या नावावर सुमारे अडीच हजार अभंग आढळतात. आत्मचरित्रात्मक, भक्तिपर, चरित्रात्मक, बाळक्रीडांचे अभंग व उपदेशपर अभंग अशा विविध स्वरूपाची रचना नामदेवांनी केली आहे

१) संत नामदेवांचे आत्मचरित्रपर अभंग :

संत नामदेव हे मराठी साहित्यातील पहिले आत्मचरित्रकार आहेत. त्यांनी ४९१ अभंगांद्वारे आपले वास्तव जीवन प्रांजळपणे मांडले आहे.

कौटुंबिक स्थिती व भक्तीच्या हिंदोळ्यावर खडतर जीवन जगणाऱ्या नामदेवाने जीवनातील संघर्षप्रवण चित्रण हळुवारपणे केले आहे .

१) नामदेवांच्या भक्तीला होणारा कौटुंबिक विरोध व मान्यता.

२) मुक्ताईने केलेले अहंकारहरण.

३) गुरू विसोबा खेचरांच्या कृतीतून मिळालेली अद्वैती भक्तीची शिकवण. या घटना वास्तव व भावनात्मक पातळीवर व्यक्त झाल्या आहेत.

लावोनि लंगोटी झालेती गोसावी । आमची उठाठेव कोण करी ।

सुखाचा संसार करुनी बारा वाटे । नाव केले मोठे जगामाजी ।।

ही पत्नी राजाईची संसारिक वेदना व आध्यात्मिक पेच आत्मचरित्रपर अभंगातून व्यक्त होतो.

१४ व्यक्ती घरामध्ये असून संसारात दैन्य, दारिद्र्याने थैमान घातले असताना नामदेव भक्तीरसात रममाण होतात, याबद्दलची राजाईची रास्त तक्रार या अभंगांतून व्यक्त होते.

तसेच आई गोणाईने नवसाचा पोर विठ्ठलाने हिरावून घेतला. अनेक माणसे संसारात सुखाने जगत असताना नामदेव मात्र घराचे डिवाळ काढत आहे. लोकनिंदेला आपणास सामोरे जावे लागते तेव्हा परमार्थिक मार्ग सोडून नामदेवांनी संसारात रमावे असा उपदेश करते.

ज्ञानेश्वरांना पहिल्या भेटीत नमस्कार न करण्याचा अहंकार बाळगणाऱ्या नामदेवांना गुरू विसोबा खेचरांच्या उपदेशाची गरज ओळखून अद्वैती (निर्गुण) भक्तीचे महत्त्व कळणे व या घटनांचा तपशील आत्मचरित्रपर अभंगांतून प्रांजळपणे व्यक्त होतो. संसार व आध्यात्मिक भक्तीचे नामदेवांच्या अंतरंगात चाललेला कलह व्यक्त होताना दिसतो.

२) संतचरित्रपर अभंग :

आद्य चरित्रकार असणाऱ्या नामदेवांनी अल्पाक्षरी शैलीमध्ये निवृत्ती, ज्ञानदेव, मुक्ताई, गोरोबा, विसोबा यांची संतचरित्रे रेखाटली आहेत.

भक्तिमार्गाचा प्रसार करणाऱ्या या संतांच्या स्वभाववैशिष्ट्यांचे मनहारी दर्शन संतचरित्रपर अभंगांतून पाहायला मिळते.

तिन्ही देव जसे परब्रह्मीचे ठसे । जगी सूर्य जसे प्रकटले।

किंवा

नामा म्हणे देवा निवृत्ती सारखा योगी।। नाही आता जगी दाखवाया ।।

या अभंगांद्वारे निवृत्ती, ज्ञानदेव व सोपान यांचे चरित्रवर्णन येते. शिवाय संत गोरोबा हे वारकरी संप्रदायातील जुने-जाणते अनुभव असणारे परब्रह्माचे व वैराग्याचे मूर्तिमंत संत आहेत, असे नामदेवांना वाटते. विसोबा खेचर हे प्रेमाचा पिसा आहेत, तर चोखा हा चोखट, चोखंदळ व विनयशील संत आहेत, अशी मार्मिक टिपणी केली आहे.

अल्पाक्षरी भाषा, संतांची परमार्थिक ज्ञानाची थोरवी व भक्तीचा उमाळा अनेक संतांच्या चरित्रातून नामदेवांनी वर्णिला आहे.

३) नामदेवांचे भक्तीप्रवण अभंग :

देह जावो अथवा राहो । पांडुरंगी दृढ भावो ।

या युक्तीमध्ये नामदेवांच्या उत्कट भक्तीची साक्ष पटते. संत नामदेवांच्या भक्तीतून देवाशी असणारी निष्ठा व जवळीकता ठायी ठायी प्रकट झाली आहे.

संत नामदेव कधी देवाशी भांडताना दिसतात व आपला राग व्यक्त करताना म्हणतात -

पतित पावन आहेस म्हणून तुझ्या दारी आलो; पण पतित पावन नव्हेसी म्हणून माघारी जातो. तू मोठा घातकी असून तुझे माझ्याशी काहीच नाते लागत नाही. असे निरागस प्रसंगी देवाशी विद्रोह मांडणारे नामदेवांचे भावविश्व भक्तीपर अभंगांतून प्रकट होते.

तू अवकाश मी भूमिका । तू लिंग मी साळुंका।।
तू समुद्र मी द्वारका । स्वयें दोन्ही ।।

या अभंगातून भक्त आणि विठ्ठल यांचे असणारे अद्वैताचे नाते प्रकट होते. ईश्वर हा विश्वव्यापी असूनही ईश्वराशी भक्तीचे एकरूप होणे हे देव आणि भक्ताची एकरूपता प्रकट करणारे आहे.

या अभंगातून नामदेवांच्या आर्त भक्तीची, ईश्वरी जिव्हाळ्याचे एकरूप नात्यांचे पदर ठायी ठायी पाहायला मिळते.

४) नामदेवांचे उपदेशपर अभंग :

कीर्तन आणि नामस्मरण यांच्या बळावर नामदेवांनी सुलभ- सोपा भक्तीमार्ग, बहुजनांना सांगितला व समाजात धर्माचे अवडंबर माजवणाऱ्या, कर्मकांड व जातिभेद पाळणाऱ्या धर्ममार्तंडांना पढीक पांडित्य व सोवळ्या - ओवळ्यापेक्षा खऱ्या मानवतावादी धर्माचे पालन करा, असा उपदेश केला आहे.

जारण-मारण, जप, तप, उपवास, कर्मकांड व जातीयतापेक्षा भजन, कीर्तन, नामस्मरणातून शुद्ध आचरण करून ईश्वराला शरण जाण्याचा भक्तीमार्ग नामदेव सांगतात.

द्वैत-अद्वैत किंवा विष्णू व शिव अशी ईश्वराची विभागणी न करता ईश्वराशी एकरूपता भक्तांनी ध्यानात घ्यावी. कारण -

विष्णूसी भजला शिव दुरावला ।
अंध:पात झाला तया जरा ।

अशी आपली अवस्था होते. ही ईश्वरी भक्तीची शिकवण महत्त्वाची ठरते. याशिवाय नामदेवांनी बाळक्रीडेचे अभंग व काही स्फुटरचना करून ईश्वराचे अद्वैत्व, भक्तीस नातीची जोड, नामस्मरण व अढळ निष्ठा या वारकरी तत्त्वाचा प्रसार केला आहे.

समारोप :

वारकरी संप्रदायाची पताका भारतभर फडकत ठेवणारे व शीख धर्मातील ही लोकप्रिय असलेले नामदेव महाराज हे महान संत होते. नामस्मरण, ईश्वरावरील अढळ निष्ठा, जोपासत कर्मकांडाचा व व्रतवैकल्याचा, जातीविषमतेचा त्याग करून ईश्वराची नामस्मरणातून भक्ती करावी. दया, क्षमा, शांती ,परोपकार, अहिंसा व बंधुता ही मूल्ये घेवून शून्य आचरण केल्यास ईश्वर व मोक्षप्राप्ती होते. संसार त्याग न करता नीतीने जगत ईश्वरी आराधना करावी, असा उपदेश नामदेवांनी वारकरी पंथांच्या माध्यमातून दिला. नामदेवांचे हे महान कार्य महाराष्ट्राच्या सांस्कृतिक जडणघडणीत महत्त्वाचे ठरले आहे.

◆

श्री क्षेत्र विठ्ठल बिरदेव यात्रा पट्टणकोडोली

सोनाली संतोष दिगडे
बी.ए. भाग १

प्रस्तावना :

श्री विठ्ठल बिरदेव मंदिर महाराष्ट्रातील पट्टणकोडोली येथील निसर्गरम्य ठिकाणी वसलेले श्री विठ्ठल बिरदेव मंदिर हे दैवीसौंदर्य आणि अध्यात्माचे प्रतीक आहे. हे प्राचीन मंदिर एक पवित्र तीर्थक्षेत्र आहे. जे महाराष्ट्र आणि शेजारच्या राज्यांमध्ये लाखो भाविकांना आकर्षित करते. समृद्ध इतिहास आणि खोलवर रुजलेले सांस्कृतिक महत्त्व असलेले हे मंदिर अफाट आध्यात्मिक प्रेरणेचा स्तोत्र आहे.

आपल्या मंदिराचा वारसा शतकानुशतके जुना आहे. जो परमात्म्याशी सखोल संबंध प्रदान करतो. तुम्ही आत जाताच, तुम्ही पवित्रता आणि शांततेच्या आभाळात गुरफटून जाल. हे मंदिर पिढ्यान्‌पिढ्या चालत आलेल्या काळातील परंपरा आणि श्रद्धा यांची साक्ष आहे.

श्री विठ्ठल बिरदेव यात्रेचा हेतू :

कोल्हापूर हुपरी रोडवर पट्टणकोडोली हे गाव लागतं. श्री विठ्ठल बिरदेव मंदिर हे वैष्णव आणि शिव संप्रदायाचे एकत्रित असे हे मंदिर आहे. गर्भगृहामध्ये श्री विठ्ठल आणि श्री बिरदेव यांचे तांदळे आहेत. मंदिराच्या बाहेर जी विठ्ठलाची मानस कन्या भागीरथी देवी गर्भगृह आहे.

लाखो भाविकांचे श्रद्धास्थान असलेल्या आदमापूरचे संत बाळूमामा हे स्वतः श्री विठ्ठल बिरदेवाचे भक्त होते. पट्टणकोडोली गावातील श्री विठ्ठल बिरदेव हे बाळूमामा यांची कुलदेवता होती. यात्रेच्यावेळी फरांडे महाराज जे तलवार हातात घेऊन हेडाम खेळतात ती जोड तलवार आहे. त्यातील एक तलवार ही महालिंग राया (हुलजंती) आणि दुसरी तलवार ही देवीची आहे. महालिंग राया यांच्याबाबतीत ओवीमधून एक कथा सांगितली जाते.

देवांना पट्टणकोडोलीमध्ये यात्रा भरवायची होती. त्यासाठी त्यांनी भक्त शोधण्यास सुरुवात केली. त्यांना माहिती पडली की, हुळजंती येथे सलावल दड्डी नावाची महालिंग रायाचा धनगर वाडा होता. महालिंग राया हे खूप मोठे सिद्धपुरुष होते. देवाने पहिला यात्रेचा मान त्यांना द्यावा म्हणून देव त्यांच्याकडे गेले. यात्रेसाठी मनधरणी केली. महालिंगराया हे यात्रेसाठी दूधगंगा नदीपर्यंत आले. विठ्ठलाची पत्नी पद्मिनी यांनी भक्त आल्यावर माझे काम आणि वाढणार असे बोल सोमा म्हालदार याला सांगितले. हे महालिंग रायाला अंतर्मनातून समजले आणि ते तिथूनच परत निघाले. देव भेटीसाठी गेले असता महालिंग रायांनी ती तलवार देवांना दिली आणि दुसरा भक्त माणदेशमध्ये मिळेल असे सांगितले.

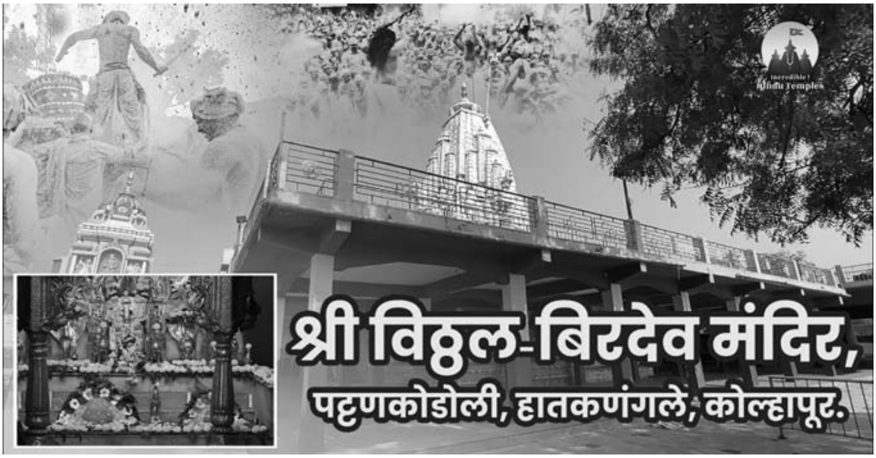

आत्ताचे फरांडे महाराज हे माणदेशमधील त्यांचे पूर्वज आहेत. त्यांना खेलोबा तसेच खेलुभक्त या नावाने ओळखले जाते. त्यांचे मूळ गाव अंजनगाव आहे. जिल्हा सोलापूर, तालुका म्हाडा आहे. परत एकदा भक्त शोधण्यासाठी देव बाहेर पडले. ते निघून त्या भागात आले आणि थकल्यामुळे ते एका झाडाखाली झोपले, तेव्हा ती झोप त्यांची दोन दिवसाची होती. देवांना आश्चर्य वाटले. देव बोलले इतके निवांत झोप लागली की माझा भक्त इथेच कुठेतरी आहे. ज्या जागेवर देवांना झोप लागली त्या अंजनगाव ठिकाणी आजही श्री विठ्ठल बिरदेवाचे मंदिर आहे. तेथे त्यांनी भक्त ठरवला आणि 'अकरा महिने संसार करा आणि एक महिना माझ्यासाठी यात्रा करा', असा उपदेश विठ्ठलांनी भक्ताला दिला. तेव्हापासून ही यात्रा भरण्यास सुरुवात झाली.

सध्या फोटोग्राफीचे फेस्टिवल म्हणून उल्लेख न करता श्री विठ्ठल बिरदेव यात्रा असाच उल्लेख करावा, हे प्रशासनाने सांगितले आहे.

श्री विठ्ठल बिरदेव यात्रा

भारतामध्ये लोक देवतांच्या यात्रा अनेक शतकांपासून प्रचलित आहेत. या लोकयात्रांमधून वैविध्यपूर्ण सांस्कृतिक परंपरा जपल्या जातात.

यात्रामार्गावर लोक पायी प्रवास करतात. गावातील लोक भक्तांची योग्य सोय करतात.

दळणवळणाची साधने फारशी उपलब्ध नसतात. या यात्रेद्वारे समाजातील सर्व घटक एकमेकांशी जोडले जातात. भौगोलिकदृष्ट्या दूर असलो तरी सांस्कृतिक दृष्टीने आपण एक आहोत हा भाव यात्रा जपतात. पारंपारिक ओव्या, भजने, नृत्यांचे प्रकार, धार्मिक विधी प्रसादाचे भोजन यांची रेलचेल असलेल्या या यात्रा म्हणजेच आपले सांस्कृतिक धन आहे. अशीच एक वैशिष्ट्यपूर्ण यात्रा म्हणजेच श्री विठ्ठल बिरदेव यात्रा पट्टणकोडोलीची होय.

कोल्हापूर जिल्ह्यातील हातकणंगले तालुक्यातील पट्टणकोडोली येथे अश्विन महिन्यात ही यात्रा भरते. महाराष्ट्र, कर्नाटक, आंध्रप्रदेश, गोवा या राज्यांतून अनेक भाविक या यात्रेला हजेरी लावतात. 'विठ्ठल बिरदेव देवाच्या नावानं चांगभलं!' म्हणत भाविक भक्त पायी चालत फरांडे बाबांची भाकणूक ऐकण्यासाठी पट्टणकोडोलीला जमा होतात. भंडाऱ्याची उधळण केली जाते. फरांडे बाबांचे हेडाम नृत्य केले जाते व नंतर त्यांची भाकणूक सांगितली जाते. या यात्रेला लाखो भावी उपस्थित असतात. ही यात्रा आठ दिवस असते. पाच दिवस पाच पालख्यांची मानाने मिरवणूक मानाने मिरवणूक काढतात.

खेळणी, दुकाने, प्रसाद, पाणी अशा विविध दुकानांची मांडणी केलेली असते. तसेच पट्टणकोडोली हे गाव 'घोंगडी' खरेदीसाठी प्रसिद्ध आहे.

ज्या देवांच्या भेटीसाठी हे भाविक भक्त जमतात ते देव कोणते? त्यांचे अवतार कथा काय आहे?

धनगरांना त्रास देणाऱ्या या दैत्यांचा दोघांनी नाश केला. विठ्ठल म्हणजे विष्णूचे रूप तर बिरोबा हे शिवाचे रूप आहे हे हरिहर ऐक्य या जोडदेवतांमध्ये आहे.

ऐनापूर येथून ते हुक्केरीला आले. तेथे त्यांना धनगरांनी मेंढीचे दूध दिले. देव म्हणाले, तुम्ही आत्ता दरसाली आम्ही वसणार तेथे यायचे व मेंढीचे दूध द्यायचे, ही परंपरा ठेवा. हे 'हेगडी भक्त' म्हणून हे भक्त ओळखले जातात. ते दूध वाहायला येतात. विठ्ठल बिरदेव अदृश्य शक्तीपासून रक्षण करतात. धनगरांना सोबती राहातात अशी श्रद्धा आहे. ज्योतिर्लिंग यात्रा बघून आपल्या भक्तांनाही दरवर्षी भेटली पाहिजे यासाठी यात्रेचे नियोजन करावे असे देवांना वाटले. पण भक्त असे पाहिजेत की, चंद्र-सूर्य असेपर्यंत यात्रा निभावली पाहिजे. भक्ताला शोधायला देव निघाले. सोलापूर जिल्ह्यातील माढा तालुका अंजनगाव येथे त्यांचा शोध संपला. माता नागव्याचा मुलगा खेलोबा याला भक्त शिरोमणी म्हणून स्वतः देवाने पट्टणकोडोली येथे यात्रेला येण्यासाठी निमंत्रण दिले.

त्यानुसार खेलोबा आपले पाच कुळातील शिष्य गण घेऊन अश्विन शुद्ध सप्तमीला चालत चालत निघाले. व नंतर पट्टणकोडोली गावामध्ये दखल झाले. देवाने भक्तांची परीक्षा घ्यायचे ठरवले. ते मंदिरासह अदृश्य झाले. खेलोबा हाका मारू लागला. पण देव काही दिसेनात. शेवटी त्याने तलवार घेतली व स्वतःवर सपासप वार करू लागला. त्यावेळी इतरांनी भंडाऱ्याची उधळण केली. एवढे बार

थोडक्यात वर्णन

विठ्ठल आणि बिरदेव ही देवांची जोडी आहे. फार वर्षांपूर्वी नारदपूर येथे राजकन्या गंगा ...... हिला तपश्चर्येनंतर सूर्यनारायणाच्या आशीर्वादाने अयोनिसंभव बिरदेव-बिरोबा या पुत्राची प्राप्ती झाली. पण तो पुत्र मातेजवळ येऊ शकला नाही. नदीच्या शापामुळे त्याला वनात एका पाळण्यात ठेवले. नदीने सुरुवातीला शाप का दिला याची एक कहाणी आहे. आपली कन्या विवाह न होता गर्भवती राहिली. त्यामुळे तिच्या पित्याने राजा धुवाइत याने मुलीच्या जेवणात विष कालवले. गर्भात असलेल्या बिरदेवाने मातेला विषापासून वाचवले. त्यामुळे जलचर मृत झाले. तेव्हा नदीने माझी मुले मारलीस, त्यामुळे मी तुझे मूल जन्माला आल्यावर तुला त्याच्यापासून दूर करीन, असा शाप नदीने दिला. त्यामुळे बिरदेवला अरण्यात पाळण्यात ठेवले गेले. तेथे एकव्वा आणि धाकट्या बहिणीने त्या बाळाला भाऊ मानले. एकत्वाला मायाक्का असे नाव दिले व ती चिंचणी येथे स्थायिक झाली. बिरदेव मोठा झाला आणि त्याने मामाच्या मुलीशी लग्न केले. पण तो संसारात रमला नाही त्याने तपश्चर्या केली व विठ्ठलाच्या भावाच्या रूपात बोलवले. श्री विठ्ठल बिरदेवांचा भाऊ म्हणून सोबतीला आले. त्यांनी मुंडासे, काठी व घोंगडी असा वेष केला.

होऊनही त्याला इजा झाली नाही. शेवटी देव प्रकटले व त्यांना पाहाताच खेलोबांच्या मुखातून भाव प्रकट झाले. काय घडू लागले, कसे करावे, कसे वागावे हे भाववेशात बोलू लागले. देवाने त्याला आशीर्वाद दिला आणि सांगितले की, तुझ्या घरातील सदस्य या यात्रेचे मानकरी असेल, तलवारीचे वार, हेडाम नृत्य आणि भाकणूक सांगेल. चंद्र, सूर्य असेपर्यंत ही प्रथा सुरू राहील. आजही प्रथा कायम आहे. खेलोबा व शिष्यांच्या परिवारातील भक्त येतात. रूई, इंगळी, तळदंगे, पट्टणकोडोली या वेगवेगळ्या गावांतील लोक त्यांचे स्वागत, भोजन यांची व्यवस्था केली आहे

यात्रेत मेवामिठाईची दुकाने थाटलेली असतात. पाळणे, जादूच्या करामती करणारे लोक, नाटक असतात. तसेच अनेक विविध प्रकारची दुकाने विक्रीसाठी आलेली असतात. सगळीकडे भंडारा उधळल्याने सर्व गाव पिवळसर होऊन सजलेला असतो. विठ्ठल बिरदेवच्या नावानं चांगभलं असा गजर करत सर्व लोक देवांच्या नादात धुंद झालेली असतात.

या यात्रेला लाखो भाविक येत असतात. तसेच भंडाऱ्याची उधळण करून हेडाम हे नृत्य करतात. ओव्या, गाणी, अभंग गातात.

निष्कर्ष :

या यात्रेला भागूबहिणींची बोलवण, दातात जोडे धरणे, मांसाहारी लोकांनी पालखीला न धरणे असा उपकथा जोडल्या आहेत. या कथा धनगरी ओव्यांमधून येतात. धनगरी लोकांचे हे श्रद्धास्थान आहे. येलो फेस्टिवल असे नाव जगाच्या पुस्तकात याची नोंद आहे.

संदर्भ :

१) लोकदेवतांचा उदय. पंढरपूरचा विठ्ठल दक्षिण आशिया संशोधन.

२) ISBN रामचंद्र ढेरे (२०११)

३) http://en.Wikipidea.org/wiki/Biroba.

४) श्री विठ्ठल बिरदेव यात्रा-रमा दत्तात्रेय गर्गे http://www evivek:com/authors/Rama_Dattatray_garge.html.

◆

नशीब

खूप काही कमावताना
बरंच काही गमवावं लागतं
आयुष्याचं गणित
असंच काहीतरी मांडलेलं असतं
हरविलेल्या गोष्टीपेक्षा
वेगळंच काही घडलेलं असतं
सुखाची अपेक्षा करतो तेव्हा
दु:खच वाटेला आलेलं असतं
विचार करता करता
आयुष्याचं सारं काही संपलेलं असत
परमेश्वरा तू तरी सांग
माझ्याचबाबतीत असं का घडतं?

– सायली राजेंद्र दुर्गे
बी.कॉम. भाग ३

राजर्षी छत्रपती शाहू महाराज : द्रष्टा राजा

कु. निकिता किरण कांबळे
बी.ए. भाग ३ (समाजशास्त्र)

कोल्हापूरचे राजर्षी छत्रपती शाहू महाराज २६ जून १८७४ ते ६ मे १९२२ यांच्याविषयी अलीकडच्या काळात बरेच चरित्रपर लेखन झाले आहे आणि त्यांचे चरित्र व कर्तृत्व यांच्या विविध पैलूंची चर्चाही झालेली आढळते. धर्म ही संकल्पना मुळात अत्यंत व्यापक आहे. त्याबाबत बरीच चर्चादेखील करता येईल. ईश्वरविषयक कल्पना, तत्त्वज्ञान, विविध आचार, नीतिसंहिता, संस्थात्मकता या सगळ्याच अंगांनी धर्माकडे पाहावे लागते. राजर्षी शाहू महाराजांच्या धर्मविचार अभ्यासतानासुद्धा या सर्वांचे भान ठेवणे आवश्यक आहे. मात्र येथे त्या प्रकारच्या चर्चेत अडकून पडणे अभिप्रेत नाही. राजर्षी शाहू महाराज हे अनेक अंगाने थोर असे व्यक्तिमत्त्व होते. त्यामुळेच महर्षी विठ्ठल रामजी शिंदे यांनी 'नवयुगातील सर्वांग पूर्ण राष्ट्रपुरुष' असे त्यांचे वर्णन केले. 'नानारंगी' या वर्णनातच हे अभिप्रेत आहे की, त्यांच्या थोरवीचे अनेक पैलू होते.

जरी पैलू अनेक असले, तरी ते सगळे एकमेकांशी जोडलेले आहेत. त्यांच्या धर्मविचाराबद्दलची मांडणी करत असताना कुठेतरी त्यांची सामाजिक दृष्टी, एका संस्थांनी राज्याचे प्रमुख म्हणून त्यांनी केलेले कार्य याचा विचार आपल्याला करावा लागतो. महर्षी शिंदे यांनी राजर्षींविषयी असे म्हटले होते की, राजर्षी शाहू महाराजांच्या मनाचा उत्क्रमणशील विकास झाला. राजर्षी शाहू महाराजांचे जे आरंभकालीन जीवन आहे. त्या जीवनामधील त्यांचा धर्मविचार कुठल्याही एखाद्या सर्वसामान्य हिंदू माणसाप्रमाणे असणारा विचार होता. मुळात त्यांच्यावर जे संस्कार होते ते परंपरागत संस्कार होते. काहींचे सरंजामशाही वळणाचे संस्कार होते. एक पारंपारिक धार्मिक जीवन आणि त्या जीवनाभोवती असणारी धर्मश्रद्धा राजर्षी शाहू महाराजांमध्ये या पहिल्या टप्प्यात दिसून येते. इ.स. १८९९ साली जे वेदोक्त प्रकरण शाहू महाराजांच्या जीवनामध्ये घडले, तेव्हापासून त्यांच्या धर्मविचाराला एक वेगळे वळण प्राप्त झाले. हे वळण सामाजिक अंगाने पुढे गेले. किंबहुना त्याला एक विद्रोही वळण प्राप्त झाले. याला मी 'प्रोस्टेटंट टप्पा' असे म्हणतो.

एका अर्थाने राजर्षींनी धर्मक्षेत्र हेच कुरुक्षेत्र बनवले. राजर्षी शाहूंनी त्यांचे क्षत्रियत्व, क्षत्रियत्वाचे हक्क तर साबित केलेच; पण हे नुसते व्यक्तिगत राहिले नाही. त्याला त्यांनी ब्राह्मणी वर्चस्वविरुद्ध, पुरोहितशाहीविरुद्ध क्षत्रियांचे हक्क प्रस्थापित करण्याच्या लढ्यात रूपांतरित केले. दुसऱ्या एका अंगाने याच्याकडे पाहिले, तर हे सुद्धा त्यांच्या विद्रोहाचे एक उदाहरण आहे. महात्मा फुले, राजर्षी शाहू महाराज, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्यावर काही वेळा ब्राह्मणद्वेषाचा चुकीचा आरोप केला जातो. एखादी व्यक्ती ब्राह्मण आहे म्हणून त्यांनी कधीही कोणाचा द्वेष केला नाही. तो ब्राह्मणी वृत्तीचा, ब्राह्मणी वर्चस्वाचा आणि त्यातील अन्यायकारी भागाचा विरोध होतो. महाराष्ट्रातील अनेक पुरोगामी चळवळी आणि अनेक पुरोगामी विचारवंत यांच्याशी त्यांचा सातत्याने संवाद होता.

छ. शाहू महाराजांच्या आरंभीच्या जीवनात ब्राह्मो

समाज आर्य समाज या उदारमतवादी चळवळी पुढे आल्या होत्या. ब्राह्मणांनी विद्या रक्षण केली, विद्येची ज्योत राखली त्याबद्दल त्यांचे अभिनंदन केले पाहिजे; पण त्यावेळी रानडे, आगरकर, गोखले यांच्यासारखे उदारमतवादी असते तर खरोखरच त्यांनी सर्वांना विद्यादान केले असते. कोल्हापूरमध्ये प्रार्थना समाजाचे जे प्रमुख होत असत त्या उपक्रमांनासुद्धा त्यांनी वेळोवेळी मदत केली. आणखी एक महत्त्वाची गोष्ट म्हणजे राजर्षी विठ्ठल रामजी शिंदे यांच्यावर ब्राह्मो आणि प्रार्थना समाजाचा प्रभाव होता.

प्रार्थना समाजाचे मिशनरी म्हणून ते काम करत होते. महाराजांचे हे श्रेय नमूद करायला हवे, महात्मा जोतिराव फुले यांचा फार मोठा प्रभाव छ. शाहू महाराजांचा होता. मात्र एक गोष्ट आपल्याला विसरून चालत नाही. ती म्हणजे, हा प्रभाव असला तरी ती काही भिन्नता ही निश्चितपणे होते. छ. शाहू महाराजांच्यावर असणारा आणखी एक प्रभाव अमेरिकेने प्रेस्बिटेरियन मिशनचा होता. प्रेस्बिटेरियन मिशनऱ्यांचा मानवतावाद आणि अस्पृश्यतेला असणारा त्यांचा विरोध या दोन गोष्टींचे महाराजांना आकर्षण होते. मानवता, समानता, आध्यात्मिकता अशी प्रार्थना समाजाची त्रिसूत्री त्यांनी उच्चारली, तेव्हा आध्यात्मिकतेत त्यांना नैतिकता अभिप्रेत होती.

गांधीजी तर असे म्हणतात की, 'माझा सत्याग्रह एक शुद्ध आध्यात्मिक हत्यार आहे.' तेव्हा सर्वांची जी आध्यात्मिकता आहे, तो मूलतः हा नीतिविचार आहे. सार्वजनिक जीवनाला नैतिकतेचा पाया असावा, हे या सर्वांना अभिप्रेत होते. शाहू महाराजांच्या दोन भाषणांमध्ये त्यांच्या धर्मविचारांचे सार आपल्याला दिसून येते.

त्यातले पहिले भाषण ३० मे १९२०चे नागपूर येथील अखिल भारतीय परिषद बहिष्कृत परिषदेतील अध्यक्षीय भाषण आहे आणि 'जनीजनार्दन शोधणे हाच खरा मार्ग!' हा त्यांचा विषय आहे. शाहू महाराजांचे दुसरे भाषण २७ जुलै १९२० रोजी हुबळी या ठिकाणी कर्नाटक ब्राह्मणोत्तर सामाजिक परिषदेचे अध्यक्ष म्हणून त्यांचे भाषण आहे. त्यांच्या संस्थांनी कारभारसुद्धा या तत्त्वावर आधारलेला होता. या प्रकारचा स्वर्ग निर्माण करणे, एक नवीन नैतिकता सांगणे व आचरणे, हा त्यांच्या धर्मविचारांचा प्रमुख आधार होता. म्हणूनच राजा आणि ऋषी यांचा समन्वय साधणारे म्हणून आपण 'राजर्षी' या आदरयुक्त संबोधनाने त्यांचा उल्लेख करतो.

आज आपले समाजजीवन आणि राजकारण, अनीती, भ्रष्टाचार, विषमता यांनी झाकलेले आहे. या पार्श्वभूमीवर कोल्हापूरचे छत्रपती राजर्षी शाहू महाराज यांचे पुण्यस्मरण करायचे ते यासाठी!

शाहू महाराज व बाबासाहेब यांच्यामधील संबंधाचा विचार करता हे संबंध केवळ सामाजिक चळवळीच्या पातळीवर अस्तित्वात होते असे नाही, तर ते वैयक्तिक जिव्हाळ्याच्या पातळीवरही पोहोचले होते, असे दिसून येते. राजर्षी शाहू महाराज व डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांची भेट आणि त्यानंतर घडून आलेला परस्परांतील सहयोग ही आधुनिक महाराष्ट्राच्या इतिहासातील एक अपूर्व घटना होती. महाराष्ट्राचे आणि परिणामी अखिल हिंदुस्तानचे दुर्दैव असे की, हा सहयोग फार काळ टिकू शकला नाही. महाराजांच्या अकाली निधनामुळे तो संपुष्टात आला. महाराजा सयाजीराव गायकवाड यांनी दिलेल्या शिष्यवृत्तीच्या आधारावर बाबासाहेब आंबेडकर अमेरिकेला गेले होते. स. १९१३ तेथे कोलंबिया विद्यापीठाच्या एम. एस्सी. वर बार-अॅट-लॉ या पदव्या मिळवण्यासाठी इंग्लंडला प्रयाण केले होते. महार समाजातील एक तरुण परदेशातील इतक्या उच्च दर्जाच्या उच्च पदव्या प्राप्त करून आल्याचे महाराजांना समजतात. त्यांना विलक्षण आनंद झाला आणि त्यास भेटण्याची उत्सुकता त्यांच्या ठिकाणी निर्माण केली. जानेवारी १९२० मध्ये बाबासाहेब बाबासाहेबांचे 'मूकनायक' हे पाक्षिक सुरू केले आणि या पक्षिकाला मूळ अर्थसहाय्य महाराजांनी दिले होते.

शतकानुशतके मुका बनून राहिलेल्या बहिष्कृत समाजात जागृती करून त्यांचे नेतृत्व करू इच्छिणाऱ्या आपल्या वृत्तपत्रास आबासाहेबांनी 'मूकनायक' हे मोठे अन्वयार्थक नाव दिले होते. बाबासाहेबांचा शाहू महाराजांशी

जो घनिष्ठ संबंध आला तो मार्च १९२० मध्ये कोल्हापूर संस्थानात माणगाव या ठिकाणी भरलेल्या परिषदेत. ही परिषद महाराजांच्या प्रेरणेने भरली होती व तिच्यासाठी खास सवड काढून महाराज उपस्थित राहिले होते. बाबासाहेब परिषदेचे अध्यक्ष होते. माझी मनोदेवता मला असे सांगते इतिहासाने ही दाखवून दिले आहे की, शाहू महाराजांनी आपल्या दूरदृष्टीने बाबासाहेबांविषयी केलेले भाकीत अचूक होते. 'छत्रपतींनी मानाचा जरीपटका माझ्या मस्तकी चढवला, त्याचा मी सदैव मान राखीन!' आयुष्यभर दलितांचे कार्य करून बाबासाहेबांनी छत्रपतींच्या 'जरी फटक्या' चा मान राखला, असेच त्यानंतरचा इतिहास सांगतो.

माणगाव परिषदेनंतर अवघ्या सव्वा दोन महिन्यांनी नागपुरात 'अखिल भारतीय बहिष्कृत समाजाच्या परिषदे'च्या निमित्ताने शाहू महाराज व बाबासाहेब यांची पुन्हा एकदा भेट घडून आली. ३० मे १९२० आणि या भेटीत उभयतांमधील स्नेहाचे संबंध अधिक दृढ झाले.

अस्पृश्य समाजाच्या चळवळीची सूत्रे त्याच समाजाच्या उदयोन्मुख नेत्याकडे जात असल्याचे चित्र नागपूरच्या परिषदेत निर्माण झाले. शाहू महाराजांची बाबासाहेबांकडून हीच अपेक्षा होती. २६ जून हा शाहू महाराजांचा वाढदिवस. हा वाढदिवस अस्पृश्य समाजाने सणाप्रमाणे सर्वत्र साजरा करावा असा ठराव बाबासाहेबांच्या प्रेरणेने माणगाव परिषदेत केला होता. नागपूर परिषदेतही तसाच ठराव केला गेला होता.

बाबासाहेबांनी महाराजांच्या अंतःकरणातील जिव्हाळ्याबद्दल आभार मानून 'मी कुटुंबाची मुंबईस शक्यतोवर सर्व व्यवस्था करून जात आहे. आपण याबद्दल त्रास घेऊन नये.' असे सौजन्यपूर्ण उत्तर दिले. या दोन महापुरुषांची मुंबईतील ही भेट शेवटची ठरली. जातेवेळी शाहू महाराजांनी इंग्लंडमधील त्यांचे स्नेही सर आल्फ्रेड यांना लिहिलेले पत्र बाबासाहेबांच्या हाती दिले होते. शाहू महाराजांच्या अपेक्षेप्रमाणे ब्राह्मणेतर बाजू मांडण्यासाठी बाबासाहेब इंग्लंडमधील पुढाऱ्यांच्या गाठीभेटी घेत होते. तेथील वृत्तपत्रात लेखन करत होते.

इंग्लंडमधील आपला विद्याभ्यास सांभाळून बाबासाहेब ब्राह्मणेतरांच्या हक्कांविषयी तेथील लोकमताचे प्रबोधन करणारी चळवळ चालवीत होते. फेब्रुवारी १९२२ मध्ये दिल्ली येथे अस्पृश्य समाजाची अखिल भारतीय स्वरूपाची परिषद भरली होती. महाराज या परिषद प्रमुख पाहुणे होते. माझ्यापेक्षा ते जास्त सुशिक्षित पुढारी मि. आंबेडकर यांनाच निवडले. त्यांनी आपल्या कल्याणाकरिता अविश्रांत श्रम केले आहेत व अभिमानी आहेत. बाबासाहेब इंग्लंडमध्ये असले तरी त्यांचा शाहू महाराजांबरोबर जिव्हाळ्याचा पत्र व्यवहार चालूच राहिला. म. फुल्यांपासून शाहू महाराजपर्यंत चालत आलेली बहुजन समाजाच्या उद्धाराची चळवळ ही 'सामाजिक लोकशाही'च्या प्रस्तावनेची चळवळ होती. शाहू महाराजांच्या निधनानंतरही बाबासाहेबांनी प्रसंगाविषयी आदरभाव व्यक्त केलेला दिसतो. कोल्हापूरसंबंधी एक गोष्ट अगदी निश्चित आहे व या गोष्टीबद्दल अस्पृश्यांना व मला कोल्हापूरचा अभिमान वाटतो. शाहू महाराजांनी कोल्हापूरपुरतीच खरी लोकशाहीची मुहूर्तमेढ रोवली. ही ती गोष्ट होय. लोकमान्य टिळकांच्यासारखी उदंड लोकप्रियता बाबासाहेबांनी राष्ट्रीयस्तरावर प्राप्त केली. शाहू महाराज हे कोल्हापूर संस्थानाचे राजे असल्यामुळे ते आरक्षणाचे विचार मांडून थांबले नाहीत, तर त्यांनी त्या संदर्भात कायदे करून त्यांची अंमलबजावणी केली आहे. शाहू महाराज सत्तेवर आल्यानंतर त्यांनी बहुजन समाजाच्या शिक्षणावर भर दिला. अनेक जातींसाठी वेगवेगळे वसतिगृहे स्थापन केली.

भारतामध्ये अनेक संस्थांनी होते. प्रत्येक संस्थानांमध्ये आरक्षण धोरण राबवले नाही; परंतु काही पुढाऱ्याला संस्थांमध्ये आरक्षणाचे तत्त्वे स्वीकारण्यात आले. म्हैसूर संस्थांमध्ये ब्राह्मण लोकांचे वर्चस्व होते. सामाजिक न्यायाचे वितरणात्मक न्याय, दोष निवारण न्याय, विनिमयात्मक न्याय, असे तीन प्रकार असून आरक्षणाचे धोरण हे दोष निवारक न्यायामध्ये समाविष्ट होते. समान समाजामध्ये समान तत्त्व लागू करणे उपयोगाचे असते. सामाजिक न्याय

हा दोन पद्धतीने प्रस्तावित केला जातो. सामाजिक न्याय ही संकल्पना समाजमान्य नीतिमूल्यांवर आधारलेली आहे. सामाजिक न्याय म्हणजे सामाजिक न्याय ही संकल्पना समाजमान्य नीतिमूल्यांवर आधारलेली आहे. सामाजिक न्याय म्हणजे समाजात निर्माण होणाऱ्या वस्तू व सेवा यांच्या आरक्षणावरून समानतेच्या तत्त्वावर वितरण करणे होय. न्याय म्हणजे केवळ आपले मित्र, हितचिंतक यांच्याशी न्यायपूर्ण व्यवहार करणे होय.

भारतामध्ये आरक्षणावरून आजही राजकारण होताना दिसते. किंबहुना अनेक जातीचे लोक आरक्षणाची मागणी करत आहेत. त्यातून अस्पृश्यांवर अन्याय होत होता. त्यांना माणुसकीची वागणूक मिळत नव्हती, त्यांना जनावरांच्या पलीकडे अन्यायाला बळी पाडले जात होते. 'तरुण मराठा' या कोल्हापुरातील पत्राचे संपादक दिनकरराव जवळकर यांनी तरुण वयातच प्रभोक्षक लेखनामुळे आणि वक्तव्यामुळे महाराजांची मर्जी संपादन केली होती.

छत्रपतींच्या आश्रयामुळे एखाद्या सरदाराप्रमाणे थाटमाट करण्याची आपल्याला सवय जडली, असे जवळकरांनीच कबूल केले. शाहू महाराज या वृत्तपत्रांना आर्थिक सहाय्य तर करीतच; पण, प्रस्थापित पत्रांशी फर्ड्या लेखणीच्या जोरावर लढत देणाऱ्या ब्राह्मणोत्तर वृत्तपत्रकारांचे कौतुक ते सत्कार करून अगर पारितोषिक देऊन करीत. वेदोक्त प्रकरणात लोकमान्य टिळकांनी उडी घेईपर्यंत महाराजांचे त्यांच्याशी चांगले संबंध होते.

नोकरशाहीत ब्राह्मणांचे वर्चस्व असल्यामुळे ब्रिटिश सरकार छत्रपती शाहूंना सत्यशोधक चळवळीवर कारवाई करण्यासंबंधी दबाव आणि दडपण आणत होते. त्यामुळे छत्रपती शाहू महाराज आपण सत्यशोधक नाही; आपल्या चळवळीशी काडीचाही संबंध नाही असे सांगत होते. ब्राह्मण मंडळी आपल्या विरोधात प्रचार करण्यासाठी वृत्तपत्रांच्या जोरदारपणे वापर करत आहोत, याची जाणीव छत्रपती शाहू महाराजांना झाली होती. वसतिगृह चळवळीप्रमाणेच सत्यशोधक समाज आणि आर्यसमाजाला प्रोत्साहन देणे, मागासलेल्या जातीसाठी नोकऱ्या आणि शिक्षणाची व्यवस्था करणे, जाचक कायदे घालवून नवीन कायदे करणे, या सगळ्यांमुळे छत्रपती शाहू महाराजांची प्रतिमा संपूर्ण महाराष्ट्रात ब्राह्मणेतर समाजाचा उद्धारक राजा अशी बनली.

ब्राह्मणेतर चळवळीने नुसते फक्त जातींच्या प्रश्नाला प्राधान्य दिले नाही, तर शिक्षण, सहकार शेती, कला, अशा अनेक क्षेत्रांमध्ये भरीव काम केले आहे. महाराष्ट्रात बराच काळ सत्यशोधक चळवळ आणि ब्राह्मणेतर चळवळ वेगवेगळ्या जातीवादी चळवळ होती असेही जाणीवपूर्वक पसरले गेले होते. परंतु मागील काही दशकांमध्ये सत्यशोधक आणि ब्राह्मणेतर चळवळीवर इंग्रजी आणि मराठी भाषेत विपुल प्रमाणात संशोधन झाले आहे. आधुनिक भारताच्या सामाजिक आणि राजकीय इतिहासामध्ये महाराष्ट्रातील ब्राह्मणेतर चळवळीने संपूर्ण देशभरात प्रभाव पाडून अत्यंत महत्त्वाची भूमिका निभावली होती. शाहू महाराजांनी आपल्या संस्थानातील सर्वच मागासलेल्या जातींच्या विद्यार्थ्यांसाठी वसतिगृहे स्थापन केली. अस्पृश्यांसाठी शाळा असणे आवश्यक आहे. शाहू महाराजांनी कुलकर्णी वतन खालसा करून त्याऐवजी तलाठी नेमण्याची पद्धती स्वीकारली.

'पण महाराजांनी शिक्षणाचा विचार न करता अस्पृश्यांना आपल्या अनेक खात्यांत सामावून घेतले. अशा या थोर समाजसेवकाला आपल्याला विसरून चालणार नाही, हे फार महत्त्वाचे आहे. छत्रपती शाहू महाराज यांचे कार्य फार मोलाचे असून त्यांच्या ह्या प्रभावशाली कर्तृत्ववाने त्यांचे हे प्रभावी कार्य कायम लक्षात राहाणारे आहे.'

◆

नात्यांचे मऊसूत धागे

कु. स्नेहा युवराज कुंभार
एम. कॉम. भाग १

नातेसंबंध एक असे शब्द, ज्यामध्ये भावनांचा एक विशाल समुद्र दडलेला असतो. माणसाच्या आयुष्यातील सर्वात मौल्यवान संपत्ती जर काही असेल, तर ती म्हणजे आपली माणसं आणि त्यांच्याशी असलेली नाती. नातं म्हणजे केवळ रक्ताचं नातं नव्हे, तर ते मनाचं, विश्वासाचं, आणि आपुलकीचं अदृश्य पण मजबूत बंधन असतं.

जन्मतः मिळणारी नाती म्हणजे आई-वडील, भाऊ-बहीण, आजी-आजोबा, पण काही नाती आयुष्याच्या वाटचालीत निर्माण होतात. जसे मित्र, शिक्षक, शेजारी, सहकारी आणि कधी कधी अनोळखी व्यक्तीसोबतही क्षणिक पण अमीट नातं तयार होतं. ही सर्व नाती आपल्या आयुष्याला एक अर्थ, एक उबदारपणा आणि सुरक्षिततेची भावना देतात.

आजकालच्या धकाधकीच्या जीवनात, यांत्रिकी जीवनशैलीत माणसाच्या भावना दडपल्या जात आहेत. तंत्रज्ञानाने जरी माणसांना जवळ आणलं असले तरी मनाने मात्र दूर गेलं आहे. एकत्र जेवणं, सहकुटुंब चर्चा करणे, आठवणी शेअर करणं हे सारं हल्ली विरळ झालं आहे. मोबाईल स्क्रीनच्या आभासी जगात आपण आपली बरी नाती हरवत चाललो आहोत.

खरं तर नातं टिकवण्यासाठी कोणताही विशेष उपाय लागत नाही. लागतो तो फक्त वेळ, समजूतदारपणा, आणि थोडीशी कळकळ. एक साधा फोन, एक हळुवार 'कसं आहेस?' असं विचारणं, एखाद्या लहान क्षणात कोणासोबत हसणं - ह्या गोष्टी नात्यांच्या विणीत गोडी निर्माण करतात.

नात्यांमध्ये समजून घेणं आणि समजून देणं, हे दोन घटक महत्त्वाचे आहेत. प्रत्येक व्यक्तीची विचारधारा,

भावना आणि वागण्याची पद्धत वेगळी असते. अशावेळी आपण थोडं झुकून, त्यांना समजून घेतलं, त्यांचं ऐकलं, तर नातं अधिकच सुंदर होतं. कारण, नातं हे स्पर्धा नसून सहकार्य असतं.

विद्यार्थ्यांच्या दृष्टीने पाहिलं, तर शिक्षक आणि विद्यार्थ्यांमधील नातं हे फक्त शिक्षणापुरतं मर्यादित नसून एक प्रेरणादायी संबंध असतो. शिक्षकांचं मार्गदर्शन, विद्यार्थ्यांचा आदर आणि परस्पर स्नेह हे नातं उभं करतं एक उज्ज्वल भविष्य.

मित्रांचं नातं तर खऱ्या अर्थानं आनंदाचा स्रोत असतो. मित्रांमध्ये कधीच औपचारिकता नसते, पण विश्वास असतो. एकमेकांवर असलेला विश्वास आणि वेळोवेळी दिलेली साथ - हेच मैत्रीचं खरं सौंदर्य आहे.

शेवटी एवढंच म्हणावंसं वाटतं -

'नातं हे हळुवार फुलासारखं असतं. त्याला रोज पाण्याची गरज असते. पाण्याचं नाव आहे प्रेम, आपुलकी, वेळ आणि विश्वास!'

तर चला, आजच ठरवूया - आपल्या आयुष्यातील या मऊसूत धाग्यांना घट्ट बांधूया, जपूया आणि वाढवूया.

◆

शरदचंद्रजी पवार यांचा राजकीय प्रवास

ऋतुजा सुरज मुरारी
बी. ए. भाग १

आपल्या असामान्य व्यक्तिमत्त्वाने भारतीय राजकारणामध्ये स्वत:चे आगळे-वेगळे स्थान निर्माण करणारे शरद पवार हे भारतीय राजकारणातील स्व-विचारधारा असलेले महनीय नेते आहेत. १२ डिसेंबर रोजी शरद पवार यांचा वाढदिवस असून या दिवशी विविध कार्यक्रमांचे आयोजन केले जाते. महाराष्ट्राचे सर्वात कमी वयाचे मुख्यमंत्री बनण्याचा मान मिळवणारे शरद पवार हे सभ्य, सुसंस्कृत, शालिनतेचा ऐब सांभाळत गेली अनेक वर्षे भारतभूमीच्या लोकांच्या व समाजाच्या मनावर अधिराज्य गाजवीत आहेत. राजकारणाची नवीन परिभाषा लिहिणारे केवळ लोकांच्या मनोरंजनासाठी भाषण न देता, शिव्या न देता, मुद्देसूद आणि योग्य तेवढेच बोलणारे व प्रचंड जनसंपर्क असणारे आणि सर्वसामान्य माणसाशी थेट नातं सांगणारे शरद पवार वयाच्या ८०व्या वर्षीसुद्धा राजकारणाची दिशा बदलण्याची प्रचंड क्षमता ठेवतात.

महाराष्ट्राबरोबर देशातल्या प्रत्येक भागाची इत्थंभूत माहिती असणारे शरद पवार हे अभ्यासू व व्यासंगी नेते आहेत. साहित्य, कला, संस्कृती, विज्ञान, तंत्रज्ञान, शेती, खेळ यांसारख्या सर्वच क्षेत्रांमध्ये शरद पवारांचा शब्द आजही अंतिम मानला जातो. कारण या प्रत्येक क्षेत्रात त्यांनी निर्माण केलेली जवळीक होय. ते अनेक वर्षे केंद्रामध्ये कृषी संरक्षण या खात्यांचे मंत्री होते. केंद्रीय कृषिमंत्री असताना त्यांनी शेतकऱ्यांना आत्मनिर्भर बनवण्यासाठी अनेक प्रकारच्या योजना आखल्या.

शेतकऱ्यांना उत्पादनक्षम व सक्षम बनवण्यासाठी त्यांनी शेतीच्या क्षेत्रात अनेक सुधारणा घडवून आणल्या. खेळांमध्येही साहेबांनी प्रचंड योगदान दिलेले आहे. ते अनेक वर्षे भारतीय क्रिकेट बोर्डाचे अध्यक्ष होते. जागतिक क्रिकेट बोर्डाचेही ते काही काळ अध्यक्ष राहिले आहेत. कुस्ती व कबड्डी परिषदेचे ते अध्यक्ष आहेत. खेळाबरोबरच साहित्य क्षेत्रातील नामवंत लेखक, विज्ञान व तंत्रज्ञान क्षेत्रातील संशोधकांनाही साहेब आपलेसे वाटतात. महाराष्ट्रात विधानसभा निवडणुकीच्यावेळी त्यांच्या पक्षातील अनेक नावाजलेले नेते, आमदार, खासदार पक्ष सोडून गेल्यानंतरही वयाच्या ऐंशीव्या वर्षी पवार साहेबांनी सारा महाराष्ट्र पिंजून काढत महाराष्ट्रात सत्ताबदल केला. शिवसेना, राष्ट्रवादी काँग्रेस व काँग्रेस या तीन पक्षांचे सरकार स्थापन

करण्यामध्ये त्यांची भूमिका अत्यंत महत्त्वाची ठरली होती.

संपूर्ण भारतामध्ये एक प्रगत राष्ट्र म्हणून महाराष्ट्राची ओळख निर्माण करण्यामध्ये शरद पवार यांच्या राजकीय चातुर्याची भूमिका महत्त्वाची मानली जाते. आपला मतदारसंघ बारामतीमध्ये त्यांनी केलेली अभूतपूर्व विकास कामेही बारामती पॅटर्न म्हणून ओळखली जातात. देशाचे पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनीसुद्धा बारामती विकास पॅटर्नला भेट देऊन शरद पवार यांच्या दूरदर्शी योजनांचे कौतुक केले आहे. महाराष्ट्रामध्ये प्रत्येक भागात सिंचनाच्या सोयी, आधुनिक शेती व तंत्रज्ञान यांचा विकास, तसेच गाव तेथील रस्ता व शेती तेथील वीज कनेक्शन हे त्यांचे सूत्र महाराष्ट्राच्या विकासाला दिशा देणारे ठरले आहे. शरद पवार हे भारतीय राजकारणामध्ये अजातशत्रू व्यक्तिमत्त्व असून देशातल्या सर्वच प्रमुख पक्षांचे नेते यांच्याशी त्यांची खास मैत्री आहे. संपूर्ण भारतामध्ये शरद पवार यांचा शब्द अंतिम मानला जातो.

याचे कारण त्यांचे शांत, संयमी, सभ्य व सुसंस्कृत व्यक्तिमत्त्व होय! स्व-विचारधारा असलेल्या या नेत्याने महाराष्ट्राबरोबरच देशाच्या राजकारणातही आपला अमीट ठसा उमटवला आहे. त्यांच्या कन्या सुप्रिया सुळे व त्यांचे पुतणे अजित पवार हे देखील महाराष्ट्राच्या व देशाच्या राजकारणामध्ये आज योगदान देत आहेत. भारतीय राजकारणामध्ये 'एक असामान्य व्यक्तिमत्त्व' म्हणून त्यांचा इतिहास सुवर्णाक्षरांनी लिहिला जाईल.

शरदचंद्रजी पवार यांना मिळालेले पुरस्कार आणि सन्मान

पद्मविभूषण - २०१७ मध्ये नरेंद्र मोदी यांच्या नेतृत्वाखाली भाजप सरकारच्या शिफारशीवरून शरद पवारांना पद्मविभूषण, भारताचा दुसरा सर्वोच्च नागरी पुरस्कार देऊन सन्मानित करण्यात आले. पुरस्काराच्यावेळी निरीक्षकांनी प्रश्नचिन्ह उपस्थित केले होते आणि काहींनी त्यास भाजपच्या राजकीय हेतूचे श्रेय दिले होते.

न्यूजमेकर्स अचिव्हर्स अ‍ॅवॉर्ड्स २०२२ - लोकमत संसदीय जीवनगौरव पुरस्काराने उपराष्ट्रपती एम. व्यंकय्या नायडू यांच्या हस्ते प्रगती घडवून आणणाऱ्या अशा निर्माण करणाऱ्या आणि देशासाठी प्रेरणा आणि अभिमानाचे स्त्रोत असलेल्या खासदारांना सन्मानित करण्यात आले.

शरद पवार यांचा विवाह चाचणी क्रिकेटपटू सदाशिव शिंदे यांची मुलगी प्रतिभा यांच्याशी झाला. त्यांना सुप्रिया सुळे नावाची एक मुलगी आहे. जी १७ व्या लोकसभेत बारामती मतदारसंघाचे प्रतिनिधित्व करते. महाराष्ट्रातील पवार राजकीय घराण्यातील सर्वात जुने आणि ज्येष्ठ सदस्य आहेत. त्यापैकी अजित पवार हे महाराष्ट्राचे उपमुख्यमंत्री होते.

जून १९९७ मध्ये शरद पवारांनी भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेसच्या अध्यक्षपदासाठी सीताराम केसरी यांना अयशस्वी आव्हान दिले. १९८९ च्या मध्यावधी संसदीय निवडणुकीत शरद पवारांनी केवळ त्यांचा मतदारसंघ, बारामती जिंकला नाही, तर काँग्रेसला महाराष्ट्र लोकसभा मतदारसंघात मोठ्या बहुमताने विजय मिळवून दिला. महाराष्ट्रात लोकसभा निवडणुकीसाठी काँग्रेसने रिपब्लिकन पार्टी ऑफ इंडिया (आठवले) आणि समाजवादी पक्षासोबत आघाडी केली होती. काँग्रेस पक्षाने लोकसभेच्या ३३ जागा जिंकल्या आणि मित्रपक्ष रिपब्लिकन पार्टी ऑफ इंडियाने राज्यात एकूण ४८ पैकी ३७ जागा जिंकल्या. शरद पवार यांनी १२ व्या लोकसभेत विरोधी पक्षनेते म्हणून काम पाहिले. महाराष्ट्राचे भवितव्य घडविणाऱ्या या महान नेत्याला वाढदिवसाच्या खूप खूप शुभेच्छा..!

'असा नेता झाला नाही
पुन्हा कधी न होणारा...
शरद पवार हे नाव
आसमंतात गर्जत राहणार
आसमंतात गर्जत राहणार!!'

◆

मेंढपाळाचा जीवनप्रवास

अनुराधा पद्माण्णा कामाण्णा
बी. ए. भाग १

कोल्हापूर जिल्ह्यातील राधानगरी तालुक्यातील राशिवडे व हातकणंगले तालुक्यातील आमचे पट्टणकोडोली वसगडे, तळंदगे, भागातील मेंढपाळ आपल्या मेंढ्या घेऊन चारणीसाठी खालतीकडे जातात. त्यांची ही पिढ्यान्‌पिढ्या चालत आलेली परंपरा आहे. काही मेंढपाळ आपला परिवार सोबत घेऊन निघतो. तर काही मेंढपाळ आपला एक कामाचा गडी सोबत घेऊन निघतो. जातेवेळी जास्त प्रमाणात टिकणारे पदार्थ सोबत घेऊन जातात. उदा. भूकलाडू. भूकलाडू म्हणजे सगळ्या पीठाचे मिश्रण भाजून घेऊन त्यात गूळ व चिरमुरे घालून उंडा बनवला जातो. तसेच भोपळ्याच्या घाऱ्या व वाळवलेल्या भाकऱ्या घेऊन जातात.

खालतीकडे जाणे किंवा चारणीला जाणे म्हणजे ज्या ठिकाणी पावसाचे प्रमाण कमी असेल तिकडे आपल्या मेंढ्या घेऊन जाणे. ती गावं किंवा शहरं अनोळखीच असते, तर काही ओळखीचे असते. स्वत:च गाव सोडून दुसऱ्या गावी आपला सगळा संसार घेऊन जाताना होणारा त्रास मी अनुभवला आहे. गावागावांतून रस्त्याने प्रवास करताना मेंढ्यांचा अपघात होतो. त्यात मेंढ्या मोठ्या प्रमाणात जखमी होतात किंवा मृत्यू पावतात. पण चुकी मेंढपाळाची होती, त्याने मेंढरं रस्त्यावर आणली असं म्हणून त्याची नुकसान भरपाई न देता लोक मुकाट्याने निघून जातात. हे प्रसंग मेंढपाळाच्या आयुष्यातील भाग बनूनच गेलाय. खालतीकडे जाताना एक अपघात होतोच. त्याची भरपाई कोणीही भरून देत नाही. ते दु:ख पचवून त्याला पुढचं गाव गाठायचं असतं. पुढच्या संकटांना तोंड द्यायला पुढच्या गावाला पोहचायचं असतं.

आता दुसऱ्या गावात किंवा दुसऱ्या राज्यात गेल्यावर दिवसा मेंढरं चरतील. रात्रीला थांबायचं कुठं? वस्त्या टाकायचं कुठं? वस्ती टाकली तर तो शेतकरी त्या रानात बसलेलं पैसे तर दिल का? असे अनेक प्रश्न पडतात. मेंढरं केवढी व रान केवढं याचा हिशोब लावून एका रात्रीचं पैसे ठरवले जातात. मेंढ्या ७ दिवसांपेक्षा जास्त रात्री एका रानात बसल्या तर राखण म्हणून ३ दिवस फुकट मेंढरं त्याच रानात बसवली जातात. शेतकरी चांगला असेल तर मेंढरं बसवलेलं पैसे देतो. काही जण चहा

पावडर, साखर देतो तोच जर शेतकरी वाईट असले तर फुकट मेंढरं बसवावी लागतात. काही जण तर मेंढराला काय मेंढपाळालासुद्धा रानात पाय ठेवू देत नाहीत, दादागिरी दाखवून मेंढपाळाला हाकलून दिले जाते.

कधी कधी गावातील श्रीमंत व्यक्तीने येऊन स्वत:च्या, हातून एखादं कोकरू जरी नेलं तरी मेंढपाळाला शांतच बसावं लागत. त्याला तिथं बोलण्याचा अधिकार नसतो. कारण ते गाव त्या लोकांचं असतं. एवढं होऊन आणि जंगली जनावरांची व चोरट्यांची भीती पण आहेच. कोल्हा, तरस, लांडगे यांच्यासारखे प्राणी मेंढपाळाच्या डोळ्यांसमोर मेंढराचा गळा घोटतात. ते होऊ नये म्हणून मेंढपाळ रात्र रात्र जागतो. पहारा देतो. अशी जनावरे त्यांची वर्षभराची कमाई एका क्षणात नष्ट करतात. मेंढपाळाला त्यावेळी किती दु:खातून जावं लागत असेल हे विचार करण्यापलीकडचे आहे. क्षणात सगळं हातातून निसटून जातं.

एखाद्या दिवशी जास्त प्रमाणात पाऊस पडतो. रानात सगळा चिखल होतो. त्यावेळी मेंढपाळाची चूल पेटणार कशी? तर तेव्हा घरातून नेलेल्या भूकलाडू, घाऱ्या, वाळलेल्या भाकरी हे मेंढराच्या दुधात कुस्करून खावी लागते तर काही वेळा उपाशी झोपावे लागते. त्यावेळी मेंढ्यांचेही हाल होते.

मेंढपाळ आपल्या बायका, पोरांना घेऊन चारणीला निघालेला असतो. भर पावसात डोक्यावर पोतं घेऊन जातानाचे दृश्य डोळ्यासमोरून जात नाही. त्यांच्या ह्या प्रवासात त्यांची लहान मुलंसुद्धा घेऊन ते येतात. ह्यामध्ये याच्या लेकीबाळी, त्यांच्या बायका यांच्याकडे वाईट नजरेने बघणारेही खूप असतात. त्या नजरांपासून त्याचं होणारं संरक्षण सगळी बिकट परिस्थिती असते.

त्यांच्या मुलांचं शिक्षणही व्यवस्थित होत नाही. शिक्षणाअभावी त्या मुलांना राहावं लागतं.

मेंढरं रखवाली घालण्याची एक रीत आहे. त्यामध्ये मेंढराचा मालक काही काळापुरती मेंढरं मेंढपाळाला राखण्यासाठी देतो व नंतर काढून घेतो. काही वाईट प्रवृत्तीचे मेंढराचे मालक काही मोबदला न देता मेंढ्या काढून गेतात व मेंढपाळाला रिकाम्या हाताने लावून देतात. मेंढपाळाने केलेले सगळे कष्ट वाया जातात. काही लोकांना असं वाटतं की, मेंढ्या राखणारा धनगर समाज खूप श्रीमंत आहे. तर तसं नाही त्याची श्रीमंती बघण्यापेक्षा त्याचे कष्ट बघा, त्याचा संघर्ष बघा, नक्कीच जीवनाकडे बघण्याचा दृष्टिकोन बदलेल.

सुदैवाने माझ्या वडिलांनी आम्हाला शिकवलं. तेही थोडं शिकलेले आहेत. पण परिस्थितीने मेंढपाळ बनवले. वयाच्या ७ वर्षांपासून ४७ वर्षांपर्यंत चालत आलेला संघर्ष असाच आहे. माझ्या वडिलांबरोबर माझी आई, माझे आजोबा, माझी आजी सगळे खांद्याला खांदा देऊन मेंढ्या राखतात. येईल त्या संकटाला न घाबरता सामोरे जातात. माझा परिवार कायमस्वरूपीच चारणीला गेला आहे. ते सणासुदीलाच तेव्हा तरी आम्हाला भेटायला पट्टणकोडोलीला येतात. असाच आपला धनगर समाज. पोटाची खळगी भरण्यासाठी या गावाहून त्या गावी प्रवास करावा लागतो.

माझ्या वडिलांच्याबाबतीत घडलेला एक प्रसंग मी सांगते. सांगली शहरात आमची मेंढरं असताना तेथील एका श्रीमंत व्यक्तीच्या मुलाने आमच एक कोकरू उचलून नेलं. पप्पांनी त्याला अडवण्याचा प्रयत्न केला पण तो पप्पांना न जुमानता ते पिल्लं घेऊन गेला. पप्पांनी लोकांकडे मदत मागितली; पण तो व्यक्ती श्रीमंत असल्यामुळे त्याच्या नादाला कोण लागणार? पप्पाच्या मदतीला कोणीही आलं नाही. त्या कोकऱ्याची भरपाईसुद्धा दिली नाही. असे प्रसंग मेंढपाळाच्या आयुष्यात येतात व त्याला ते निमूटपणे पचवावे लागतात.

◆

माननीय शरदचंद्रजी पवार यांचे कृषिविषयक कार्य

नेहा किरण कांबळे
बी. कॉम. भाग १

माजी केंद्रीय कृषिमंत्री शरद पवार आणि वाद-विवाद हे समीकरण काही नवे नाही. पवार यांना एखादा सन्मान जाहीर झाला किंवा राष्ट्रीय, आंतरराष्ट्रीय पातळीवरची जबाबदारी त्यांना मिळाली की अनेकांचा पोटशूळ उठतो. मग बीसीसीआय, आयसीसी या क्रिकेट संघटनांवरची निवड असो की पद्मविभूषणसारखा सन्मान असो.

काही वर्षांपूर्वी शरद पवार यांना पद्मविभूषण पुरस्कार जाहीर झाल्यानंतर मराठी प्रसारमाध्यमांमध्ये त्यातही फेसबुक, ट्विटर आणि व्हॉट्सअॅप या सामाजिक माध्यमांवर पवारांच्या राजकारणाची झाडाझडती घेण्यात आली. वास्तविक, पवारांची ५० वर्षांची सांसदीय कारकीर्द, आपत्ती व्यवस्थापन क्षेत्रातील कामगिरी आणि सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे शेतीक्षेत्रातील योगदान यांचा हा गौरव. परंतु पवार हे या पुरस्काराला पात्र नाही. पंतप्रधान मोदींशी असलेल्या साटेलोट्याचं हे बक्षीस आहे अशा स्वरूपाची गरळ ओकण्यात आली.

त्यातून मध्यमवीरांचा कद्रुपणा आणि संकुचित दृष्टिकोन तर दिसलाच; पण या मंडळींना पवारांचे शेतीक्षेत्रात किती मोठे योगदान आहे, याची प्राथमिक कल्पनाही नसल्याचे पितळ उघडे पडले. स्वत: पवारांनी हा शेतकऱ्यांचा सन्मान असल्याची प्रतिक्रिया दिली आहे. पवारांचे शेतीक्षेत्रातील योगदान समजून घ्यायचे असेल तर पवारांनी पहिल्यांदा आमदार झाल्यावर राबवलेली पाझर तलावांची मोहीम ते देशाचा कृषिमंत्री, मुख्यमंत्री, फळबाग योजना अशी प्रदीर्घ कामगिरी विचारात घ्यावी लागेल. तो एक स्वतंत्र अभ्यासाचा विषय आहे. परंतु केंद्रीय कृषिमंत्रीपदाच्या दहा वर्षांचा लेखाजोखा मांडला तरी अनेक तथ्यांवर प्रकाश पडतो.

मी २००६ साली रॉयटर्स या आंतरराष्ट्रीय वृत्तसंस्थेमध्ये नोकरीला लागेपर्यंत सुमारे २० वर्षे महाराष्ट्राच्या राजकारणाचं वृत्तांकन करत होतो. रॉयटर्समध्ये शेतमालाची बाजारपेठ आणि मुख्यत: वायदेबाजार या विषयाच्या

बातम्या देण्याचं काम माझ्याकडे होते. काही महिन्यांतच शेतकऱ्यांसाठी सुरू केलेल्या माहितीसेवेच्या संपादनाची जबाबदारी माझ्यावर टाकण्यात आली आणि राजेंद्र जाधव माझं काम करू लागला. मी २०१४ साली रॉयटर्स मार्केट लाइट या कंपनीचा राजीनामा दिला. शरद पवार केंद्रीय कृषिमंत्री होते त्या काळात मी आणि राजेंद्र जाधव दोघेही वायदेबाजार आणि शेतमालाच्या बाजारपेठांचं वृत्तांकन करत होतो.

या काळात आम्ही पवारांना एकदा वा दोनदाच भेटलो असू. तेही काही मिनिटांसाठी, व्यापारी, वायदेबाजारातील गुंतवणूकदार, आयात-निर्यातदार, शेती उत्पन्नाची आकडेवारी देणारे विविध राज्यांतले सरकारी अधिकारी, प्रेस इन्फर्मेशन ब्यूरोची प्रसिद्धी पत्रकं, विविध वेबसाईट्स, शेतकरी आणि पवारांच्या पत्रकार परिषदा हे आमच्या बातमीदारीचे स्त्रोत होते. त्याकाळात आम्ही जमवलेली आकडेवारी आणि डेटा असं सांगतो की संयुक्त पुरोगामी आघाडीच्या एका दशकाच्या काळात शेती आणि शेतकरी या आघाडीवर नेत्रदीपक प्रगती भारताने केली.

शरद पवारांनी २००४ साली देशाच्या शेतीक्षेत्राचा कासरा हाती घेतला, मात्र त्याच वर्षी दुष्काळ पडला. नंतरच्या वर्षात आपल्याला गव्हाची आयात करावी लागली. अमेरिकेच्या वायदेबाजारात गव्हाच्या किंमती वाढल्या. त्यावेळी भाजप खासदारांनी गव्हाच्या आयातीत म्हणजे सरकारी खरेदीत मोठ्या प्रमाणावर भ्रष्टाचार झाल्याचे आरोप केले होते. यासंबंधात एका उत्साही अभ्यासकाने एक पुस्तिकाही प्रसिद्ध केली होती.

गव्हाच्या उत्पादनात वाढ करायची वा अन्नधान्याबाबत स्वयंपूर्ण व्हायचं तर अन्नधान्याच्या आधारभूत किंमतीत घसघशीत वाढ करायला हवी, हा धोरणात्मक निर्णय पवारांनी घेतला. त्यासाठी त्यांनी वित्तमंत्रालयाशी सातत्याने संवाद ठेवला होता. प्रसंगी संघर्ष करण्याची भूमिका घेतली. आधारभूत किंमतीत वाढ म्हणजे महागाईला आमंत्रण असे समीकरण जुळवून अर्थतज्ज्ञ, सरकारमधील काही घटक आणि प्रसारमाध्यमांनी उठवलेली टीकेची झोड सहन केली. पवार पंतप्रधान डॉ. मनमोहन सिंग यांच्याही सातत्याने संपर्कात होतो. परिणामी दरवर्षी हमी भावात वाढ करून घेण्यात पवारांना यश मिळो. २०१४ पर्यंत म्हणजे एका दशकात गहू, तांदूळ, कापूस, सोयाबीन या सर्व पिकांच्या हमीभावात दुप्पटीपेक्षा अधिक वाढ करण्यात आली.

शेतकऱ्यांच्या आत्महत्यांची खाजगी सावकारी व कर्जबाजारीपणा ही मुख्य कारणे आहेत. ते वेगवेगळ्या अहवालांनी अधोरेखितही केलं आहे. पवारांनी ज्या शेतकऱ्यांचे कर्ज थकले आहे अशांना मुख्य प्रवाहात आणण्यासाठी ६० हजार कोटी रुपयांचे कर्ज माफ करून घेतले. शिवाय पीक कर्जाचा व्याजदर १६ टक्क्यांवरून ६ टक्क्यांवर आणला. बँकांवर कर्जवाटपासाठी दडपण आणलं. यामुळे शेतीसाठी दिले जाणारे कर्ज ८६ हजार ९८१ कोटी रुपयांवरून ७ लाख कोटी रुपयांवर गेलं. केंद्रीय अर्थसंकल्पांच्या कागदपत्रांमध्ये ही माहिती मिळते.

◆

मैत्री

थंडी क्षणाची पण गारवा
कायमचा...
ओळख क्षणाची पण आपुलकी
कायमची....
भेट क्षणाची पण नाती
आयुष्यभराची...
सहवास क्षणाचा पण ओढ
कायमची
हीच खरी मैत्री मनाची

- सायली राजेंद्र दुर्गे
बी.कॉम. भाग ३

महिला सुरक्षितता (पथनाट्य)

प्रणाली गिरीबुवा
बी. ए. भाग ३

मुलगी : ऐका हो, ऐका हो, ऐका हो.

आम्ही इथे काही विकायला आलो नाही किंवा काही मागायला आलो नाही.

मुलगा : अहो पण काय ऐका? मग तुम्ही इथे काय करायला आलात?

मुलगी : अहो, आम्ही आलोय तुमच्याशी संवाद साधायला, तुमच्याशी थोडं बोलायला... ऐका हो... ऐका... ऐका हो.. ऐका.

मुलगा : अहो, पण तुम्ही आमच्याशी कोणत्या विषयावर संवाद साधणार आहात बोला.

मुलगी : ऐका तर मग, आम्ही आलो आहोत आजच्या आपल्या जगण्यातील समाजातील ज्वलंत, संवेदनशील विषय घेऊन 'महिला सुरक्षितता'... ज्याच्यावर आम्ही आज बोलणार आहोत.

मुलगा : अहो, महिला सुरक्षितता काय बोलताय? बघा ना आपल्या घरातील ताई, माई, आक्का आहेत की व्यवस्थित ग त्यांच्यावर काय बोलणार?

मुलगी : तुम्ही आम्ही तेच तर बोलतोय. पुराणात देवी म्हणून आम्ही स्त्रीला पूजतो, जागर घालतो. राज्यघटनेनेही महिला स्वातंत्र्य आणि सुरक्षा कायद्याने बहाल केली. पण प्रत्यक्षात आज वास्तवात महिला सुरक्षित नाही. ती सुरक्षित का नाही? हाच विषय घेऊन आम्ही आपणांसमोर सादर करत आहोत. पथनाट्य महिला सुरक्षितता, महिला सुरक्षितता चला तर पाहूया.

सर्वजण : सुनो सुनो मेरी आवाज, आप के लिऐ जरुरी है आज, हर लडकी है सुरक्षित आज घर घर पहुँच जाये अपनी आवाज.

मुलगी : महिला सुरक्षा हा साधा विषय नाही; पण

जेव्हा एखादा वाईट प्रसंग आपल्या आईवर, बहिणीवर आणि बायकोवर येतो तेव्हा मात्र महिला सुरक्षितता हा विषय गंभीर व गरजेचा वाटतो.

मुलगा : अहो, पण त्याविषयी आम्हाला काही घटना, प्रसंग तरी सांगा बघू?

सर्व मुली : हो का चला तर मग, पहा.

मुलगी : शाळेत क्रीडा शिक्षकाने केले विद्यार्थिनीशी अश्लील चाळे, ... गावात आजोबांनी केला नातीवर बलात्कार......, कॉलेजात मित्रानेच गुंगीचे औषध पाजून केला मैत्रिणीवर बलात्कार तयार केला त्याचा व्हिडिओ पहा या बातम्या काय सांगतात?

मुलगा : अहो, पण अशावेळी या महिलांनी बोलायचं ना?

मुलगी : अहो, कसं बोलायचं हे अश्लील चाळे, बलात्कार, अश्लील व्हिडिओ करायचे आणि छळ झालेल्या महिला, मुलींना जीवे मारण्याची, अश्लील व्हिडिओ मीडियावर टाकण्याची धमकी द्यायची आणि पुन्हा पुन्हा तोच अश्लील चाळा बलात्कार करत राहायचे.

मुलगी : खरं अशा वेळी महिलांच्यावर फक्त शारीरिक बलात्कार होत नाही, तर मानसिक बलात्कार म्हणजेच मानसिक आघात फार मोठा असतो. अशावेळी मुलगी, महिला तिची इज्जत अब्रू चव्हाट्यावर आली तर कुटुंबाची बेअब्रू होते म्हणून बऱ्याचवेळा ती गप्प राहाते किंवा तिला कुटुंब गप्प राहाण्यास भाग पाडते. सांगा सांगा काय कराव अशा वेळी तिने?

मुलगा : होय, बरोबर आहे, तिने काय करावे? सांगू मी अत्याचार करणारा स्वैराचारी होणार. पण अत्याचार करणारी महिला सोसत राहाणार त्यामुळेच तिने कशाचीच पर्वा न करता लढावे. तिच्यावर जे अत्याचार करतात त्या पुरुषाविरुद्ध, अन्याय सहन करायला लावणाऱ्या कुटुंबाविरुद्ध तिने लढावे.

सर्वजण : तिने ढाल होऊन लढावे. पावला-पावलांवर प्रत्येक आव्हानाला स्वीकारावे. स्त्री-पुरुष समानतेवर स्त्री-पुरुष समानतेवर.

मुलगी : हो, लढलेच पाहिजे. भारतीय राज्यघटनेने स्त्री-पुरुष समानता, लैंगिक छळ प्रतिबंधक कायदा असे अनेक कायदे देऊन महिलांना सुरक्षित केले आहे. त्याचा उपयोग महिलांनी सक्षम होऊन केलाच पाहिजे.

सर्वजण : खूब लढी मर्दानी वो तो झाशीवाली राणी थी, झाशीवाली रानी थी, वो तो झाशीवाली राणी थी.

मुलगी : १८५७ ची लढणारी झाशीवाली राणी तर आपण सर्वांनी पाहिलेली आहे. पाहूया, आजची राणी आणि तिची असुरक्षित कहाणी.

मुलगा : ये बघ रे वहिनी आल्या, आमच्या वहिनी आल्या.

मुलगा : ये जानू, चल येशील का माझ्याबरोबर?

मुलगी : अरे तुला किती वेळा सांगायचे, आवडत नाहीस तू मला, सोड माझी वाट.

मुलगा : नाही जाणार, तू माझी आहेस बस्स जान... (हात धरून)

मुलगी : हो बाजूला हो. (कानाखाली देते.)

मुलगा : अरे, मित्रा सर्वांच्या समोर तिने तुझ्या कानाखाली आवाज काढला, किती मोठा हा अपमान. (सर्वजण हसतात.)

मुलगा : (गाल चोळत) हो, तुला दाखवतोच. जन्माची अद्दल घडवतो.

मुलगा : दाखवच. त्याशिवाय वहिनी वटणीवर यायची नाही.

मुलगा : ये ऐक गं. तुला मी शेवटचे विचारतो. चल माझ्याबरोबर.

मुलगी : मीही तेच बजावते. किती वेळा सांगू तुला, हे विचार नाहीत मला, माझे करिअर करायचं मला.

मुलगा : तुला तुझ्या सौंदर्याची इतकी घमेंड थांबच,

तू माझी नाहीस तर कुणाचीही नाही (ॲसिड हल्ला).

मुलगी : आई गं, आई गं, वाचवा मला, वाचवा मला.

सर्वजण : जला दिया जलादिया समाज की बेटी को जला दिया (२)

मुलगी : असलं हे विद्रूप तोंड घेऊन जगायचं, मला समाज जगू देईल यापेक्षा यातून मी मुक्त झालेली बरी.

मुलगी : पाहिलंत, मुलगी जळते भरदिवसा, मुलगी होरपळते भरदिवसा आणि अत्याचार करणारा निवांत राहातो बिनघोर.

सर्वजण : Breaking News Breaking News.

मुलगी (पत्रकार) : आपण पाहिलं भररस्त्यात मुलगीवर ॲसिड हल्ला झाला आणि तिने स्वत:ची जीवनयात्रा संपविली यावर आपले काय मत?

मुलगा : झाला तो प्रकार अत्यंत वाईट आहे. महिलांनी व्यवस्थित राहावं. अवेळी घराबाहेर पडू नये.

मुलगा : हे तर अलीकडे सगळीकडंच घडत आहे. मात्र ॲसिड हल्ला झालेल्या मुलीचीच काहीतरी चूक असणार पाहा असे घडेल का?

मुलगी (पत्रकार) : पाहिलंत, या समाज माणसांच्या प्रतिक्रिया, व्हिडिओ जर्नालिस्ट लताबरोबर मी स्मिता. धन्यवाद.

सर्वजण : पुरुष ना तू, मग हे चालायचंच.

पावित्र्याच्या पारड्यात स्त्रीला तू तोलायचंच...

स्वत:च्या मर्जीप्रमाणे हवं तसं तू वागायचं...

हे असे किती दिवस चालायचं - (२ वेळा)

सर्वजण : आमच्या सगळ्यांची गाडी निघालीस कधी इकडे वळालील तर कधी तिकडे वळाली - (२ वेळा)

मुलगी : तुम्ही थोडं व्यवस्थित उभा राहू शकत नाही. किती वेळ झालं पाहातेय, कधी इकडे पडता कधी तिकडे पडताय.

मुलगा : बस गर्दीत, धक्काबुक्कीत चालतंय मॅडम थोडं ॲडजेस्ट करा.

मुलगी : शाळा असो वा कॉलेज, नाहीतर ऑफिस नाही कुठंही नाही सुरक्षित.

मुलगा (सर) : ये, ये जादा तासाला उशीर, ये लवकर (अश्लील स्पर्श).

मुलगी (विद्यार्थिनी) : हे काय करताय सर, मी तुमच्या मुलीसारखी.

मुलगा (सर) : मुलगी तर नाहीस ना. पास व्हायचंय ना...

सर्वजण : दुसरों की बेटीयों का सन्मान करना पाये. जो घर में बहेन और बेटियों की लाज रखना पाये वो.

मुलगी : अहो, महिलांचा जो करेल अपमान समजा त्यास पशुसमान.

मुलगा (सर्व मुले) : पार्टी - झिंग झिंग झिंगाट (गाणे व डान्स)

मुलगा (नवरा) : ये दार उघड गं, उघडते का, उघड की? किती वेळ?

मुलगी (बायको) : आले, आले. (दार उघडत.)

मुलगा : आण, आण जेवायला आण भूक लागलीये मला.

मुलगी : अहो, आणते जेवण. पण तुम्ही किती दारू पिता. पीत जाऊ नका.

मुलगा : तू मला शहाणपण शिकवतेस थू.. थू.. या जेवणात मीठ टाकलंयस का . असलं जेवण थू... थू...

मुलगी : माझ्या माहेरच्या माणसांना उठसूठ बोलता, काय वाईट केलंय त्यांनी तुमचं.

मुलगा : काय वाईट केलंय त्यांनी. मला १ लाख

रुपये आणि टू व्हीलर बाईक हुंड्यातून दिले नाही. आज माझी अशी परिस्थिती व्हायला ते कारणीभूत आहेत समजलीस. भिकारचोट साले, सगळे भिकारचोट.

मुलगी : खबरदार एक शब्द जर माझ्या घरच्यांना बोललात.

मुलगी : बोलणार, मी नवरा आहे तुझा. काय करणार गं तू...? (मारहाण) मला शिकवतेस.

सर्वजण : गोल करून मंगलम् भगवान विष्णू, मंगलम् गरुड ध्वज, मंगलम् कुंडलिकारु.

मी तुला वचन देतो, सात जन्म मी तुझी रक्षा करेन.

मी तुला वचन देतो, तुझी साथ कधी सोडणार नाही.

मुलगी : का असं सगळंच माझ्याबरोबर घडतं. काय केलं होतं मी, लग्नच तर केलं होतं ना, काय माहीत होतं हा पुढे असे निघेल, का असं माझ्यासोबत घडतंय.

मुलगी (सर्व) : कारण तु मुलगी आहेस. मुलगा नाही (२)

मुलगी : बास झालं आता, यावर आता आपण काही तरी पाऊल उचललंच पाहिजे, किती दिवस आपण हे सहन करणार?

मुलगी (सर्व) : नाही. राहाणार नाही लाचार. बंद करा हा अत्याचार.

मुलगा : हो, आम्हाला समजलं महात्मा फुले, छत्रपती शिवाजी महाराज, शाहू महाराज, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर या सर्व राष्ट्रपुरुषांनी स्त्रियांना समाजात सुशिक्षित केलं, शहाणं केलं. त्यांनी स्त्री-पुरुष समानतेचे धडे दिले, स्वातंत्र्य दिले, विकसित केले हो. आजच्या आम्हा मुलांची, पुरुषांची जबाबदारी आहे की हा वारसा आम्ही जोपासला पाहिजे, पुढे नेला पाहिजे.

मुलगी : क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले, राष्ट्रमाता जिजाऊ, झाशीची राणी लक्ष्मीबाई, अहिल्याबाई होळकर अशा राष्ट्रमातांनी स्त्रियांना समाजात स्वत:च्या कर्तृत्वावर ओळख दिली. स्वत:चे स्थान निर्माण करण्याची प्रेरणा दिली. त्या अबला नव्हत्या, सबला होत्या व म्हणूनच आम्ही मुली-महिलांनी त्यांच्यापासून प्रेरणा घेऊन सक्षम झाले पाहिजे, अन्यायाविरुद्ध लढले पाहिजे.

मुलगा : हो, भारतीय राज्यघटनेने महिलांना समता, स्वातंत्र्य, मूलभूत अधिकार पुरुषांच्याबरोबरीने प्रदान केले आहेत. आम्ही ते माहिती करून घेतले पाहिजेत व आपल्या माता-बहिनींना या अत्याचारातून मुक्त करण्याची व अत्याचार होऊ नये म्हणून स्त्रियांच्याबरोबरीने पुरुषांना कायद्याची ओळख करून दिली पाहिजे.

मुलगी : आणखीन एक महत्त्वाचा मुद्दा स्त्रीसन्मान, आदर, स्वातंत्र्य, सुरक्षितता या गोष्टी आपण कुटुंबातून शिकविल्या पाहिजेत. स्त्री-पुरुष भेदभाव कुटुंबात नसला पाहिजे. शाळेत लैंगिक शिक्षण, कायदेविषयक शिक्षण याची ओळख, माहिती विद्यार्थ्यांना करून दिली तर उद्याची युवा-युवती नक्कीच एकमेकांविषयी सन्मान आदरविषयक भावना ठेवतील.

मुलगा : स्त्रीभ्रूण हत्या करण्यापेक्षा तिला जन्माला घालून मुलांसारखीच तिला सक्षम करा.

सर्वजण : नारी आता अबला नाही
संघर्ष आमचा चालू राही.
मुलगा - मुलगी एक समान
दोघेही उंचावतील देशाची मान.

◆

क्षणाक्षणांनी आयुष्य बनतं

क्षणाक्षणांनी आयुष्य बनतं
ते दु:खांनी जखडलेलं असतं
ते सुखांनी बहरत जातं
ते प्रयत्नांच्या पराकाष्टेनं घडतं
आयुष्याच्या वाटेवर थिजलेल्या
क्षणांना फुंकर घालू लागते
आनंदाने दु:खाची सांगता करावी लागते.
क्षणोक्षणी सावध राहावे लागते
क्षणाक्षणांनी आयुष्य बनतं
फुलाप्रमाणे नाजूकतेनं जपावं लागतं
आयुष्यात पुन्हा पुन्हा लढायचं असतं
प्रत्येक क्षणी प्रयत्नांनी घडायचं असतं

संचिता प्रकाश जाधव
बी. ए. भाग -१

बाई

एक दिवस बाई पण जपलं ही जाईल तुझं इथं
उद्या पुन्हा तेच बंद चाकोरीतलं जीवन तुझं इथं।।

आज बोललं जाईल तुझ्या कर्तृत्वावर भरभरून इथं
उद्या मात्र नाक्यानाक्यावर छेडलं जाईल तुला इथं।।

आज देवी म्हणून पुजलंही जाईल तुला इथं
उद्या मात्र गाभाऱ्यातच नासवलं जाईला तुला इथं ।।

तू सीता असूनही तुला रामासाठी अग्निपरीक्षा द्यावी लागली इथं
मात्र रामाला शुद्धतेचा दाखला कोणीच नाही मागितला इथं ।।

तुझं आभाळात उडणं अजूनतरी कुठं मान्य केलं जातं इथं
बाईने चार भिंतीत राहायचं नकळत म्हटलंच जातं की इथं ।।

अनुजा गजानन कांबळे
बी. ए. भाग -३

करिअर विरुद्ध स्वप्नं

स्वप्नं पाहायची होती मोठी
पण जबाबदारीने ती तोडली,
मनाच्या आकाशात उडायचं होतं
पर वास्तवाने पंख तोडली...

एक वाट होती मनापासून हवीशी,
तर दुसरी जबरदस्ती चालावीशी,
एक मन सांगत होतं, 'जग स्वप्नांसाठी'
तर दुसरं म्हणत होतं, 'करियर हाच मार्ग सहीशी!'

लोकांनी सांगितलं, स्वप्नं सुंदर असतात,
पण करिअरच पोट भरतं
मनानं उडायचं म्हणावं,
तर जबाबदारीने ओझं धरतं...

स्वप्न जपायची की स्थिर भविष्य घडवायचं?
या दोन्ही मधलं उत्तर शोधायचं,
पण एक गोष्ट मात्र नक्की
स्वत:ला हरवायचं नाही, स्वत:ला शोधायचं...!

कु. माळवी तनुजा दिपक
बी. कॉम. भाग २

हातात काडी माझ्या शिक्षणासाठी
डोळ्यावर चष्मा, साधी अंगकाठी

विद्यार्थ्यांला विद्या देतो अशी ह्यांची ख्याती
विद्यार्थ्यांस विद्या देऊन वाढवतो आपली विख्याती

शिकवत असतो विद्यार्थ्यांच्या भल्यासाठी
नवीन पिढी घडवण्यासाठी

साधी असते वर्तवणूक
ज्ञानासंगे करतो करमणूक

विद्यार्थ्यांस शिक्षा देतो
स्वार्थ नसतो त्यात असते त्याची माया
विद्यार्थ्यांसाठी त्यांनी आपुली झिजवली चंदन काया

विद्यार्थ्यांस आशीर्वाद देतो भावी आयुष्यासाठी
असा हा शिक्षक सदैव आपल्यापाठी....

अभिजीत अरुण माने
बी. ए. भाग १

प्रिय चिमण्या

लुप्त झाले आकाशातून पाखरांचे थवे
मज नेत्रांस रम्य दृश्य ते पुन्हा हवे

आकाशातून गायब झाल्या पाखरांच्या रांगा
मिळेल का पुढल्या पिढीला दृश्य आता ते सांगा

येत नाहीत आता चिमण्या, जागे करायला
इंटरनेटचे जाळे मांडले त्या धरायला

चिमणी आणि कावळ्याची गोष्ट ही लयास गेली
मानवाचा अत्याचार पाखरे निमूटपणे झेली

अंगातले दाणे मुंग्या खाऊन गेल्या
मानवा सांग रे कुठे त्या गेल्या प्रिय चिमण्या,
प्रिय चिमण्या...

अभिजित अरुण माने
बी. ए. भाग एक

चांदणी शोधत होतो

आज मी पुन्हा भरकटत होतो
रात्री झाकलेल्या ढगांत चांदणी शोधत होतो

मनातलं व्यक्त करायला
कोणाला तरी शोधत होतो
पण काय करू कोणी सापडलंच नाही
मनाला मीच सांगत होतो

पुन्हा आज पायऱ्या
आनंदाने चढत होतो
चढता चढता दम लागल
तिथेच गप्प होत होतो

सकाळच्या उन्हात देखील
सावलीला मी शोधत होतो
रात्र झाली की मग
ढगात चांदणी शोधत होतो

पतंग झाले माझे आयुष्य
दोरा मी शोधत होतो
वारा आला सोसाट्याचा
गिरट्या मी घेत होते

बंद तोंडानी पण
उघड्या डोळ्यांनी
मी सगळं काही बोलत होतो
सगळं व्यक्त करायचं होतं
पण करू काय
मात्र कोणी भेटणार पाही
म्हणून स्वत:लाच स्वत:त शोधत होतो
हो, आज पुन्हा मी भरकटत होतो
रात्री झाकलेल्या ढगात चांदणी शोधत होतो

संचिता प्रकाश जाधव
बी. ए. भाग १

छावा

एक रक्ताचा थेंब गळाला तरी जीव
वर खाली होतो आमचा...
४० दिवस किती रक्त वाहिलं असावं तुमचं?

डोळ्यात धुरळा गेला तरी डोळ्यातून
ढसा ढसा पाणी येतं आमच्या
गरम सळ्या डोळ्यात घातल्यावर काय जीव झाला
असेल तुमचा

जिभेला तिखट लागलं तरी पाण्याची धार
लावतो आम्ही तोंडाला
एका मिनिटात जीभ छाटल्यावर काय जीव म्हणाला
असेल तुमचा?

चुकून नख निघालं तरी
जीव चालल्यासारखा होतो आमचा
हातापायाची नख काढल्यावर काय जीव म्हणाला
असेल तुमचा?

अंगाला खरचटलं तरी डोळ्यातून पाणी
वाहतं आमच्या...
अंगाची सालटं काढल्यावर काय जीव म्हणाला
असेल तुमचा?

- प्रतिक्षा तानाजी चव्हाण
बी. ए. भाग २

दंगल

अजूनही आठवतंय मला त्या दंगलीत
तू धरलेला हात माझा
हातातला माझ्या दगड खाली टाकून
तू बदललेला रस्ता माझा।।

कदाचित तू तेव्हा भेटली नसतीस
नावावर दंगलीचा गुन्हा झाला असता माझ्या
कोर्टाची पायरी, पोलिसांचा मार
आयुष्याचा खेळ झाला असता माझ्या ।।

तू नुसताच बदलला नाही रस्ता
तू फुले, शाहू, आंबेडकर, छत्रपती पेरलेस मेंदूत माझ्या
माझ्या हातातले तू शस्त्र बदललेस
दगड काढुनी लेखणी दिली हातात माझ्या ।।

बघ आज पुन्हा दंगल झाली
मी मात्र आज तुझी जागा घेतली

अनुजा गजानन कांबळे
बी. ए. भाग ३

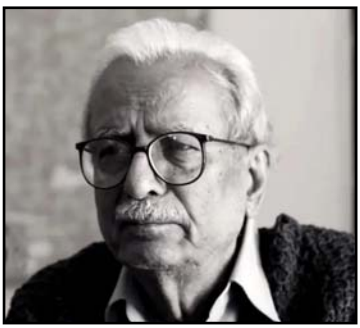

ज्ञानपीठ पुरस्कार विजेते
श्री. विनोदकुमार शुक्लजी

'मुझे बचाना है
एक एक कर
अपनी प्यारी दुनिया को
बुरे लोगों की नजर है
इसे खत्म कर देने को'

विभागीय संपादक
प्रा. मारुफ मुजावर
डॉ. नेहा देसाई
डॉ. निता साठे

गद्य विभाग

- ज्ञानपीठ पुरस्कार से सम्मानित श्री.विनोद कुमार शुक्लजी - अक्षय जगन्नाथ मुदगल - बी.ए.भाग ३
- वारकरी संप्रदाय का महत्त्व - कु. सन्मति धोंडीराम अवघडे -बी.ए.भाग २
- आज की महिला सुरक्षित है क्या? - कु.सानिका महादेव बिळगे - बी.ए.भाग २
- विकसित भारत : सशक्त भारत - कु. तनुजा दिपक माळवी -बी.कॉम. भाग २
- ममता की झील - कु. गौरी मुरारी ऐदमाळे-बी.ए.भाग २
- विकसित भारत - प्रगति के मार्गपर - कु. साक्षी विलास हातगिणे - बी.ए.भाग १
- भारत की जनभाषा : हिंदी - कु. निकिता किरण कांबळे - बी.ए.भाग ३
- बुकर पुरस्कार विजेता गितांजली श्री का उपन्यास 'रेत समाधि' - कु.सादिया सरदार अरब - बी.ए.भाग ३
- राष्ट्रभाषा हिंदी - कु. रेवती शिवाजी आदमाने - बी.ए.भाग ३
- रेडिओ में रोजगार के अवसर - कु. तन्वी बापूसो भारते - बी.कॉम. भाग ३
- विज्ञापन में रोजगार - प्रथमेश चंद्रकांत कुंभार - बी.ए.भाग ३
- उपन्यास सम्राट प्रेमचंद - कु.रोहिणी प्रभाकर राऊत - बी.ए. भाग ३
- पर्यावरण का महत्त्व - कु.सानिका कुमार भातमारे - बी.ए.भाग ३
- राष्ट्रभाषा का महत्त्व - कु. रूपा रंगराव केसरकर - बी.ए.भाग १

पद्य विभाग

- खुद से प्यार - कु.तनुजा दिपक माळवी - बी.कॉम. भाग २

ज्ञानपीठ पुरस्कार से सम्मानित श्री. विनोद कुमार शुक्लजी

अक्षय जगन्नाथ मुदगल
बी. ए. भाग ३

छत्तीसगढ़ के गौरव, प्रख्यात कवि, कथाकार एवं उपन्यासकार श्री. विनोद कुमार शुक्ल जी को भारतीय साहित्य के सर्वोच्च सम्मान ज्ञानपीठ पुरस्कार से सम्मानित किए जाने की घोषणा हम सभी के लिए गर्व का क्षण है। हिंदी के प्रसिद्ध कवि और उपन्यासकार हैं। 1 जनवरी 1937 को भारत के राज्य छत्तीसगढ़ के राजनंदगांव में जन्म शुक्ल ने अध्यापन को रोज़गार के रूप में चुनकर पूरा ध्यान साहित्य सृजन में लगाया। उनकी एकदम भिन्न साहित्यिक शैली ने परिपाटी को तोड़ते हुए ताज़ा झोकें की तरह पाठकों को प्रभावित किया, जिसको 'जादुई-यथार्थ' के आसपास की शैली के रूप में महसूस किया जा सकता है। उनका पहला कविता संग्रह 1971 में 'लगभग जय हिन्द' नाम से प्रकाशित हुआ। 1979 में 'नौकर की कमीज़' नाम से उनका उपन्यास आया जिस पर फ़िल्मकार मणिकौल ने इसी नाम से फिल्म भी बनाई। कई सम्मानों से सम्मानित विनोद कुमार शुक्ल को उपन्यास 'दीवार में एक खिड़की' साहित्य अकादमी' पुरस्कार प्राप्त हो चुका है। विनोद कुमार शुक्ल हिंदी कविता के बृहत्तर परिदृश्य में अपनी विशिष्ट भाषिक बनावट और संवेदनात्मक गहराई के लिए जाने जाते हैं। उन्होंने समकालीन हिंदी कविता को अपने मौलिक कृतित्व से सम्पन्नतर बनाया है और इसके लिए वे पूरे भारतीय काव्य परिदृश्य में अलग से पहचाने जाते हैं।

वे कवि होने के साथ-साथ शीर्षस्थ कथाकार भी हैं। उनके उपन्यासों ने हिंदी में पहली बार एक मौलिक भारतीय उपन्यास की संभावना को राह दी है। उन्होंने एक साथ लोकआख्यान और आधुनिक मनुष्य की अस्तित्वमूलक जटिल आकांक्षाओं की अभिव्यक्ति को समाविष्ट कर एक नये कथा-ढांचे का आविष्कार किया है। अपने उपन्यासों के माध्यम से उन्होंने हमारे दैनंदिन जीवन की कथा-समृद्धि को अद्‌भुत कौशल के साथ उभारा है। मध्यवर्गीय जीवन की बहुविध बारीकियों को समाये उनके विलक्षण चरित्रों का भारतीय कथा-सृष्टि में समृद्धिकारी योगदान है। वे अपनी पीढ़ी के ऐसे अकेले लेखक हैं, जिनके लेखन ने एक नयी तरह की आलोचना दृष्टि को आविष्कृत करने की प्रेरणा दी है। आज वे सर्वाधिक चर्चित लेखक हैं। अपनी विशिष्ट भाषिक बनावट, संवेदनात्मक गहराई, उत्कृष्ट सृजनशीलता से श्री. शुक्ल ने भारतीय वैश्विक साहित्य को अद्वितीय रूप से समृद्ध किया है।

विनोद कुमार शुक्ल की प्रमुख कृतियाँ-

कविता संग्रह- 'लगभग जयहिंद' वर्ष 1971, 'वह आदमी चला गया नया गरम कोट पहिनकर विचार की तरह' वर्ष 1981, 'सब कुछ होना बचा रहेगा' वर्ष 1992, 'अतिरिक्त नहीं' वर्ष 2000, 'कविता से लंबी कविता'

वर्ष 2001, 'आकाश धरती को खटखटाता है' वर्ष 2006, 'पचास कविताएँ' वर्ष 2011, 'कभी के बाद अभी' वर्ष 2012, 'कवि ने कहा'-चुनी हुई कविताएँ वर्ष 2012, 'प्रतिनिधि कविताएँ' वर्ष 2013.

उपन्यास :

'नौकर की कमीज़' वर्ष 1979, 'खिलेगा तो देखेंगे' वर्ष 1996, 'दीवार में एक खिड़की रहती थी' वर्ष 1997, 'हरी घास की छप्पर वाली झोपड़ी और बौना पहाड़' वर्ष 2011 'यासि रासा त' वर्ष 2017, 'एक चुप्पी जगह' वर्ष 2018.

कहानी संग्रह –

'पेड़ पर कमरा' वर्ष 1988, 'महाविद्यालय' वर्ष 1996, 'एक कहानी' वर्ष 2021, 'पोत्रा और अन्य कहानियों' वर्ष 2021

कहानी/कविता पर पुस्तक

'गोदाम', वर्ष 2020, 'गमले में जंगल', वर्ष 2021.

हिंदी कृतियों के अनुवाद प्रकाशित - The Servant's Shirt, Year 1999 (Novel), A Window Lived In The Wall, Year 2005 (Novel), Once It Flowers, Year 2014 (Novel), Moonrise From The green Grass Roof, Year 2017 (Novel), Blue Is Like Blue, Year 2019 (Stories Collection), The Windows In Our House Are Little Doors, Year 2020 (Novel)

उपन्यास 'नौकर की कमीज़' का फ्रेंच सहित प्रमुख भारतीय भाषाओं में अनुवाद/प्रकाशन।

उपन्यास 'दीवार में एक खिड़की रहती थी' का प्रमुख भारतीय भाषाओं में अनुवाद/प्रकाशन।

कविताओं का एक संग्रह इतालवी में।

कविताओं के स्वीडिश, जर्मन, अरबी, अंग्रेजी सहित प्रमुख भारतीय भाषाओं में अनुवाद।

'पेड़ पर कमरा' कहानी संग्रह का मराठी, अंग्रेजी में अनुवाद।

अन्य कृतियाँ :

बच्चों की कविताओं के पोस्टकार्ड प्रकाशित, वर्ष 2020.

प्रमुख सम्मान :

गजानन माधव मुक्तिबोध फेलोशिप (म.प्रशासन), रजा पुरस्कार (मध्यप्रदेश कला परिषद), शिखर सम्मान (म.प्र. नामन), राष्ट्रीय मैथिलीशरण गुप्त सम्मान (म.प्र. शामन), दयावती मोदी कवि शेखर सम्मान (मोडी फाउंडेशन), साहित्य अकादमी पुरस्कार, (भारत सरकार), हिन्दी गौरव सम्मान (उत्तर प्रदेश हिन्दी संस्थान, उ.प्र. शासन), मातृभूमि पुरस्कार, वर्ष 2020 (अंग्रेजी कहानी संग्रह 'Blue Is Like Blue' के लिए) साहित्य अकादमी, नई दिल्ली के सर्वोच्च सम्मान 'महत्तर सदस्य' चुने गये, वर्ष 2021.

फिल्म/नाटक :

उपन्यास 'नौकर की कमीज़' एवं कहानी 'बोझ' पर विख्यात फिल्मकार मणिकौल द्वार फिल्म का निर्माण वर्ष 1999. फिल्म 'केरल अंतरराष्ट्रीय फिल्म समारोह' में पुरस्कृत।

कहानियों 'आदमी की औरत' एवं 'पेड़ पर कमरा' पर राष्ट्रीय फिल्म इन्स्टिट्यूट, पूना द्वारा अमित दत्ता के निर्देशन में फिल्म का निर्माण। फिल्म वेनिस अंतरराष्ट्रीय फिल्म समारोह 2009 में 'स्पेशल मेनशन अवार्ड' से सम्मानित।

उपन्यास 'दीवार में एक खिड़की रहती थी' पर प्रसिद्ध नाट्य निर्देशक मोहन महर्षि सहित अन्य रचनाओं पर निर्देशकों द्वारा नाट्य मंचन।

अन्य :

निराला सृजन पीठ, भारत भवन, भोपाल में रहे थे। साहित्य अकादमी, नई दिल्ली के सदस्य रहे। वर्ष अप्रैल 2013 से अप्रैल 2014 में वे 'अतिथि लेखक' (राइटर इन रेसीडेंस), महात्मा गाँधी अंतरराष्ट्रीय हिंदी विश्वविद्यालय, वर्धा, महाराष्ट्र.. वर्ष 2023 का पैन-नाबोकोव पुरस्कार मिला है।

◆

वारकरी संप्रदाय का महत्त्व

कु.सन्मति धोंडीराम अवघडे
बी.ए.भाग २

वारी आषाढी और कार्तिकी शुद्ध एकादशी पर विठ्ठल के दर्शन के लिए अपने-अपने गाँवो से पंढरपूर तर एक सामुदायिक तिर्थयात्रा है। हम इसे इस प्रकार परिभाषिक कर सकते है कि विठ्ठल की दृष्टी दर्द को खत्म करती है और खुशी का रास्ता दिखाती है । जो व्यक्ति एकादशी या अन्य पवित्र दिनों में नियमित रुप से वारी करता है, उसे 'वारकरी' या मालकरी कहा जाता है और वारकरी जिस धर्म का पालन करते है उसे 'वारकरी धर्म' या 'भागवत धर्म' कहा जाता है।

वारकरी के लक्षण

गले में विठ्ठल (भगवान विष्णु) को प्रिय तुलसी की माला पहनना, स्थान के बाद माथे पर गोपिचंद टिला लगाना. प्रतिदिन गाँव के विठ्ठल मंदिर में जाना और विठ्ठल दर्शन करना, हरिपाठ का पठण करना, संतसाहित्य पढना, भजन-कीर्तन में भाग लेना, सात्विक आहार लेना, अच्छे कर्म करना, एकादशी व्रत का पालन करना, वारकरी में सामान्य लक्षण होते है।

वारकरी संप्रदाय की उत्पत्ति एवं प्रवाह

विठ्ठल के वारी जाने वाले लोगों के संप्रदाय को वारकरी संप्रदायिक कहा जाता है । इस संप्रदाय का प्रवर्तक भक्त पुंडलिक को माना जाता है।

बारहवी शताब्दी के आसपास पंढरपुर को एक तीर्थ स्थल के रुप में महत्त्व मिला और पांडुरंग के भक्तो ने पंढरी का दौरा करना शुरु कर दिया। संत ज्ञानेश्वर के परिवार में वारकरी संप्रदाय की परंपरा थी। संत ज्ञानेश्वर, नामदेव, एकनाथ, भानुदास, तुकाराम महाराज, निळोबा आदि ने यही क्रम जारी रखा। उन्नसवी सदि के अंत से ज्ञानोबा तुकाराम की पालकी की परंपरा चली आ रही है। निवृत्तीनाथ, सोपानदेव, मुक्ताबाई, जर्नादन स्वामी, एकनाथ महाराज, सावता माळी, रामदास स्वामी कि पालकियाँ भी पंढरपुर आती है। ज्ञानोबा-तुकाराम का नाम जपते हुए अभंग जपते हुए, पारंपरिक खेल खेलते हुए महार के विभिन्न हिस्सों से ये पालकियाँ आती है। वे क्षेत्र से पंढरपुर जाते है।

वारकरी संप्रदाय के कार्य

१) आध्यात्मिक सुख का मार्ग - जीवन में मोक्ष प्राप्त करने के लिए अनेक मार्गों से नैतिकता की दृष्टी से भक्तिमार्ग सबसे सरल मार्ग है। वारकरी संप्रदाय ने यह रास्ता आम मेहनतकश लोगों के लिए उपलब्ध कराया। इस संप्रदाय का मुख्य सिद्धांत अपनों दैनिक कर्तव्यों को इमानदारी से निभाते हुए पुण्य अर्जित करने के लिए भगवान के नाम का जाप करना है। वारकरी संप्रदाय के भक्त निरंतर भगवान का स्मरण करने के लिए गले में विष्णुप्रिय तुलसी की माला पहनते है। सात्विक आहार, सदाचार और दान के साथ परमार्थ इस संप्रदाय या भागवत धर्म की शिक्षाए है। यह वारकरी संप्रदाय का एक सरल भक्तिमार्ग है। धीरे धीरे संसार के बंधनों से, मोह-माया से दूर होकर भजन-किर्तन नाम

जपते हुए पांडुरंग के साथ एक हो जाना है।

२) भेदभाव और जातिगत भेदभाव के विरुद्ध सिद्धांत और आचरण - वारकरी संप्रदाय में सभी जातियों के लोग बिना किसी भेदभाव के भाग लेते है। वे पूरे युद्धकाल के दौरान जातिगत मतभेदों को भूलाकर एकसाथ रहते है। खाते-पिते है और एक-दुसरे की खुशियाँ जानते है। उनमें आचार और विचार का समन्वय था। इससे निश्चित रुप से जातिगत भेदभाव को मिटाने में मदद मिलती है। संत ज्ञानेश्वर ने इस संपद्राय का झंडा अपने हाथ में लिया और सभी जातीयों के समाज को एकजूट किया और आध्यात्मिक लोकतंत्र लाया। ज्ञानेश्वर जैसे सभी संतो का मानना या कि तात्कालीन सामाजिक संरचना के सबसे निचले स्तर के लोगों का भी विकास का मौका मिलना चाहिए। उसी व्यापक परंपरा को अन्य संतो ने भी जारी रखा। इस संप्रदाय की सामाजिक एकता वारी से देखी जा सकती है। संत ज्ञानेश्वर, नामदेव शिंपी, तुकाराम, एकनाथ, गोरा कुंभार, चोखामेळा, सेना नहावी, नरहरी सोनार, जनाबाई जैसे विभिन्न जाति और धर्म पर समाज के विभिन्न स्तरों के संतो की परंपरा वारकरी संप्रदाय में देखी जा सकती है।

जातिगत भेदभाव के खिलाफ संत तुकाराम संत एकनाथ और अन्य संतों का काम हमे विभिन्न घटनाओं से पता चलता है और यह उनके अभंग और भारुद में भी सामने आता है।

३) समाजप्रबोधन – सभी संतो ने अपने आचरण और साहित्य के माध्यम से समाज की कुरीतियों और अंधविश्वासों पर प्रहार किया है। संत एकनाथ महाराज और संत तुकाराम महाराज ने रुढिवादियों का उत्पीडन सहते हुए भी सामाजिक प्रबोधन का कार्य जारी रखा । वारकरी संप्रदाय के सभी संतो ने रुढिवादियों द्वारा आम लोंगों के धार्मिक और आर्थिक पोषण के खिलाफ जमकर लडाई लढ़ी है। वारकरी संप्रदाय के इस कार्य का बहुत बडा श्रेय महाराष्ट्र को जाता है। वारकरी संप्रदाय ने किर्तन के माध्यम सें अनपढ़ मजदुरों के सामाजिक प्रबोधन का महान कार्य किया है। सार्वजनिक शिक्षा के लिए किर्तन के समान काई अन्य प्रभावी विधी नही है। जो वारकरी संप्रदाय का अभिन्न अंग है।

४) धार्मिक पर्यटन – गरिबों के लिए गरीब लोगों के लिए अपनी व्यस्त जिंदगी से पैदल चलने के लिए समय निकालना मुश्किल है। मेहनतकश जनता अपने सामान्य परिश्रम से क्षणिक राहत का आनंद लेती है। यह अगली कठिण जिंदगी जिने की ताकत देता है। अलग अलग इलाके देखे जा सकते है। उस स्थान के भुगोल - इतिहास और पर्यावरण के बारे में जाना जाते है। समझ के क्षितीज को विस्तृत करता है। विभिन्न रिवाजों एवं लोकजीवन का परिचय मिलता है। तो मन विशाल हो जाता है। बिना किसी चिंता के भगवान कि भक्ति में लीन हुआ जा सकता है। यह एक प्रकार का धार्मिक पर्यटन है।

५) धर्मरक्षण – छ.शिवाजी महाराज, संत रामदास स्वामी, संत तुकाराम महाराज के काल में आम लोगों को भक्ति का मार्ग बताकर और वारकरी संप्रदाय को संगठित करके म्लेच्छों से धर्म की रक्षा के कार्य में बहुत योगदान दिया। मोगली के आक्रमण ने तबाह हुए समाज को दिशा और शक्ति दी। नही तो बहुत से लोग धर्मपरिवर्तन कर लेते।

वारकरी संप्रदाय भोलेभाले लोगों का एक समुह है। जो विठ्ठल में आस्था तो रखते है लेकिन अंधविश्वासी नही है। यह संप्रदाय सन्मागनी भक्तों को विठ्ठल के नाम का जप करके और अंत में पांडुरंग के चरणों में विलीन होकर मोक्ष प्राप्त करने का एक सरल और आसान तरीका दिखाता है। तो आइए जयजयकार के साथ जयजयकार में शामिल हो...

'पुंडलिक वरदा हरि विठ्ठल
श्री ज्ञानदेव तुकाराम
पंढरीनाथ महाराज की जय!'

◆

आज की महिला सुरक्षित है क्या?

सानिका महादेव बिळगे
बी.ए.भाग २

भारत में महिलाओं की सुरक्षा आजकल हर जगह चर्चा का विषय बनी हुई है। यह अब एक बडा मुद्दा बन गया है। अपराध दर में वृद्धि हो रही है। महिलाएँ न तो बाहर सुरक्षीत है और न ही घर पर। दुसरें देशों से आने वाली महिला यात्री भी भारत आने के बारे में सोचते समय संशय की स्थिति में रहती है। हालाँकि, यह डर उन्हें किसी भी तरह की सामाजिक गतिविधी से दूर नही रख सकता । कानून तो है लेकिन महिलाओं को हिंसा से बचाने के लिए उचित सुरक्षा उपाय होने चाहिए जिनका हमे सख्ती से पालन करना होगा।

इस देश में महिलाओं की सुरक्षा एक बडी चिंता का विषय है और इसलिए इस पर जितना संभव हो सके बात की जानी चाहिए। वे मजबुत है इस देश में उनकी पुजा की जाती है। वे एक माँ है, वे एक बहन है, एक दादी है, एक पत्नी है। वे कई भुमिकाएँ निभाती है और फिर भी वे सुरक्षित नही है। वे आतंक और डर में रहती है। वे रात में अपने घर से पास की दुकान पर जाने से डरती है। महिलाओं की सुरक्षा एक बडी चिंता है जिसे हमारे जैसे देश में संबोधित किया जाना चाहिए। भारत निश्चित रुप से हमारी महिलाओं के लिए जो दुर्गा, लक्ष्मी और काली जैसे देवताओं की पुजा करने के लिए जाना जाता है, हमें स्पष्ट रुप से इस मुद्दे पर चिंता करने की जरुरत है।

देश में महिलाएँ कितनी असुरक्षित हो गई है, सभी उम्र की महिलाएँ वर्तमान में अपने अधिकारों के खिलाफ किसी न किसी तरह के अपराध का सामना कर रही है और सबसे बुरे तरीके से पीड़ित है। जितना अधिक हम ऐसी चीजों को होने देंगे उतना ही वे बढ़ती रहेगी, हमे यह सुनिश्चित करने की आवश्यकता है कि हमारे देश में महिलाओं की सुरक्षा एक ऐसी चीज है जिसके बारे में हम हर समय बात करते है।

जब हम अपने देश में महिलाओं के लिए......की गतिविधियों को सुरक्षीत बनाने की योजना बनाऐंगे, तभी हम अपने आप को एक सफल राष्ट्र कह सकेंगे।

हिंसा और भेदभाव के कारण महिलाओं का जीवन खतरे में है और उन्हें किसी भी सामाजिक गतिविधि में भाग लेने से दूर रखा गया है। भारत में दुर्गा, सती, सावित्री के माध्यम से महिला हिंसा के अपराधों में तेजी से वृद्धि हुई है, लोग उन्हें देवी मानते है। महिलाओं को पहले घरों में बंद कर दिया जाता था, लेकिन शहरीकरण उन्हें इन

जेलों को तोडने और पुरुषों के बराबर दुनिया को अपनी प्रतिभा दिखाने के लिए मजबुर करता है। महिलाओं ने टॅक्सी ड्रायव्हर से लेकर बहुराष्ट्रीय कॉर्पोरेट कंपनियों के सीईओ तक हर क्षेत्र में अपनी प्रतिभा दिखाई, लोगों को यह सोच छोड़ देनी चाहिए कि महिलाएँ घर से बाहर जाकर कुछ नही कर सकती। उन्हें यह स्वीकार करना चाहिए कि उन्हों ने चाँद पर भी कदम रखा है।

भारत में घरेलू हिंसा, यौन उत्पीडन और हत्या महिलाओं के खिलाफ हिंसा के सामान्य रुप है। दहेज हत्या का एक अंतिम रुप है कि दहेज एक परंपरा है और लडकियों के पिता इसे चुकाने के लिए अपना सब कुछ खो देते है। घरेलू हिंसा या घरेलू दुर्व्यवहार एक साथी द्वारा दुसरे साथी के साथ रिश्ते में किया जाता है। भारत में घरेलू हिंसा की दर बढ़ रही है। ७०% महिलाएँ घरेलू हिंसा की शिकार है। इससे अवसाद और आत्महत्याएँ होती है। यह सीधे तौर पर हत्या नही है, लेकिन यह निश्चित रुप से हत्या का कारण है, इसके अलावा लडकियों को कम उम्र में शादी के लिए मजबुर किया जाता है। ये बालवधू अपनी जिम्मेदारी को समझने के लिए भी पर्याप्त परिपक्व नही होती है। एसिड फेंकना हिंसक हमले का एक रुप है जो खुबसुरत लडकी की जिंदगी बर्बाद कर देता है। रिश्तें में धोखा महिलाओं के खिलाफ एक और आम अपराध है। एक आदमी आसानी से रिश्ता तोड देता है वह अपनी पत्नी को छोड देता है और दुसरी दुल्हन के साथ नया जीवन शुरु करता है।

देश में कई जगहें ऐसी है, जहाँ महिलाओं को अभी भी कुछ सबसे बुनियादी अधिकारों के बारे में पता नही है जिनका लाभ उठाकर वे खुद को सशक्त बना सकती है। यह हमें हमारे देश में रहनेवाले लोगों को ध्यान देने की आवश्यकता है। यह सुनिश्चित करने का सबसे महत्त्वपूर्ण तरीका है कि देश में महिलाएँ सुरक्षीत रहें, यह सुनिश्चित करना है कि उन्हें हर रोज सशक्त बनाया जाए। सामाजिक और आर्थिक रुप से पिछडे इलाकों में रहनेवाली कई महिलाएँ घरेलू हिंसा का शिकार हो रही है, उन्हें इस बात की जानकारी नही है कि ऐसा होने से रोकने के लिए उन्हें क्या करना चाहिए और ऐसा होने के बाद खुद के लिए खडे होने के लिए उन्हें क्या करना चाहिए, महिलाएँ अपने खिलाफ इस भयानक व्यवहार को सहती रहती है। इसलिए उन्हें सशक्त बनाना और उन्हें इस बात से अवगत कराना कि उन्हें क्या करना चाहिए, उन्हें किससे संपर्क करना चाहिए और चुप न रहना क्यों महत्त्वपूर्ण है, कुछ सबसे महत्त्वपूर्ण चीजे हैं जिन पर हमें अपना ध्यान केंद्रित करने की आवश्यकता है।

भारत में महिलाओं की सुरक्षा एक महत्त्वपूर्ण चिंता का विषय है और निर्भया मामले के बाद कई संगठनों ने इस पर काम करना शुरु कर दिया है। महिलाओं को कुछ आत्मरक्षा युक्तियाँ और तरकिबे अपनानी चाहिए ताकि यह उनके लिए सबसे बुरे हालातों में मददगार साबित हो। महिलाओं की सुरक्षा के बारे में शिक्षित करने के लिए ऐसी रक्षात्मक तकनीकों के बारे में अनगिनत वीडियो और जानकारी ऑनलाइन उपलब्ध है। महिलाओं के लिए प्राथमिक और सबसे महत्त्वपूर्ण सलाह यह है कि अगर आपको लगता है कि, आप थोडी भी असुरक्षित जगह पर है तो तुरंत उस जगह से निकल जाना बेहतर है।

निष्कर्ष – जिस दिन भारत में महिलाएँ बिना किसी डर के पास की दुकानों पर जाने जैसी सबसे बुनियादी चीजे करने में सुरक्षित महसूस करेगी तभी हम एक देश के रुप में वास्तव में सफल होंगे। जिस क्षण हर नागरिक समझ जाएगा कि सहमति क्या है और अपने आसपास की महिलाओं का सम्मान करना शुरु कर देगा तभी हम वास्तव में उस सपने को पूरा कर सकते है, जिसका सपना हमारे पूर्वजों ने देखा था। लेकिन अभी एक राष्ट्र के रुप में हमें अभी भी एक लंबा रास्ता तय करना है।

◆

विकसित भारत : सशक्त भारत

कु. माळवी तनुजा दिपक
बी. कॉम. भाग २

विकसित भारत का सपना हर भारतीय के दिल में बसता है। यह सपना केवल आर्थिक समृद्धि तक सीमित नहीं है, बल्कि सामाजिक, सांस्कृतिक और वैज्ञानिक प्रगति की भी आकांक्षा रखता है। विकसित भारत की परिकल्पना में एक ऐसा राष्ट्र शामिल है जहाँ हर व्यक्ति को समान अवसर, उच्च गुणवत्ता वाली शिक्षा, स्वास्थ सेवाएं और सामाजिक सुरक्षा प्राप्त हो। भारत की अर्थव्यवस्था पिछले कुछ दशकों में तेजी से बढ़ी है। सुचना प्रौद्योगिकी, विनिर्माण और कृषि क्षेत्रों में नवाचारों ने हमारे देश को वैश्विक मंच पर महत्त्वपूर्ण स्थान दिलाया है। 'Make in India' और 'Digital India?' जैसी योजनाएँ भारत के विकास को गति प्रदान कर रही है। ये योजनाएँ न केवल विदेशी निवेश को आकर्षित कर रही हैं, बल्कि घरेलु उद्योगों को भी सशक्त बना रही हैं।

विकसित भारत का सपना तभी साकार होगा जब शिक्षा का स्तर उच्च हो। शिक्षा केवल ज्ञान का साधन नहीं है, बल्कि यह सामाजिक और आर्थिक विकास का मूल आधार है। सरकारी और निजी दोनों क्षेत्रों में शिक्षा के स्तर में सुधार की आवश्यकता है। ‘सार्वजनिक शिक्षा’ और ‘स्किल इंडिया’ जैसे कार्यक्रमों ने लाखों बच्चों को गुणवत्तापूर्ण शिक्षा उपलब्ध कराने में महत्त्वपूर्ण भूमिका निभाई है। सार्वजनिक शिक्षा के माध्यम से अधिक से अधिक बच्चों को शिक्षा के अवसर मिल रहे हैं। एक विकसित राष्ट्र के लिए स्वास्थ सेवाओं का बेहतर होना आवश्यक है। ‘आयुष्यमान भारत’ योजना जैसे कार्यक्रम गरीबों की सस्ती और गुणवत्तापूर्ण चिकित्सा सुविधा प्रदान कर रहे हैं। स्वास्थ सेवाओं में सुधार करने के लिए प्राथमिक स्वास्थ केंद्रों की संख्या बढ़ाना और ग्रामीण क्षेत्रों में स्वास्थ सेवाओं को पहुँचाना आवश्यक है। हर नागरिक को बेहतर स्वास्थ सेवाएं मिलें, ताकि वे अपने जीवन में सकारात्मक बदलाव ला सकें।

सामाजिक समानता विकसित भारत की एक महत्त्वपूर्ण विशेषता है। हमें जातिवाद, लिंग भेद और धार्मिक भेदभाव के खिलाफ लडाई लड़नी होगी। समान अवसर प्रदान करना और सामाजिक न्याय को सुनिश्चित करना अत्यंत आवश्यक है। ‘बेटी बचाओ, बेटी पढाओ’ जैसे अभियानों

ने समाज में सकारात्मक बदलाव लाने में मदद की है। एक विकसित भारत समाज वह है जहाँ सभी को समान अवसर मिले और किसी भी प्रकार का भेदभाव न हो। विकसित भारत की परिकल्पना में पर्यावरण संरक्षण का भी विशेष स्थान है। औद्योगिक विकास के साथ साथ पर्यावरण सुरक्षा के लिए 'स्वच्छ भारत अभियान' जैसे कार्यक्रम हमारी जीवनशैली का हिस्सा बन चुके हैं। हमें प्राकृतिक संसाधनों का संतुलित उपयोग करते हुए स्थानी विकास की दिशा में आगे बढ़ना चाहिए। स्वच्छता, पर्यावरण संरक्षण और स्थायी विकास की दिशा में कदम बढाना आवश्यक है। टेक्नोलॉजी ने हमारे जीवन को आसान बनाया है। शिक्षा, स्वास्थ, कृषि और प्रशासन में प्रौद्योगिकी का उपयोग करना आवश्यक है। डिजिटल इंडिया के तहत ई–गवर्नेस से पारदर्शिता बढ़ी है, जिससे सरकारी योजनाओं का लाभ सीधे नागरिकों तक पहुँच रहा है। भारत की जनसंख्या का एक बड़ा हिस्सा युवा है। यह युवा शक्ति ही भारत को विकसित बनाने में महत्त्वपूर्ण भूमिका निभा सकती है। युवाओं को रोजगार के अवसर प्रदान करना, उद्यामिता को प्रोत्साहित करना और उन्हें कौशल्य विकास के माध्यम से सशक्त बनाना आवश्यक है।

विकसित भारत की पहचान उसकी सांस्कृतिक विविधता में है। विभिन्न भाषाएँ, धर्म और परंपराएं भारत की ताकत है। हमे इस विविधता को संजोकर रखना होगा और एकजुटता की भावना को बढ़ावा देना होगा। सांस्कृतिक कार्यक्रमों और त्योहारों के माध्यम से हम इस विविधता का जश्न मना सकते हैं। विकसित भारत का सपना तभी पूरा होगा तब की जब महिलाएँ समानता के साथ समाज में अपनी जगह बनाऐंगी। नारी सशक्तिकरण के लिए शिक्षा, रोजगार और स्वास्थ सेवाओं में सुधार आवश्यक है। हमें यह सुनिश्चित करना होगा कि महिलाएँ न केवल अपने अधिकारों के प्रति जागरूक हो, बल्कि उन्हें प्राप्त करने के लिए सक्षम भी हों। विकसित भारत की परिकल्पना एक सामूहिक प्रयास हैं। सरकार, समाज और नागरिकों मिलकर इस दिशा में काम करना होगा। हमें आपने संसाधनों का विवेकपूर्ण उपयोग करना होगा और एक ऐसा समाज बनाना होगा जहाँ हर व्यक्ति को अक्सर और अवसर मिले। विकसित भारत का सपना सच में साकार हो, यही हमारी सामुहिक जिम्मेदारी है। इस प्रकार, एक विकसित भारत की ओर बढ़ने के लिए हमें एकजुट होकर प्रयास करना होगा। इस दिशा में छोटे–छोटे कदम भी महत्त्वपूर्ण हैं, क्योंकि हर बड़ा परिवर्तन छोटे–छोटे प्रयासों से ही संभव है। विकसित भारत यह एक अपनी सबकी जिम्मेदारी है।

एक सपना है हम सबका, विकसित भारत बने,
हर मन में उमंग हो, हर दिल में स्नेह मेरे ।

शिक्षा की रोशनी से, हर गली हो जगमगाए,
स्वास्थ और समृद्धि से, हर बच्चा मुस्कुराए।

समानता और एकता, हमारी हो पहचान,
विकसित भारत का सपना, साकार करें हम सब
मिलकर जान।

◆

ममता की झील

गौरी मुरारी ऐदमाळे
बी.ए.भाग २

दुनिया में अपनी माँ ही एक ऐसी हस्ती है जो हमे सबसे ज्यादा प्यार करती है। अपने से ज्यादा हमारे बारे में सोचती है। हमारे लिए पुरी दुनिया भुला देती है। अपनी जान से ज्यादा उसे हमारी पर्वा होती है। वो अपना अपनत्व भूल जाती है। सिर्फ अपने बच्चों के बारे में सोचती है जब तक साँसे चलती है, तब तक वो सिर्फ हमे खूश देखना चाहती है। फिर चाहे उसका बच्चा काला हो या गोरा, अच्छा हो या बुरा, चाहे उसमें हर बुराई मौजूद हो, चाहे पुरी दुनिया उसे धुतकारे लेकिन माँ ही एक ऐसी है जो उसे फिर भी प्यार करेगी। इसके बदले हम थोडा सोचे की, हम अपनी माँ को उसके प्यार के बदले में क्या देते है? हमें अपने दिल से सोचना है क्या हम उसकी कद्र करते है? एक कुत्ता भी वफादार होता है एक रोटी खाकर जिंदगीभर वफादार होता है? अपने मालिक का, घर का पहरेदार बना रहता है। क्या हम अपने माँ के प्रति वफादार नहीं बन सकते? किसी ने कहा है ऐसे कर्म न करो जिससे बाद में पछताना पडे। इसिलिए जब तक अपनी माँ अपने पास उसकी किमत जानों, उसकी सेवा करो । अपने आप को उसका गुलाम बनाओ न की उसे अपना गुलाम। बस्स, एक ही सवाल अपने दिल से पुछो, अपनी माँ के साथ अपना व्यवहार कैसा है? बाद में पछताकर क्या फायदा? ऐसी ही एक कहानी है जिससे ये समझ में आता है की, माँ कितने हद तक अपने बच्चों को प्यार करती है।

एक छोटे से गाँव में एक माँ, जिसका पति उसके बेटे के जन्म के बाद चल बसा। फिर यह माँ अपने बेटे की लेकर रहने लगी उसे पिता की कमी महसूस न हो, कभी किसी भी चीज को कमी न हो, इसलिए वो खुद मजदुरी करने लगी। उसकी हर ख्वाहिश, तमन्न को वो पुरा करती है। उसकी रातों की निंद जाती थी, जब उसका बेटा बीमार हो जाता। जबसे उसका बेटा पैदा हुआ उसने अपने बारे में सोचना तथा अपने लिए जीना छोड दिया था। जो कुछ करती अपने बेटे के लिए करती। खुद एक भिखारी की तरह रहती। फटी, पुरानी पेबंद लगी साडी, घिसे हुए चप्पल पहनती। लेकिन अपने बेटे को ऐसा रखती थी कि जैसे किसी अमीर घर का लडका हो। ये थी उसकी ममता । ये था उसका अपने बेटे के प्रति प्यार। वो तो बेचारी यह सोचनी कि जब उसका बेटा बडा हो जाएगा तो वह उसे किसी चीज की कमी नही होने देगा। पर उसे क्या पता था कि उसका बेटा उसके अरमानों पर पानी फेर देगा। यहाँ एक तरफ माँ अपने बेटेसे जी जान से प्यार करती है, तो बेटा अपनी माँ का चेहरा भी देखना पसंद नही करता, क्योंकि उसकी माँ की एक आँख नही है। जिससे उसका चेहरा विद्रुप दिखाई देता है। इसी कारण

वह उसके साथ कहीं पर भी जाना पसंद नही करता। एक दिन स्कूल में अभिभावक सभा होने के कारण उसकी माँ स्कूल में चली जाती है। उसे अपनी माँ पर बहुत गुस्सा आता है कि, 'माँ क्यों स्कुल आयी।' घर जाकर माँ को बहुत बुरा-भला सुनाता है। कहता है, ''क्यों आयी तुम स्कुल में? तुम्हारी वजह से मुझे अपने मित्रों के सामने शर्मिदा होना पडा। आईंदा मेरे स्कूल में या फिर कही भी मेरे साथ आई तो मुझे अपना बेटा मत कहना, मुझे तुम्हारे इस विद्रुप चेहरे की वजह से बडा शर्मिदा होना पडता है।'' उसकी माँ का दिल चुर-चुर हो जाता है। एक एक शब्द तीर की तरह उसके दिल में चुभता है। वह रातभर रोते, सिसकते रात गुजारती है। उसका बेटा भी है कि उसकी माँ रो रही है। पर उस पत्थर दिल पर इसका कोई असर नही होता। वो उस रात वह ठान लेती है कि वह बडा हो कर ऑफिसर बनेगा और माँ को छोड कर कही और जा कर रहेगा। अब उससे उसकी माँ का चेहरा देखा नही जाता।

कुछ सालों के बाद वह ऑफिसर बन जाता है। और उस गाँव से दूर जाकर शहर में रहने लगता है। पर यहाँ माँ का हाल बहुत बुरा हो जाता है। उसने अपनी पुरी जिंदगी अपने बेटे के लिए ही जीती रही। उसका दिन शुरू होता उसके बेटे का चेहरा देख और खत्म भी उसी से होता। अब उसे अपने बेटे की याद सताने लगी थी। उसकी रात रो - रोकर कटती। खाना-पिना सबकुछ छोड दिया। बस एक ही रट लगाए हुए थी की, मुझे मेरे बेटे से मिलाओ। बस एक बार उसका चेहरा देखना है। अपने बेटे को ढुँढने वह पागल माँ निकल पडी। यहाँ तक की वह उस घर में भी पहुँच जाती है। दरवाजा खटखटाती है। एक छोटासा तीन-चार साल का बच्चा दरवाजा खोलता है, लेकिन वह डर जाता है और चिल्लाता है। छोटे बच्चे की चिल्लाहट से उसके पिता बाहर आते है। जब वो पिता घर के बाहर खडी उस औरत को देखता है तब अचंबित हो जाता है। क्योंकि, वह औरत और कोई नही बल्की उसकी माँ थी। अपनी माँ को अंदर बुलाने के बजाए वह उसपर बहुत जोर से चिल्लाता है। कहता है, 'ये क्या किया तुमने तो मेरे बेटे को रुला दिया। वह भी तुम्हारा मुँह देखकर डर गया।' वह बेचारी कहती है, 'माफ कर दिजिए साहबजी। मेरे वजह से आपका बच्चा डर गया।' यह कहकर वह रोती हुई चली जाती है। कुछ दिनों बाद कुछ कारण वश वह बेटा अपने गाँव चला जाता है। यह देखकर उसके मुहल्लेवाले उसे अपने घर में बुलाने लगते है। लेकिन वह वहाँ नही जाता अपने घर की और चला जाता है। इतने में पडोसी आकर खत देता है। बेटा तुमने तो देर कर दी। कुछ दिनों पहले आता तो तेरी माँ की इच्छा पुरी होती।

◆

विकसित भारत : प्रगति के मार्गपर

साक्षी विलास हातगिणे
बी.ए.भाग १

'विकास के पथ पर चलना है।
विकसित राष्ट्र बनाना है'

विकसित भारत यानी प्रगतिशील भारत। आज हम देखे तो हमारा भारत तेजी से विकसित हो रहा है, भारत देश हर एक क्षेत्र में तेजी से विकास के पथ पर चल रहा है। आज हम बात करें भारत देश की आर्मी के बारे में तो हमारे भारत देश की आर्मी में कोई ऐसे शस्त्र उपलब्ध कराया है। भारत देश विज्ञान की और तेजी से प्रगति कर रहा है। बात करे हमें शिक्षा के क्षेत्र में तो आजकल लोग घर बैठे ही शिक्षा प्राप्त कर रहे है। इंटरनेट के आधुनिक युग में बच्चों से लेकर नौजवान सभी शिक्षित हो गए है। लोग पढाई करके अच्छी से अच्छी शिक्षा प्राप्त कर सकते है जैसा की हम सभी जानते है, की ऑनलाईन शिक्षा आजकल तेजी से फैल रट्टी है, ऐसे में भारत जैसा विकसित देश तेजी से इंटरनेट के माध्यम से ऑनलाईन शिक्षा को बढावा दे।

'जातिधर्म का भाव नही
विकसित अर्थव्यवस्था का आधार होगा
२०४७ में सुरक्षीत और आत्मनिर्भर
भारत का सपना साकार होगा।'

आजकल हम देखे तो आधुनिक युग में बहुत सारे कार्य कम्प्युटर और ऑनलाईन के द्वारा होने लगे है, बहुत सारी जगह जैसी की बँका, रेल्वे, हॉस्पिटल, स्कूल-कॉलेज सभी जगह कम्प्युटर एवं ऑनलाईन की सुविधाएँ भी मिले है, यह सभी सुविधाएँ हमे विज्ञान ने दी है। विकसित भारत में विज्ञान का बहुत ही ज्यादा महत्त्वपूर्ण योगदान रहा है। हमारा भारत देश और भी आगे विकसित होगा तो इसके भी जरूर ही विज्ञान की महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेगी। हमारे इस विकसित भारत देश में तेजी से हर एक क्षेत्र में प्रगति हुई, स्वास्थ सेवाएं भी तेजी से विकसित हुई। देश की सरकार ने कई ऐसी योजनाएँ भी बनाई जिनके जरिए गरीब लोगों को आवास उपलब्ध हो सका, साथ में जरुरतमंद लोगों को, गरीब लोगों को कई तरह की मदद मिली, देश में कई नई-नई योजनाएँ शुरु की गई सरकार ने किसानों के लिए भी विभिन्न योजनाएँ शुरु की है, जिनका लाभ विकसित भारत का हर एक किसान ले रहा है जिसमें किसान सन्मान निधी योजना और किसान क्रेडिट कार्ड योजना आदि सभी का समावेश होता है।

स्वास्थ क्षेत्र में भी भारत ने कई सुधार किए है। आरोग्य सेतु जैसी योजनाएँ लागू करके सार्वजनिक स्वास्थ की सुरक्षा में सुधार हो रहा है। आयुष्यमान भारत योजना की वजह से कई गरीबों को मुक्त में इलाज के लिए अवसर प्राप्त हो रहे है, कृषि भारतीय अर्थव्यवस्था का एक महत्त्वपूर्ण हिस्सा है, और विकसित भारत की दिशा में कदम बढाते हुए, कृषि से सेक्टर में भी नए तकनिकी उत्पादों और उन्नत तकनिकी तरो कों का अधिक से अधिक प्रयोग हो रहा है, उसके अलावा सामाजिक समृद्धी की दृष्टि से भी भारत ने कई कदम उठाए है। अनेक सरकारी योजनाओं के माध्यम से गरीबी, जातिवाद और असमानता के खिलाफ लडा जा रहा है, भारत एक विशाल और समृद्धीपूर्ण राष्ट्र की दिशा में कदम बढा रहा है। विकसित भारत की अवधारणा में यह नही सिर्फ आर्थिक समृद्धी को सांकेतिक करती है, बल्कि यह एक समृद्धि, योग्य समृद्धि निर्मित और समृद्धियुक्त राष्ट्र का आदर्श भी है और देश विविध तंत्रज्ञान के बारे में लोगों बहुत ज्ञान है।

'विकसित भारत की और कदम बढा रहे,
हम मिलकर भारत को आगे बढा रहे।'

◆

भारत की जनभाषा : हिंदी

निकिता किरण कांबळे
बी.ए.भाग ३

‘जिसने सबके मन को जीत लिया
ऐसी मनमोहनी भाषा है हिंदी
सरल शब्दों में कहा जाय तो,
जीवन की परिभाषा है हिंदी।’

भारत देश में प्रतिवर्ष १४ सितंबर को हिंदी दिवस मनाया जाता है। १४ सितंबर १९४९ को ही भाषा को राजभाषा का दर्जा दिया गया। हिंदी भाषा भारत में सबसे अधिक बोली जानेवाली भाषा। यह भाषा हमारे देश के संस्कार और संस्कृती का प्रतिबिंब है। यह भाषा हमारे देश की एकता और अखंडता का प्रतिक है। हिंदी भाषा हमारे देश की पहचान है। सभी भाषाओं में हिंदी भाषा का महत्त्व अमूल्य है। हिंदी दिवस मनाने का मुख्य उद्देश हिंदी के खोते जा रहे अस्तित्व बचाने का प्रयास भी है।

आज के समय में हम अँग्रेजी भाषा को..... महत्त्व दे रहे है। जिस व्यक्ति को अँग्रेजी न आती हम उसे गवार समझते है। हम अपने बच्चों को भी अँग्रेजी में बात करने के लिए प्रेरित करते है। हम भारतीय लोग बचपन से बोलना शुरू करते है इसके अलावा टि.व्ही. और रेडिओ चैनल की शुरुवात हुई है जो निरंतर २४ घंटे काम करते है। हिंदी मिडिया में संपादक संवाददाता न्यूज रिपोर्टर ....रीडर उपसंपादक रेडिओ जॉकी अँकर इत्यादी के पद भी उत्पन्न हो रहे है। हिंदी भारतीयों के .....इसके बोले बिना लोग नही रह सकते। हिंदी भाषा भारत की अधिकारिक भाषा है और इसका प्रयोग यहाँ के हर स्कूल, कॉलेज और कार्यालयों में किया जाता है। आज की युवा पीढी भले ही अँग्रेजी के पीछे पडी है, लेकिन जब भी किसी भी भारत के क्षेत्र में जाते है उन्हें हिंदी भाषा की जरुरत पडती है।

हिंदी भाषा का प्रयोग से भारत में नही बल्कि विश्व में हिंदी भाषा प्रचलित है। जिस वजह से हमारी भाषा को हमें एक दिन से मनाना पड रहा। पहले जहाँ स्कूलों में अँग्रेजी का माध्यम ज्यादा नही.... था, आज उनकी माँग बढने के कारण देश के बडे बडे स्कूलों में पढने वाले बच्चों हिंदी में पिछड रहे। इतना ही नही, उन्हें ठिक से हिंदी लिखनी और बोलनी भी नही आती है। भारत में रहकर हिंदी को महत्त्व न देना भी हमारी बहुत बडी भूल है।

एक भाषा के रुप में हिंदी न सिर्फ भारत की पहचान है बल्कि यह हमारे जीवन मूल्यों, संस्कृति, संस्कारों की सच्ची संवाहक, संप्रेषक और परिचय भी है। बहुत सरल, सहज और सुगम भाषा होने के साथ हिंदी विश्व कि संभवतः सबसे वैज्ञानिक भाषा है जिसे दुनिया भर में समझने, बोलने वाले लोग बहुत बडी संख्या में मौजूद है। ◆

बुकर पुरस्कार विजेता गीतांजली श्री उपन्यास 'रेत समाधि'

सादिया सरदार अरब
बी.ए.भाग ३

वरिष्ठ कथाकार गीतांजलि श्री के उपन्यास 'रेत समाधि' को इंटरनॅशनल बुकर प्राईज २०२२ के लिए चुन लिया गया है। हिंदी की यह पहली किताब है जिसने वैश्विक स्तर पर प्रतिष्ठित यह पुरस्कार हासिल किया है। 'रेत-समाधि' के अंग्रेजी में डेजी रॉकवेल द्वारा किए गए अनुवाद 'टॉम्ब ऑफ सैंड' को पुरस्कार के लिए चुना गया है। इस घोषणा पर 'रेत-समाधि' की लेखक गीतांजलि श्री, अनुवादक डेजी रॉकवेल और इसको हिंदी में प्रकाशित करनेवाले राजकमल प्रकाशन के प्रबंध निदेशक अशोक महेश्वरी ने खुशी जताई है।

अशोक महेश्वरी ने कहा, 'रेत-समाधि' को बुकर पुरस्कार दिए जाने की घोषणा के साथ ही अंतरराष्ट्रीय जगत में हिंदी साहित्य और भारतीय भाषाओं के साहित्य की नए सिरे से चर्चा हो रही है। यह उत्साहवर्धक है। 'रेत-समाधि' को पुरस्कृत कर बुकर फाऊंडेशन ने रेसी एक कृति को रेखांकित किया है जो लिक से हटकर है।

राजकमल प्रकाशन के प्रबंध निदेशक ने कहा, मेरी राय में 'रेत-समाधि' हिंदी उपन्यास की प्रचलिक परंपरा से काफी हटकर है। यह अपने प्रयोगों से उस परंपरा में काफी कुछ जोडती है, ... विस्तार करती है। इसमें चकित करनेवाली नवीनता है। बुकर जूरी के सदस्यों ने 'रेत-समाधि' की इन खासियतों को पहचाना। वे इस उपन्यास पर ..... थे। वास्तव में यह भारतीय परिवार का 'महाभारत' है। महाभारत से आशय इस उपन्यास की महाकाव्यात्मकता से है। भारतीय परिवार में जो कहा है, जो कुछ हो सकता है, वह सब कुछ 'रेत-समाधि' में है। परिवार ही नही, पृथ्वी का चराचर जगत जिस रुप में 'रेत-समाधि' में व्यक्त हुआ है वैसा शायद ही किसी अन्य उपन्यास में हुआ हो। इसमें मनुष्य और मनुष्येतर जीव ही नही, सरहद जैसा निर्जिव चीजें भी संवाद करती है। दुनिया को देखने की यह एक विलक्षण दृष्टि है जो गीतांजलि श्री के इस उपन्यास में अपने पुरे वैभव के साथ हमें मिलती है।

अमेरिकन राइटर-पेंटर डेजी रॉकवेल ने टॉम्ब ऑफ सैंड के नाम से इस उपन्यास का इंग्लिश में अनुवाद किया। यह उपन्यास दुनिया की उन १३ पुस्तकों में शामिल था, जिन्हें अंतरराष्ट्रीय बुकर पुरस्कार की लिस्ट में शामिल किया गया था। टॉम्ब ऑफ सैंड बुकर जीतने वाली हिंदी भाषा की पहली किताब है। साथ ही किसी भी भारतीय भाषा में अवॉर्ड जीतनेवाली पहली किताब भी है।

इस पुरस्कार को जीतने के बाद उत्तरप्रदेश के मैनपुरी की गीतांजलि श्री ने कहा कि, वह काफी खुश है। खुशी जाहिर करते हुए उन्होंने कहा-'मैंने बुकर का सपना कभी नही देखा था। मैं चकित हूँ, मैंने कभी नही सोचा था कि

मैं ऐसा कर सकती हूँ।' गीतांजलि श्री अब तक तीन उपन्यास ओर कथा संग्रह लिख चुकी है। उनके उपन्यासों और कथासंग्रह के अंग्रेजी, जर्मन, सर्बियन, फ्रेंच और कोरियन भाषाओं में अनुवाद हुआ है।

डेजी रॉकवेल द्वारा अँग्रेजी में अनुवादित इस उपन्यास की मुख्य किरदार ८० वर्षीय एक महिला है। दोनों को इस पुरस्कार के लिए ५०००० पाऊंड (६३००० डॉलर) की राशि दी गई है, जो दोनों में समान रुप से बँटेगी गीतांजलि जहाँ नई दिल्ली में रहती है, तो रॉकवेल वरमोंट में रहती है।

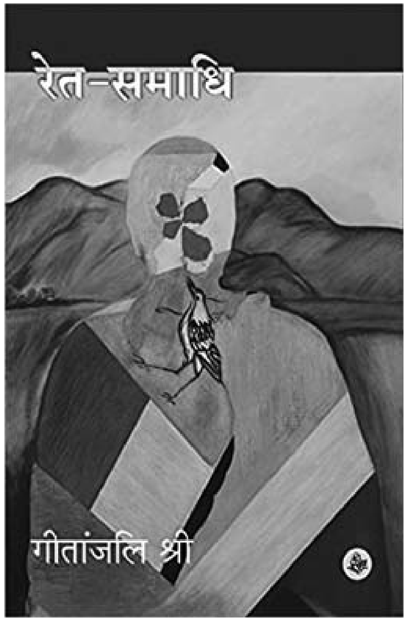

इस पुस्तक के साथ दुनिया भर की १३ पुस्तकें इस पुरस्कार के लिए रेस में थी। जजों के पैनल की अध्यक्षता करने वाले अनुवादक फ्रेंक वाईन ने बताया कि, जजों ने बहुत भावुक बहस के बाद बहुमत से 'टॉम्ब ऑफ सैंड' को इस किताब के लिए चुना। उन्होंने कहा कि, यह भारत और विभाजन का एक चमकदार उपन्यास है, जिसकी मंत्रमुग्धता, करुणा युवा उम्र, पुरुष और महिला परिवार और राष्ट्र को कई आयाम में ले जाती है। वाईन ने कहा कि, दर्दनाक घटनाओं का सामना करने के बावजूद, यह एक असाधारण रुप से अविश्वसनीय पुस्तक है।

इस उपन्यास में ८० वर्षीय बुजुर्ग विधवा की कहानी है, जो १९४७ में भारत और पाकिस्तान के विभाजन के बाद अपने पती को खो देती है। इसके बाद वह गहरे अवसाद में चली जाती है। काफी जद्दोजहद के बाद वह अपने अवसाद पर कानून पाती है और विभाजन के दौरान पीछे छुटे अतीत का सामना करने के लिए पाकिस्तान जाने का फैंसला करती है।

अंतरराष्ट्रीय बुकर पुरस्कार हर साल युके या आयर्लंड में प्रकाशित उपन्यास के अनुवाद के लिए दिया जाता है। यह अँग्रेजी भाषा के कथा साहित्य के लिए बुकर पुरस्कार के साथ चलाया जाता है। इस पुरस्कार की स्थापना अन्य भाषाओं में कथा साहित्य को बढावा देने के लिए की गई थी।

◆

राष्ट्रभाषा हिंदी

रेवती शिवाजी आदमाने
बी.ए.भाग ३

'नभ में है जगमगाते तारे, हिंदी बोलो लोग सारे
हिंदी भाषा है निराली, सबकी करती है रखवाली
भाषा यह सुंदर है, सबके दिल के अंदर है
हिंदी सबसे सुंदर भाषा, नही करती किसी की ....'

भाषा यह जीवन का सौभाग्य अलंकार है। हिंदी यह की जनता द्वारा स्वीकार्य राष्ट्रभाषा है। हिंदी आज हर.... वासी के लिए माता बन गई है। हिंदी भाषा ने सभी के भेदभाव की सीमा पर अपनी निशानी बनायी है। वह दिशाओं को जोडने का प्रयत्न करती है। यहाँ आनेवाला पर्यटक हिंदी भाषा को प्यार से अपनाता है। पर्यटकों सन्मान के लिए हिंदी हमेशा सतर्क रहती है। हिंदी भाषा सांस्कृतिक सौंदर्य का गहना है। वह भारत के कोने में कामयाबी हासिल करनेवाली सच्ची राष्ट्रभाषा है ।

धरती से लेकर आसमान तक हिंदी महान की जान, मुस्कान और जीने की राह बनी है। लता, कुमार, मोहम्मद रफी, मुकेश जैसे महान कलाकारों ने दुनिया के दिलों में हिंदी का प्यार भरा है, हिंदी की आवाज है। हिंदी हमारे दिल में मुस्कान क्योंकि हिंदी की वाणी न होती तो..............

हिंदी हमारी राष्ट्रभाषा है। यह जन-गन-मन की आशा है। बहुभाषाओं के देश में देवनागरी के ......हमने इसे तलाशा है। अँग्रेजी के जेल में अरबी-फारसी मेल में बनी राष्ट्र की भाषा है। हिंदी आमआदमी भाषा है। जनता में यही भाषा सुनने को मिलती है। इसीकारण से ज्यादा हम उसे चाहते है। जनता में असर डालनेवाली जादु ही हिंदी है। भाषण, संभाषण, कला, साहित्य, वाणिज्य, विज्ञान, खेल, सांस्कृतिक में हिंदी अपना स्थान टहलती। इसलिए

वह हमारे होने पर नाचती है। मराठी, गुजराती, कन्नड की बहन है। भाषा भगिनीयों में ज्येष्ठ है। हम अपनी भाषा राष्ट्रभाषा हिंदी, हमारी संस्कृति है। हमे अपने भाषा पर गर्व होना चाहिए। अपने भारत के प्रतिशान यह हिंदी महत्त्वपूर्ण है।

हिंदी अपनी बनी रहेगी
तुफानों में टिकी रहेगी
मानवता में एक इसके अंदर
राम, कृष्ण, नानक, पैगंबर

भारत की स्वतंत्रता के बाद १४ सितंबर १९४९ के संविधान सभा में हिंदी को राजभाषा का दर्जा दिया। सन १९५३ से संपूर्ण भारत में हर वर्ष १४ सितंबर को 'हिंदी दिन' मनाया जाता है। भारत के एक कोने से दुसरे कोने तक हिंदी बोली और समझी जाती है। हिंदी भाषा स्थान की राष्ट्रभाषा ही नहीं बल्कि राष्ट्रीय एकता का गान है। हमारे देश को विकसित देशों की सुची में शामिल के लिए हमे हिंदी भाषा को अपनाना होगा। ये हिंदी.... जन-जन तक पहुँचनी होगी।

हिंदी दिन भारत के गाँव से लेकर बडे शहरों, स्कूल, कॉलेज में बडी धुमधाम से मनाया जाता है।

◆

रेडियो में रोजगार के अवसर

भारत तन्वी बापूसो
बी.कॉम. भाग ३

रेडियो में रोजगार-इलेक्ट्रॉनिक जनसंचार माध्यमों में रेडियो अत्यंत प्रभावशाली माध्यम है। रेडियो साक्षर तथा निरक्षर जनों को सुचना ज्ञान और मनोरंजन के क्षेत्र में उपयोगी साबित हुआ है। इसके बारे में जवरीमल्ल पारीख लिखते है। रेडियो निरक्षरों के लिए भी एक वरदान है। जिसके द्वारा वे सिर्फ सुनकर अधिक से अधिक सुचना ज्ञान और मनोरंजन हासिल कर लेते है। रेडियो और ट्रांजिस्टर की किंमत भी अधिक नही होती। इस कारण वह सामान्य जनता के लिए भी सुलभ है। यही कारण यह की टी.व्ही. के व्यापक प्रसार के बावजूद तीसरी दुनियाँ की देशों में रेडियो का अपना महत्त्व आज भी कायम है।

तरंगो के द्वारा रेडियो के संदेश भेजे जाते है। यह संदेश दो प्रकार के होते है। पहला .....मॉड्युलेशन ए.एम.और दुसरा फ्रिक्वेन्सी मॉड्युलेशन एफ.एम. है। फ्रिक्वेन्सी मॉड्युलेशन के कारण रेडियो के विकास में नवक्रांति हुई है।

रेडियो जॉकी (आरजे) - आजकल युवाओं में रेडियो जॉकी बनने की होड दिखाई देती है। वह अपनी मधुर आवाज और संभाषण कौशल से रेडियो में श्रोतागणों के दिलों-दिमाख में अपना स्थान प्राप्त करता है। साथ ही अपनी कार्यकुशलता से समाज मिडिया और दुनिया में रुतबा अर्जित करता है। आरजे की असली पहचान मधुर आवाज, उच्चारण में स्पष्टता भाषा पर प्रभुत्व, वाक्पटुता और समयसुचकता के अनुसार प्रभावी स्क्रिप्ट राइटिंग आरजे की सफलता में चारचाँद लगते है।

रेडियो जॉकी के गुण

१) भाषा पर प्रभुत्व - रेडियो जॉकी के लिए भाषा पर प्रभुत्व होना जरुरी है। रेडियो श्राव्य माध्यम होने के कारण श्रोतागणों को भाषाद्वारा ही आकर्षित करना पडता है।

२) अच्छा आवाज - रेडियो में आवाज उच्चारण और स्पष्टता एक ऐसा मानक है। जिसपर आपको ....उतरना ही होता है। रेडियो के लिए आवाज में कुछ गुण का होना जरुरी है।

३) उच्चारण और स्पष्टता - कई बार बचपन से ही गलत तरीके से बोलते है तो वह आदत बन जाती है। कभी आप तुतलाते है। कभी आप बोलने में अटकते है।

४) मॉड्युलेशन - मॉड्युलेशन हमारे ध्वनिउच्चारण की एक स्वाभाविक प्रक्रिया है। जिसमे हमारे बोलने का अंदाज शामिल होता है। आरजे को जो भी स्क्रिप्ट ही जाए उसे उस मूड के हिसाब से पढना होता है। और उस हिसाब से माहोल बनाना होता है।

५) माईक की दुरी - रेडियो के माध्यम से दृश्यों की

दुरी का प्रभाव कलाकार मात्र माइक की दुरी से करते है। आप रेडियो पर किसी व्यक्ति को दुर से, पास से, पीठ से, पीछे से, कमरे से, हॉल में कही से भी महसुस कर सकते है। तो ऐसा कैसा होता है। माइक की दुरी सही होना चाहिए तभी आरजे की आवाज का बेहतरीन प्रभाव श्रोताओं पर पडेगा।

६) ज्ञान की झलक – रेडियो जॉकी के लिए पढना और आधुनिक ज्ञान अर्जित करना बहुत जरुरी है। रेडियो जॉकी संगीत मौसम ट्रॅफिक प्यार, मोहब्बत और जज्बातों की बात करता है।

७) वाक्पटुता – सफल रेडियो जॉकी को खुद का कौशल दिखा कर अपनी अलग स्टाइल बनानी पडती है। आरजे की बाते ...... होती है। वह बोलने में कभी कंजुसी नही करता। उसकी हर एक बात में वजन होता है। वह कमी किसी धर्मजाति आस्था पर कोई ऐसी टिपणी विशिष्ट व्यक्तियों पर बात नही करते।

८) संगीत का ज्ञान – आरजे के लिए कम से कम संगीत का प्राथमिक ज्ञान होना आवश्यक है। जैसे की नए-पुराने गीत गायक-गीतकार तथा संगीतकारों के बारे में भी पता होना चाहिए। जिससे वह गीत-संगीत गीतकार पर अपनी बात रख सके।

एक सफल आरजे बनने के लिए उपयुक्त गुणों को आत्मसात करना अनिवार्य है।

समाचार संपादक – हिंदी देश की राजभाषा है। अखिल भारती रेडियो स्टेशन से हिंदी में समाचार प्रसारित करना अनिवार्य है। इसलिए हिंदी भाषा को जाना जाता तथा भाषा से .... उपाधि प्राप्त व्यक्ति को अखिल भारतीय रेडियो नई दिल्ली की समाचार सेवा प्रभाग में समाचार संपादक पदपर काम करने का अवसर मिलता है। समाचारों का संकलन करना वर्गीकृत करना उचित क्रम से लगाना और उनमें से महत्त्वपूर्ण समाचारों की प्रमुख सुर्खिया बनाना आदि विशेष कार्य समाचार संपादक को निभाने पडते है।

राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक ज्ञान-विज्ञान सभ्यता-संस्कृति राष्ट्रीय परिचय तथा आंतरराष्ट्रीय व्यवहार व्यापार शिक्षा आदिपर नजर रखता है।

समाचार संपादक पद के लिए शैक्षणिक योग्यता

१) मान्यताप्राप्त विश्वविद्यालय से हिंदी में उपाधि।

२) पत्रकारिता में डिप्लोमा।

३) भाषा पर प्रभुत्व।

४) संगणक का आधारभुत ज्ञान।

५) रिपोर्टिंग और संपादन का पाँच साल का अनुभव।

समाचार प्रपाठक-क्रम-अनुवादक

समाचार प्रपाठक-क्रम-अनुवादक पद के लिए पहले लिखित परीक्षा का आयोजन किया जाता है। यह परीक्षा १०० अंको की होती है। इस परीक्षा में दो पेपर हो सकते है।

१) वस्तुनिष्ठ सामान्यज्ञान – इसमें समानता अंतर अंतरिक्ष दृश्यता समस्या निवारण विश्लेषण निर्णय हास्यस्मृति भेदभाव अवलोकन रिश्ते आदिपर सवाल पूछे जाते है।

२) समसायिक घटनाक्रम – आसपास के माहोल वैज्ञानिक अनुसंधान खेल भारतीय संस्कृति इतिहास, भुगोल, अर्थशास्त्र, राजनीति संविधान आदिपर सवाल पूछते है।

३) वर्णनात्मक प्रकार

आवाज परीक्षण और साक्षात्कार – आवाज परीक्षण में सफल अभ्यार्थीयों का साक्षात्कार लिया जाता है। इसमें व्यावसायिक ज्ञान अनुवाद कौशल भाषा आदिपर सवाल पूछे जाते है। समग्र अंको के आधार पर अभ्यार्थीयों का चयन किया जाता है।

◆

विज्ञापन में रोजगार

प्रथमेश चंद्रकांत कुंभार
बी.ए. भाग ३

बाजारवाद की नींव विज्ञापन है । आधुनिक और उपभोक्तावादी समाज में विज्ञापन मार्गदर्शक, दिशादर्शक, सलाहकार बना हुआ दिखाई देता है। बाजार में जाकर वस्तू को देखना, परखना, जाँचना, टटोलना उसकी उपयोगिता देखना यह सारी बातें कालबाह्य हो गई है। गतीशिल समाज और आधुनिकता की होड में दौड रहे मनुष्य को विज्ञापन एक मात्र सहारा बना हुआ है, जिस पर मनुष्य आँखे बंदकर विश्वास रखता है और आवश्यक वस्तुओं को खरीद लेता है।

विज्ञापन व्यक्ति की निजी जिंदगी से लेकर वैश्विक स्तर तक फैला हुआ विशाल मोह जाल, माया जाल है। जिसमें लोगों को आकर्षित किया जाता है और वस्तुओं को खरीदने के लिए विवश किया जाता है । उत्पादक अपनी वस्तु को विज्ञापन के द्वारा देश-विदेश में पहुँचाता है । इलेक्ट्रॉनिक जनसंचार माध्यमों के कारण यह सुविधा आसान और सरल बन चुकी है।

आधुनिक उपभोक्तावादी संस्कृति जिस तरह से नए नए उत्पादों की ओर खींच रही है, उसका प्रयोग कर रही है। इसके पीछे की महत्त्वपूर्ण भूमिका विज्ञापन की है। विज्ञापन ही वह कला है जो किसी खराब और निम्न श्रेणी के उत्पाद को भी रातोंरात प्रतिष्ठित कर देता है। यद्यपि भाषा मानव समुदाय के परस्पर संप्रेषण का प्रमुख साधन है। विज्ञापन केवल संप्रेषण का कार्य नही करता, ... उपभोक्ता को आकर्षित करने और ......में भी महत्त्वपूर्ण भूमिका निभाता है। डॉ. अंबादास देशमुख कहते है की, वर्तमान युग उपभोक्ता का युग है। उत्पादक और उपभोक्ता के बीच बेचना चाहती है। उत्पादक और उपभोक्ता के बीच की कडी विज्ञापन है।

विज्ञापनों में सबसे प्रचलित भाषा

हिंदी भारत के साथ साथ विदेशों में सबसे ज्यादा लोगों द्वारा बोली तथा समझने वाली भाषा है। हिंदी की भाषिक संरचना के कारण विज्ञापन की प्रमुख भाषा बन गई है। विज्ञापन के विषय अथवा उत्पादित वस्तुओं के गुण तथा उसकी प्रस्तुति के आधार पर उसकी आन्तरिक एवं बाह्य आवश्यकताओं के अनुरुप भाषा की जरुरत होती है। वर्तमान युग के अनुरुप भाषा की जरुरत होती है। वर्तमान युग में हिंदी विज्ञापन की आवश्यकता के अनुरुप रुप ग्रहण कर रही है। विज्ञापन के अनुसार हिंदी भाषा में नित-नये प्रयोग हो रहे है। हिंदी भाषा मात्र पुस्तकों की भाषा न होकर नये समय और समाज की जिवंत भाषा

बनी है। हिंदी की अपनी भाषा संस्कृती है, इसमें शब्दावली, वाक्यरचना, मुहावरे और कहावते आदि विशेष होते है। हिंदी का अपना एक भाषा संस्कार है। वर्तमान युग में पारंपरिकता के साथ वह आधुनिकता का भी सहजता से स्वीकार कर रही है।

जैसे - मुद्रित विज्ञापन रुप-ठंडी के दिनों में त्वचा को मुलायम रखने के लिए बोरोलिन लगाया, श्राव्य माध्यम रेडियो - ठंडी की खुश्की दूर करे बोरोलिन.

दृश्य-श्राव्य माध्यम - देखा आपने? जाना अपने? आदि शब्दों का प्रयोग किया जाता है।

विज्ञापन बार बार वस्तु के नाम का उल्लेख करता है, जिससे की उस वस्तु का नाम उपभोक्ता को याद रहे। जैसे -

उपभोक्ता - साबुन दीजिए

दुकानदार - कौन सा चाहिए?

बस यही वक्त है, जब आपके अवचेनत में पडे विज्ञापन अपना खेल खेलते है। एक एक करके साबुन के विज्ञापन दिमाख में दौड ने लगते है।

विज्ञापन और रोजगार के अवसर - हम विज्ञापन के घेरे में जीवनयापन करते है। हमारे इर्द-गिर्द प्रिंट मिडिया, श्राव्य, दृश्य, दृश्य-श्राव्य इंटरनेट, वेबसाइट और आधुनिक इलेक्ट्रॉनिक तथा सोशल माध्यमों से विज्ञापनों की भरमार होती है। आधुनिक युग में इलेक्ट्रॉनिक और प्रिंट मिडिया की नई नई तकनीके आने से विज्ञापन के माध्यमों में अपूर्व वृद्धि हुई है। अखबार से लेकर हवाई जहाज तक विज्ञापन का व्यापक क्षेत्र है। पुस्तके, मॅगेजीन, फिल्में, गीत-संगीत के रिकॉर्ड, दूरदर्शन (हजारों प्रायवेट चैनल), व्हिडिओ, (फिल्म ट्रेलर से युट्यूब तक) टेप, रेडियो (आकाशवाणी और एफ.एम.चैनल तक) ऑनलाईन (विविध वेब के द्वारा) बिलबोर्ड, होर्डिंग, टेलिव्हिजन स्क्रीन, हवाई गुबारे, ऑडिओ, व्हिज्युअल कैसेट, जहाज, बस, ट्रेन, कार आदि के अलावा पैंट, टी-शर्ट पहनकर या बिल्कुल अर्धनग्न होकर अपने शरीर पर चितकारी करके, किसी कंपनी का सिम्बॉल या ट्यॅटू गोंद कर विज्ञापन का प्रसार-प्रचार किया जाता है। इस व्यावसायिक होड में विज्ञापन ने मनुष्य शरीर को भी सुरक्षीत नही छोडा है। इन्हीं जगहों पर कार्य करने का सुअवसर मिलता है।

सरकारी, गैर-सरकारी, राष्ट्रीय, अंतरराष्ट्रीय, बहुराष्ट्रीय, निजी संस्थाओं में विज्ञापन लेखक, विज्ञापन निर्माता, विज्ञापन सलाहकार, विज्ञापन विशेषज्ञ, विज्ञापन कॉपीरायटर, बाजार अनुसंधान अधिकारी आदि जगहों पर भाषा के अध्येताओं को रोजगार के अवसर मिलते है। विज्ञापन क्षेत्र में रुचि रखनेवाला स्वयं की विज्ञापन खोलकर लाखों रुपयों की आमदनी कर सकता है।

विज्ञापन लेखक - भूमंडलीकरण के युग में विज्ञापन लेखक को काम और धन की कमी नही है। उत्पादक बाजार के अन्य उत्पादकों से प्रतिस्पर्धा करते हुए अपनी वस्तु अन्य स्पर्धक वस्तु से सरल बेहतर और उपयोगी साबित करने के लिए विज्ञापन का सहारा लेता है। विज्ञापन को आकर्षक और गेय बनाने के लिए लाखो रुपये खर्च करता है।

विज्ञापन वही अच्छा माना जाता है जो उपभोक्ता का ध्यान अधिकतम आकर्षित करता है, वस्तु एवं संगठन के प्रति विश्वास उत्पन्न करता है, अभिनव एवं मौलिक साजसज्जा से युक्त, साक्षर-निरक्षर सभी के लिए सुबोध, गतिशील और वस्तु को खरीदने की चाह निर्माण करता है। विज्ञापन में चित्र, लिखित तथ्य, ट्रेडमार्क और शीर्षक आदि में समन्वय होना अनिवार्य होता है।

विज्ञापन लिखते समय भौगोलिक आधार (अंतर्राष्ट्रीय, राष्ट्रीय और स्थानिक विज्ञापन) संचार माध्यम (समाचार पत्र-पत्रिका, रेडियो, दूरदर्शन, एफ.एम. चैनेल्स और अन्य संचार माध्यम) उद्देश (वस्तु विक्री, जनसेवा, तुलनात्मक, ज्ञानवर्धक, संस्थात्मक और जनहित विज्ञापन आदि) सेवा विज्ञापनदाता के आधार (सरकारी, गैरसरकारी, व्यावसायिक और व्यक्ति विज्ञापन) आदि को ध्यान में रखना महत्त्वपूर्ण होता है।

१) उपभोक्ता को आकर्षित करना।

२) वस्तु के प्रति रुचि बढाना।

३) वस्तु खरीदने के लिए इच्छावर्धन करना।

४) कार्य के लिए प्रेरित करना।

सफल विज्ञापन लेखक इन चार गुणों पर लक्ष्य केंद्रित करता है, वह अपनी भाषा कौशल से विज्ञापन लेखन का कार्य ..... रुप से करता है।

विज्ञापन लेखक के गुण - विज्ञापन लेखक के पास निम्नलिखित गुण होना अनिवार्य होता है -

१) भाषा पर अधिकार

२) प्रभावशाली संवाद क्षमता

३) समूह में कार्य करने तथा नेतृत्व करने की क्षमता

४) प्रबंधन क्षमता

५) प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता

६) उत्साही, आत्मविश्वासी और जनसंवाद की क्षमता

७) सभ्यता और संस्कृति के प्रति सजग आदि

विदेशों में अवसर - भारत में मेधावी लोगों की कमी नही है। अपनी प्रतिभा के कारण देश में ही नही विदेशों में भी जाने जाते है। विश्व के मानचित्र पर भारत का अब एक प्रमुख स्थान है। भारत के विज्ञापन संकल्पनाओं को सिर्फ स्वीकार नही है, उसकी सराहना भी की गई है, और हो रही है। हिंदी भाषा का प्रचार-प्रसार तेजी से बढ रहा है, इसी कारण विदेशों में अंतरराष्ट्रीय कंपनियों में सेवा करने का अवसर प्राप्त हो सकता है।

उपभोक्तावादी संस्कृति में युवाओं के लिए विज्ञापन क्षेत्र में रोजगार प्राप्त करने का सुअवसर मिलता है। जिसमें वह अपनी बुद्धि, भाषा के बूते पर अपना अलग अस्तित्व बना सकता है। जनसंवाद, सभ्यता और संस्कृति के प्रति सजग रहनेवाला युवक यह जिम्मेदार खुबी से निभा सकता है। सरकारी, गैरसरकारी और निजी क्षेत्र तथा अंतरराष्ट्रीय, राष्ट्रीय और बहुराष्ट्रीय स्तर पर कार्य करनेवाली संस्थाएँ विज्ञापन लेखक को अच्छा-खासा वेतन, रुतबा और अन्य सुविधाएँ देती हुई नजर आती है।

◆

उपन्यास सम्राट प्रेमचंद

रोहिणी प्रभाकर राऊत
बी.ए.भाग ३

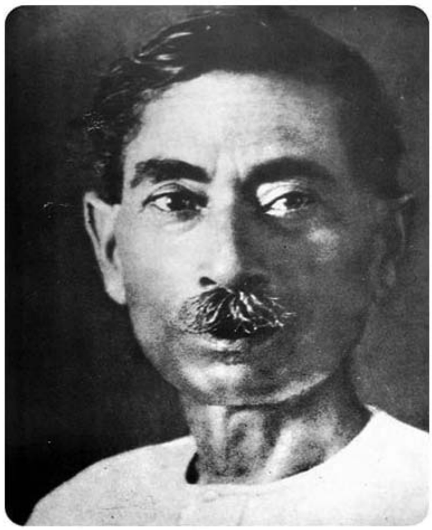

प्रेमचंद ने अपने उपन्यासों से हिंदी कथासाहित्य में युगांतर उपस्थित किया। अपने समय तक हिंदी में प्रचलित तिलस्म, रहस्य और जासूसी उपन्यासों की परंपरा में गुणात्मक परिवर्तन किया। उन्होंने उपन्यास को जीवन से संबद्ध किया। उन्होंने मनोरंजन के साथ ही उपन्यास को जीवन की यथार्थ स्थिती की व्याख्या का दस्तावेज भी बनाया। उन्होंने यथार्थ के साथ साथ भी आदर्श को अपने उपन्यासों में चित्रित किया। उनके इस ऐतिहासिक अवदान के सम्मानार्थ उन्हें 'उपन्यास सम्राट' घोषित किया गया।

प्रेमचंद का जन्म काशी के समीप लमही गाँव में सन १८८० में हुआ। उनका नाम 'धनपत राय' था, स्नेह के कारण उन्हें 'नवाब राय' कहा जाता था। इनके पिता अजिब लाल डाकखाने में लिपिक थे। जब प्रेमचंद आठ साल के थे, तभी उनकी माता का देहांत हो गया। अतः वे अपने पिता के साथ रहने लगे। पिता का स्थानांतरण विभिन्न स्थानों के लिए हुआ करता था। इस कारण प्रेमचंद की शिक्षा में व्यवधान पडा। किंतु प्रेमचंद ने ट्युशन कर काशी के क्वींस कॉलेज से दसवीं कक्षा की परीक्षा उत्तीर्ण की। बाद में उन्होंने बी.ए.भी किया। प्रेमचंद का पहला विवाह पंद्रह साल की अवस्था में हुआ। किंतु वैवाहिक जीवन सुखी नही रहा। अंततः यह संबंध टूट गया। प्रेमचंद ने सामाजिक रुढियों को चिंता न कर बालविधवा शिवरानी से विवाह कर लिया। शिवरानी के साथ प्रेमचंद का गृहस्थ जीवन सुखी रहा। सन 1896 इ.में. प्रेमचंद के जीवन में पुनःपरिवर्तन आया। इस साल उनके पिता का निधन हो गया। उन्होंने परिवार के पालन-पोषण के लिए प्रायमरी स्कूल की अध्यापकी शुरू किया। कुछ सालों के पश्चात उनकी नियुक्ति शिक्षा विभाग में डेप्युटी इन्स्पेक्टर के पद पर हमीरपूर में हुई। वहाँ की जलवायू प्रेमचंद के स्वास्थ्य के लिए अनुकूल नहीं थी। अतः उन्हों ने इस नौकरी को छोडकर बस्ती जिले के एक सरकारी विद्यालय में अध्यापकी कर ली। बाद में वे गोरखपूर के स्कूल के हेडमास्टर नियुक्त हुए। नौकरी में रहकर ही उन्होंने उर्दू में कहानियाँ लिखना शुरू किया। उस समय वे 'नवाब राव' के नाम से लिखते थे। उनकी कहानियाँ में राष्ट्रीय विचारों की अभिव्यक्ती थी। अतः ब्रिटिश सरकार ने उनके लेखन पर प्रतिबंध लगाया। प्रेमचंद की उर्दू कहानियों का संग्रह 'सोजे वतन' छुपा और सरकार ने उसे जप्त कर लिया, साथ ही प्रेमचंद को ऐसी कहानियाँ लिखना बंद करने की चेतावणी दी गई। प्रेमचंद ने नौकरी से त्याग पत्र दे दिया। इसके बाद वे नवाब राय की जगह 'प्रेमचंद' नाम से लिखने लगे।

प्रेमचंद ने कई उपन्यास उर्दू में लिखे । बाद में उनका

हिंदी में अनुवाद हुआ । 'कायाकल्प' उनका पहला उपन्यास है, जिसकी पांडुलिपी हिंदी में थी। इसके बाद के सारे उपन्यास हिंदी में है और बाद में उनका अनुवाद उर्दू में हुआ। प्रेमचंद के उपन्यास निम्नलिखित है -

1. प्रेमा, 2. सेवासदन, 3. वरदान, 4. प्रेमाश्रम, 5. रंगभूमी, 6. कायाकल्प, 7. निर्मला, 8. प्रतिज्ञा, 9. गबन, 10. कर्मभुमी, 11. गोदान और 12. मंगलसुत्र (अपूर्ण)।

इन उपन्यासों के अतिरिक्त लगभग तीन सौ कहानियाँ भी प्रेमचंद ने लिखी। ये कहानियाँ 'मानसरोवर' के आठ खंडो में प्रकाशित है। साहित्य के विविध विषयों पर उनके निबंध और टिपणियाँ 'विविध प्रसंग' के नाम से तीन भागों में प्रकाशित है। प्रेमचंद ने 'हंस' और 'जागरण' नाम के दो पत्रों का भी प्रकाशन और संपादन किया। हिंदी साहित्य की श्रीवृद्धी के लिए समर्पित युगद्रष्टा कृतिकार प्रेमचंद को गरीबी और अभाव में जीना पड़ा। अंतत: सन 1936 में प्रेमचंद का निधन हुआ।

'प्रेमा', 'वरदान' और 'प्रतिज्ञा' अत्यंत सामान्य कोटी के उपन्यास है। प्रेमचंद की पहली औपन्यासिक कृती 'सेवासदन' उनकी कथा- रचना प्रतिभा की परिचायिक है। यह उपन्यास पहले 'बाजारे हुस्न' के नाम से उर्दू में छपा था। इस उपन्यास में दहेज प्रथा, अनमेल विवाह ।

'कर्मभूमि' प्रेमचंद जी का वो उपन्यास है, जो सन 1932 में प्रकाशित हुआ था। यह राजनीतिक कथानक पर आधारित उपन्यास है। पाँच भागों में विभाजित इस उपन्यास में परिवारों की कथा है। इसमें प्रेमचंद देशानुराग, समाज - सुधार, अछुतोद्धार, शिक्षा आदि की और संकेत करते है। 'गोदान' यह प्रेमचंद जी का प्रसिद्ध उपन्यास है। यह सन 1932 में लिखना शुरू किया था और सन 1936 में प्रकाशित हुआ था । यह किसान जीवन के संघर्ष एवं वेदना को अभिव्यक्ति देनेवाला सबसे सशक्त रचना है। गोदान, ग्रामीन जीवन और कृषक संस्कृति का महाकाव्य है। कथानायक होरी की वेदना मन में गहरी संवेदना जगाती है। संयुक्त परिवार के विघटन की पीडा होरी को तोड़ देती है परंतु गोदान की इच्छा उसे जीवित रखती है। महाजनी व्यवस्था किसान का शोषण करती है। भारतीय किसान जीवन की संघर्षमय कहानी है। इस उपन्यास में गांधीवाद से मोहभंग दिखाई देता है। इसमें यथार्थवाद नग्न रूप में चित्रित हुआ है। संसार की अधिकतर भाषा में इस उपन्यास का अनुवाद हुआ है।

'मंगलसूत्र' यह प्रेमचंद जी का अपूर्ण उपन्यास है, जो बाद में उनके पुत्र ने पुरा, किया। इसमें एक साहित्यिक के जीवन की समस्या चित्रित है। प्रमुख पात्र देवकुमार साहित्य साधना में अपना जीवन व्यतीत करते है। उनके दो पुत्र संतकुमार और मधुकुमार है। संतकुमार ऐश्वर्य चाहता है, पिता के आदर्श का समर्थन नहीं करता। दुसरा उनके विचारों और आदर्श से सहमत है। प्रेमचंद ने देवकुमार को जीवन के संघर्षी के फलस्वरूप स्वनिर्धारित आदर्श से विचलित होता हुआ चित्रण किया है। इस प्रकार हिंदी साहित्य में वस्तुवादी, सामाजिक उपन्यास रचना के क्षेत्र में यथार्थवादी रचनाकार का गौरव प्रेमचंद को दिया जाता है। उनकी साहित्यिक भूमि व्यापक है। इसमें उपन्यास, कहानियाँ, नाटक और जीवनाच्या सम्मिलित है। लेकिन 'उपन्यास सम्राट' के नाम से प्रेमचंद जी का नाम अजरामर हो गया है ।

◆

पर्यावरण का महत्त्व

कु. सानिका कुमार भातमारे
बी. ए. भाग ३

''आओ पेड़ पौधे लगायें,
पर्यावरण को स्वच्छ बनायें।''

पृथ्वी का सम्पूर्ण जीवन पर्यावरण पर आधारित है। पूरे ब्रह्माण्ड में, पृथ्वी ही एक मात्र जीवन प्रदान करने वाला ग्रह है जिसमें प्रकृति का संपूर्ण सहयोग है। पर्यावरण पृथ्वी का एक अभिन्न अंग है। बिना प्रकृति या पर्यावरण के पृथ्वी पर जीवन संभव ही नहीं है। पर्यावरण का अर्थ होता है हमारे चारों और का आवरण। पर्यावरण के अंतर्गत पेड़-पौधे, जीव-जंतु, वृक्ष आदि आहे है यानी जो कुछ भी हमारे आस-पास है चाहे वह सजीव हो या निर्जीव सभी हमारे पर्यावरण से जुड़े हुए है। आज पृथ्वी पर जीवन संभव है इसका एकमात्र कारण पर्यावरण ही है अगर पर्यावरण हमारे अनुकूल नहीं होता तो शायद आज हम और आप नहीं होते। हम अपने दैनिक जीवन में जिन चीजों के संपर्क में आते हैं वो सभी पर्यावरण है। प्रकृति ने हमें एक शुद्ध एवं स्वच्छ पर्यावरण प्रदान किया है। पर्यावरण का हमारे जीवन में बहुत महत्त्व है। एक अच्छा और स्वच्छ पर्यावरण हमें स्वस्थ और बेहतर जीवन जीने में मदद करता है। हमें सांस लेने हेतु ऑक्सीजन पेड़-पौधें, जो हमारे पर्यावरण का हिस्सा हैं, प्रदान करते है। हमारे द्वारा छोड़ी जाने वाली कार्बन-डायऑक्साइड पेड़ पौधें ग्रहण करते हैं।

'पर्यावरण को जो न बचायेंगे,
तो इस धरा पर न रह पाएंगे।'

प्राचीन काल में मानव अपने वातावरण को काफी स्वच्छ रखता था वह जानता था कि अगर पर्यावरण स्वच्छ है तो हम भी स्वच्छ रह सकेंगे। लेकिन आज आधुनिकता में समस्त मानव पर्यावरण के महत्त्व को भूलता जा रहा है। जिसका सीधा प्रभाव हमारे स्वास्थ्य पर पड़ रहा है। प्राचीन काल में मनुष्य को प्रकृति द्वारा पूर्ण रुप से पौष्टिक सब्जियां, फल आदि प्राप्त होती थी। फलस्वरुप उस समय मानव जीवन अधिक स्वस्थ था। लेकिन आज हम हानिकारक किटनाशकों वाली सब्जियां और अनाज का सेवन करते है, जिसका नकारात्मक प्रभाव स्वास्थ पर पडता है। आज का मानव पर्यावरण के साथ जो खिलवाड़ कर रहा है, उसके बेहद विनाशकारी परिणाम हो सकते है। आधुनिकता की अंधी दौड़ में असंख्य फैक्ट्रियों, कारखानों का निर्माण हो रहा है, असंख्य मोटर गड्डियां सड़को पर दौड़ती नजर आती है, जिससे सीधे तौर पर पर्यावरण प्रभावित हो रहा है। आज मानव पेड़-पौधे काटकर वहा बड़ी-बड़ी इमारतें खड़ी कर रहा है। लेकिन वो ये नहीं सोचता कि हमें जीने के लिए ऑक्सीजन भी उन्ही पेड़-पौधों से मिलता है। पिछले कई दशकों से हम देखते आ रहे हैं कि प्रदूषित पर्यावरण की वजह से भयंकर रोग जन्म ले रहे है, जो मानव के लिए विनाशकारी साबित हो रहे है, जैसे प्लेग, हैजा, फ्लू, सांस की बीमारियां आदि।

पर्यावरण का प्रदूषित होना केवल मानव जाति के लिए ही नहीं बल्कि सम्पूर्ण जनजीवन हेतु खतरे की घन्टी है। एक स्वस्थ जनजीवन हेतु यह आवश्यक है कि पर्यावरण को संरक्षण प्रदान किया जाए। इसे प्रदूषित होने से बचाया जाए। इसके लिए हम सभी को पर्यावरण के महत्व को समझना होगा। तभी हम पर्यावरण की सुरक्षा कर पाएंगे। बस पृथ्वी पर निवास करने वाले हर इन्सान को बसकी सुरक्षा हेतु हर संभव प्रयास करना चहिए ताकि हमारे पर्यावरण के अभिन्न अंग जैसे कि जल, वायु औदा मृदा को प्रदूषित होने से बचाया जा सके। हमारा सदैव यही प्रयास रहना चाहिए की हम उसे हर हाल में स्वच्छ रखें।

पर्यावरण प्रदूषण रोकने का सबसे अच्छा उपाय है अधिक से अधिक पेड़-पौधे लगायें। क्यूँकि पेड़-पौधे हमें एक स्वच्छ वायु प्रदान करते है और वर्षा होने में सहायक होते हैं। हमें फैक्ट्रीयों, कारखानों से निकलने वाले धुएं और औद्योगिक कचरे पर नियंत्रण करना होगा। इससे हमारे नदियों या तालाबों का जल सुरक्षित बना रहेगा और वायु भी कम प्रदूषित होगी। वाहनों में पेट्रोल, डिजेल के स्थान पर सी.एन.जी. के प्रयोग को बढ़ावा देना होगा। किसी भी अपशिष्ट पदार्थ को जलाने से बचें। ऊर्जा के नवीकरणीय साधनों के प्रयोग को पर जोर देना चाहिए, जिससे ऊर्जा संरक्षण को बढ़ावा मिले। प्लास्टिक के प्रयोग पर रोक लगने से भी पर्यावरण सुरक्षा को बढ़ावा मिलेगा।

पर्यावरण संरक्षण का तथा उस धरती के समस्त प्राकृतिक परिवेश से घनिष्ठ सम्बन्ध है। प्रदूषण के कारण सारी पृथ्वी दूषित हो रही है और निकट भविष्य में मानव सभ्यता का अंत दिखाई दे रहा है। उस स्थिति को ध्यान में रखकर सन 1992 में ब्राजील में विश्व के 174 देशों का 'पृथ्वी सम्मेलन' आयोजित किया गया।

इसके पश्चात सन 2002 में जोहान्सबर्ग में पृथ्वी सम्मेलन आयोजित कर विश्व के सभी देशों को पर्यावरण संरक्षण पर ध्यान देने के लिए अनेक उपाय सुझाए गये। वस्तुतः पर्यावरण के संरक्षण से ही धरती पर जीवन का संरक्षण हो सकता है, अन्यथा मंगल ग्रह आदि ग्रहों की तरह धरती का जीवन-चक्र भी समाप्त हो जायेगा।

शिक्षा के माध्यम से पर्यावरण का ज्ञान शिक्षा मानव जीवन के बहुमुखी विकास का एक प्रबल साधन है। इसका मुख्य उद्देश्य व्यक्ती के अन्दर शारीरिक, मानसिक, सामाजिक, संस्कृतिक तथा आध्यात्मिक बुद्धी एवं परिपक्वता लागता है। शिक्षा के उद्देश्यों की पूर्ति हेतु प्राकृतिक वातावरण का ज्ञान आते आवश्यक है। प्राकृतिक वातावरण के बारे में ज्ञानार्जन की परम्परा भारतीय संस्कृति में आरम्भ से ही रही है। परन्तु आज के भौतिकवादी युग में परिस्थितियाँ भिन्न होती जा रही है। एक ओर जहाँ विज्ञान एवं तकनिकी के विभिन्न क्षेत्रों में नए-नए अविष्कार हो रहे हैं। तो दूसरी ओर मानव परिवेश भी उसी गति से प्रभावित हो रहा है। आने वाली पीढ़ी को पर्यावरण में हो रहे परिवर्तनों का ज्ञान शिक्षा के माध्यम से होना आवश्यक है। पर्यावरण तथा शिक्षा के अन्तर्सम्बन्धों का ज्ञान हासिल करके कोई भी व्यक्ति उस दिशा में अनेक महत्वपूर्ण कार्य कर सकता है। पर्यावरण का विज्ञान से गहरा सम्बन्ध है, किन्तु उसकी शिक्षा में किसी प्रकार की वैज्ञानिक पेचीदगियाँ नहीं है। विद्यार्थियों को प्रकृति तथा पारिस्थितिका ज्ञान सीधी तथा सरल भाषा में समझायी जानी चाहिए। शुरूशुरू में यह ज्ञान सतही तौर पर मात्र परिचयात्मक ढंग से होना चाहिए।

पर्यावरण न केवल जलवायु को संतुलित बनाए रखता है बल्कि जीवन के लिए जो कुछ भी आवश्यक है वो सभी चीजें हमें पर्यावरण द्वारा ही प्राप्त होती है। इसलिए यह हमारा दायित्व है कि हम सभी पर्यावरण की सुरक्षा का प्रण उठाए ताकि हम एक स्वस्थ जीवन जी सकें और धरती पर जनजीवन खुशहाल बन सके।

'जीवन का यही आधार है,
पर्यावरण भी हमारा परिवार है।'

◆

राष्ट्रभाषा का महत्व

कु. रुपा रंगराव केसरकर
बी. ए. भाग १

राष्ट्रभाषा का शाब्दिक अर्थ है - राष्ट्र की भाषा अर्थात वह भाषा जिसे राष्ट्र की अधिकांश जनता समझ सके तथा जो संपूर्ण राष्ट्र के प्रशासनिक, सामाजिक तथा शैक्षणिक कार्यों में प्रमुख रूप से प्रयोग में लायी जाती है। इस परिभाषा 'हिन्दी' है। इसे करोडो व्यक्ति समझ सकते है। इसी कारण भारतीय संविधान ने इसे राष्ट्रभाषा के पद पर आसीन किया है। महात्मा गांधी ने राष्ट्रभाषा के विषय में अपना अभिमत इस प्रकार प्रकट किया है।

'राष्ट्रभाषा के बिना राष्ट्र गुँगा है।'

राष्ट्रभाषा के गुण :

राष्ट्रभाषा में राष्ट्र की अन्य भाषाओं के साथ भाईचारे के नाते के अतिरिक्त निम्नलिखित गुणों का ज्ञान होना आवश्यक है।

१. सरलता

राष्ट्रभाषा सरल होनी चाहिए। जिससे अन्य भाषा भाषी भी उसे कम समय में सरलता से सीख सके। हिन्दी में यह गुण विद्यमान है। उसकी शब्दावली अन्य भाषाओं से मेल खाती है। और उसे कोई भी व्यक्ति यहाँ तक की विदेशी भी कुछ कुछ महीनों में बोलना और लिखना सीख सकते है।

२. राष्ट्र के प्रकृति के अनुरुप विकासशीलता

स्वतंत्रता प्राप्ति के बाद भारत राष्ट्र का सर्वतोन्मुखी विकास हो रहा है। राष्ट्रभाषा हिन्दी की परम्पराएँ विविध शैलीयाँ तथा सांस्कृतिनिष्ठ शब्दावली उसके विकास में परम सहायक है।

नवीन शब्दों के निर्माण की क्षमता

हिन्दी में संस्कृती के उपसर्ग प्रत्ययों को ग्रहण करके उनके सहयोग से आवश्यकतानुसार विज्ञान राजनीति कानून आदि के असंख्य शब्दों का निर्माण हो सकता है और हो रहा है। जो उसकी राष्ट्रभाषा बनने का आवश्यक गुण है।

राष्ट्रभाषा के रुप में हिन्दी के विकास में बाधाएँ

स्वतंत्र भारत के संविधान में हिन्दी को ही राष्ट्रभाषा के रुप में स्विकार किया गया, परंतु आज भी देश के अनेक प्रांतोंने इसे राष्ट्र भाषा के रुप में स्विकार नही किया है। हिन्दी संसार की सबसे अधिक सरल, कोमल, मधुर एवं वैज्ञानिक भाषा है, फिर भी हिन्दी का विरोध जारी है।

हिन्दी के विकास का प्रयत्न

राष्ट्र भाषा हिन्दी के विकास जो बाधाएँ आयी है। उन्हें दूर किया जाना चाहिए। देवनागरी लिपि पूर्णतः वैज्ञानिक है। किंतु उसमें वर्णमाला शिरोरेखा मात्रा आदि के कारण लेखन में गती नहीं आ पाती। हिन्दी व्याकरण के नियम अहिन्दी भाषाओं को बहुत कठिन लगते है।

राष्ट्रभाषा से लाभ

हिन्दी के राष्ट्रभाषा होने से निम्नलिखित लाभ है।

अ) राष्ट्रिय एकता प्रजातंत्र में राष्ट्रभाषा साधारण से साधारण व्यक्ति के लिए आवश्यक है। हिन्दी सभी सरलता से सीख सकते है। जब सभी सीख लेंगे तो आपस में विचारों का आदान-प्रदान सरलता से हो सकता है।

ब) शासकीय कार्यों में सुविधा

इसका प्रचार हो जाने पर शासकिय कार्यो में सुविधा होगी। सभी साधारण जनता अंग्रेजी नही जानती जिससे यह अंग्रेजी में लिखे वास्तविक रुप में न समझकर समुचित रुप में पालन नही कर पाती है। हिन्दी का व्यवहार होने पर यह कठिनाई दूर हो जाएगी।

क) शिक्षा की प्राप्ती में सफलता :

अंग्रेजी के अध्यापन में सभी छात्रों को कठिनाई का अनुभव होता है। वह भी ठीक तरह से अंग्रेजी लिखना तथा बोलना नही समझ पाते । हिन्दी के व्यवहार से यह समस्या भी दूर हो जाऐगी।

उपसंहार

राष्ट्रभाषा हिन्दी का भविष्य उज्वल है। यदि हिन्दी भाषा विरोधी अपनी स्वार्थमय कुंठाओं को त्याग दे और हिन्दी भाषी धैर्य प्रेम से काम लें तो हिन्दी भाषा भारत के लिए राष्ट्रीय जीवन का आदर्श बन जाएगी ।

खुद से प्यार

जब आईना देखा, तो एहसास हुआ,
जो सबसे जरुरी था, वो पास हुआ ।
न दुनिया की दौड, न औरों की चाह,
खुद से ही खुद की थी एक परवाह ।

जो कमी थी, उसे अपनाना सीखा,
जो दर्द था, उसे मुस्कान में रखा ।
अब औरों की नही, खुद की सुनुँगी,
अपने सपनों को खुद में बुनूँगी।

खुद से प्यार, ये कोई गलती नहीं
यही तो है, जो कभी बदलती नहीं।
मैं जैसी हूँ, बस वैसी ही रहूँगी,
खुद के लिए, खुद से जुडूँगी ।

कु. माळवी तनुजा दिपक
बी. कॉम. भाग २

ENGLISH SECTION

"If I cannot do great things,
I can do small things in a great way."

- Martin Luther King Jr.

SECTION EDITOR

Prof. D. C. Tulshikatti
Smt. M. J. Kurane
Mr. S. G. Kamble

INDEX

PROSE

The Importance of English Language / Muskan Shbbir Nadaf, B.A.III
Four Wheeks of Novel / Priti Daryappa Jakate, B.A.II
Artiticial Intellegence (AI) / Priti Daryappa Jakate, B.A.II
Artiticial Intellegence (AI) / Asma Shabbir Nadaf, B. . III
The Intluence of fashion on Today's Youth / Kamble Anuja Anil, B.A. I
Agriculture in Foreign Countries Vs India / Pranoti Ananda Powar, B. A. II
A Leady Can do Anything / Prachi Gorakh Shinde, B.A.I

POEM

Now I an understanding her.. / Sanchita Prakash Jadhav, B.A. I
The Grmmar House / Kamble Saniya Satish, B.A. I
Ten Words / TShaikh Saniya Sallim, B. A. I
Smile Please...! / Kale Sabori Subhash, B.A. I
I Say / Mane Abhijit Arun, B. A. I
Friendiship / Madhale Sakshi Mahadev, B. A. I
People / Momin Nihal Nisar, B. A. I
My India / Hole Divy Motiram, B. A. I

The Importance of English Language

Muskan Shabbir Nadaf
(B.A.III)

Languge is our primary source of communication. It is the method through which we share our ideas and thoughts with others. There are thousands of lnguage in the world. Every country has their own nationl language in addition to a variety of local languages spoken and understand by their people in different regions some languages are spoken by millions of people and others by only a few thousand. In global world the importance of English cannot be denied and ignored since. English is the most common language spoken everywhere English is one of the most used language in the world. Even outside of countries like the USA and the UK. Many people can speak and understand English. If you indude people who speak it as a second language an estimated 1 billion people worldwide speak English on top of this 67 countries have english as their official language and there are 27 countries that have English as their secondary official language. English may be the most spoken language in the world. But it is the official language in 953 countries and spoken by around 400 million people across the globe.

◆

Four Wheels of English Novel

Priti Daryappa Jakate
(B.A.II)

Four Wheels of Novel

During the 18th century, a literary revolution took place in England, with the novel emerging as a prominent form of literary expression. Among the various writers who contributed significantly to the developement and popularity of the English novel, four figures stand out as the leading exponents. They are Henry Fielding, Samuel Richardson, Lawrence Sterne and Tobias Smollett. Collectively, they are often referred as "The Four Wheels of The Novel," due to their immense influence on the genre and their lasting impact on English literature.

1. Henry Fielding (1707-1754):

Henry Fielding is widely regarded as one of the pioners of the English Novel. His most femous work, "The History of Tom Johnes, a foundling," published in 1749, is considered one of the earliest and greatest examples of the comic novel in English literature. Fielding's novels are known for their realistic portrayl of human characters and society, their use of satire and their exploration of moral and social issues. He introduced the concept of the "heroic comic", a flawed but sympathetic protagonist whilearms and grows through various adventures. Fleiding's writing style was marked by wit, humor and a teen understanding of human nature.

2. Samuel Richardson (1689-1761):

Samuel Richardson is best known for his epistolary novels, particularly "Pamela" (1740) and "Clarissa" (1748). These novels revolutionized the genre by employing the form of letters to tell the story, allowing readers to gain insight into the characters, inner thoughts and emotions. Richardsons novels often focused on the moral and social struggles faced by woman, presenting them as complex individuals with agency. His works explored themes such as virtue, love and the role of women in society. Richardson's meticulous attention to detail and psychological depth influenced subsequent novelists and helped shape the developement of the English Novel.

3. Lawrence Sterne (1713-1768) :

Lawrence Sterne is renowned for his innovative and experimental novel, "The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman" (1759-1767). This work defines conventional narrative structure and chronology, presenting a fragmented and digressive account of its protagonist's life. Sterne's writing style is marked by humor, satire, and a playful approach of storytelling. His use of metafictional devices and his

exploration of the nature of fiction challenged traditional boundaries of the novel. Sternes work had a significant influence on the developement of modernist & post-modernist traditions in literature.

4. Tobias Smollett (1721-1771):

Tobias smollett made significant contributions to the developement of the English Novel through his works such as "The adventures Roderick Random" (1748) and "The Expedition of Humphay Clinker" (1771). Smollett's novels are known for their picaresque style, Featuring adventurous journeys, humorous incidents, and a range of vividly portrayed characters. He often incorporated social criticism and satire into his narratives, providing commentary on various aspects of British society, Smollelt's novels were characterised by their energetic storytelling, robust language, and lively dialogue, making them immensely popular during his time.

Together, Fielding, Richardson, Sterne and Smollett played a pivotal role in shaping the tragectory of the English novel. Their works broke new ground in terms of narrative techniques character development and thematic exploration. They paved the way for future novelists and established the novel as a powerful medium for social commentary, psychological insights and imaginative storytelling. Their collective influence continues to resonate in English literature, making them integral figures in the history of the novel.

◆

People

Life must be beautiful,
But man is blind,
He does not feel all the world.

The world is most beautiful,
Man-Woman play role,
And create our life.

Each man divided,
Between poor and rich,
But his mind is kind.

Indian people are good,
Because they are integrated,
Young people are great treasure,
They are important for our Nation.

- Momin Nihal Nisar.
B.A. I

Artificial Intelligence (AI)

Priti Daryappa Jakate
(B.A.II)

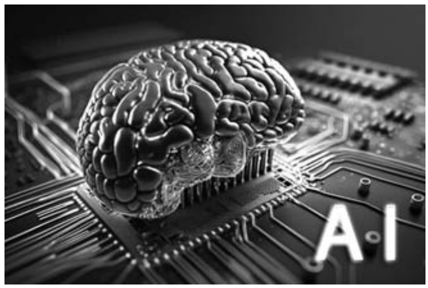

Artificial intelligence (AI) refers to the capability of computational systems to perform tasks typically associated with human, intelligence, such as learning, resoning, problem solving, perception and decision-making. It is a field of research in computer science that develops and studies methods and software that enable machines to perceive their environment and use learning and intelligence to take actions that maximize their chances of achieving defined goals. Such machines may be called AIS.

High profile applications of AI include advanced web search engines (e.g. Google Search); recommendation systems (used by You Tube, Amazon and Netflix); virtual assistants (e.g. Google Assistant, Siri and Alexa); autonomous vehicles (e.g. Waymo); generative and creative tools (e.g. ChatGPT) and superhuman play and analysis in strategy games. However, many AI applications are not perceived as AI: "A lot of cutting edge AI has filtered into general applications, often without being called AI because once something becomes useful enough and commen enough it's not labeled AI anymore.

Various subfields of AI research are centered around particular goals and the use of particular tools. The traditional goals of AI research include learning, reasoning, knowledge representation, planning, natural language processing, perception and support for robotics. General intelligence the ability to complete any task performed by a human on an at least equal-level is among the field's long-term goals. To reach these goals, AI researchers have adapted and integrated a wide range of techniques, including search and mathematical optimization, formal logic, artificial neural networks and methods based on statistics, operations research and economics. AI also draws upon psychology, linguistics, philosophy neuroscience and other fields.

Artificial intelligence was founded as an academic in 1956, and the field went through multiply cycles of optimism throughout its history, followed by periods of disappointment and loss of funding, known as AI winters. Funding and interest vastly increased after 2012 when deep learning out performed previous AI techniques. This growth accelerated Further after 2017 with the transformer architecture, and by the early 2020 many billions of dollar's were being invested in AI & the field experienced rapid ongoing progress in what has become known as the AI boom. The emergence of advanced generative AI in the mast midst of the AI boom and its ability to create and modify content exposed several unintended consequences and harms in the present and raised concerns about the risk of AI & its long-term effects in future.

◆

Artificial Intelligence Blessing Or Curse?

Asma Shabbir Nadaf
(B.A.II)

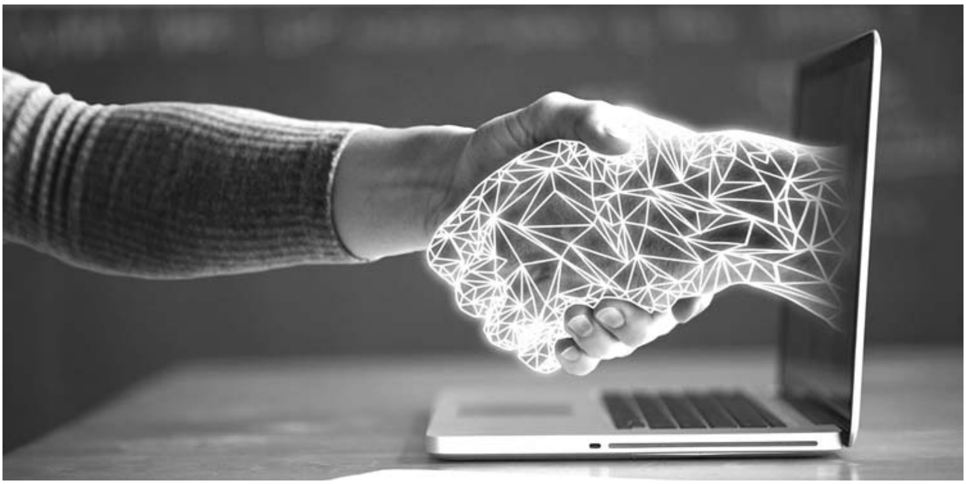

Artificial intelligence (AI) is term given by John Maccrdhy as a theary that computers could ultimately learn to do work recognizing the methods with minimal to .... of human beings. AI in recent terms can be redifined as the application of innovations that can give machines the possibility to salve difficulties that requres human intellect.

The advantage of Artifical intelligence (AI) is that it eliminates human errers and makes it full proof AI helps in medicine by pooling in data using power of computing and develop own step by step methadolgy to carry out task successfully.

We are becoming more and more machine and robat dependent. So the skill and art of surgery is vanishing Rabotic Surgery has long lerning curve, exponential cost and reports show that surgery with or without Robot outcome is same or with marginal difference.

◆

The Influence of Fashion on Today's Youth

Kamble Anuja Anil
(B.A.II)

Contemporary fashion change at a faster rate in this age of technology and social media. The fashion choices of Indian youth have undergone a significant transformative in recent years. Contemporary fashion stands for high quality modern clothing and accessories that are currently in trend, which are also accessible and attainable. Some brands also focus on the enviromental factor. The rise of social media and global influence, Indian youth has been exposed to a wider range of fashion styles, which hasled to a change in their traditional fashion preferences. Contemporary fashion come and go; meanwhile a society's values are established and evoloving characteristic to their beliefs and culture. The own business starts seeking for a solution to reduce this dissonance or its aspires to get bettler comprehensive analysis of changing contemporary fashion and choices of India youth, and the role that family approval and disapproval play in shaping their decisions. The youth are increasing the embracing global contemporay, fashion, they are still deeply rooted in their cultural traditions and values and therefore the approval and support from their families comprehensive of the changing fashion landscape in India by highlighting the importance of understanding the interplay between cultural, family dynamics and personal choices, in shaping the fashion prefernces of young people in India as an expression of their feelings todays youth endeavor to understand the contemporary fashion and adopt the clothing style suits their value and traits. Besides the traditional social schedule of contemporary fashion, it is the attitude of the generation that has set forth the trend of anonymous style and self - expression. Having transcended from a precapitalist feudal social structure to a postmodern social structure today's behavior is marked by self-image and self expression paving the way for uniqueness. The study adopted a qualitative research methodology "the impact of contemporary fashion on India" youth using charts, graphs and number. The findings are related to google questionnaire team.

My India

Kashmir for looking
Madras for cooking
Kerla for dance
Mysore for romance

Ahmedabad for mills
Nagaland for hills.
Uttar Pradesh for U.P.
Bombay for beauty

Delhi for majesty
Bihar for mines
Bengal for Writing
Punjab for fighting

Himachal for pines
Gujarat for wealth
Madhya Pradesh for health
Andhra for Wealth

Maharashtra for learning
Kolkata for circulations
Rajasthan for Population.

- Hole Divya Motiram
B.A.I

Agriculture in foreign countries Vs India

Pranoti Ananda Powar
(B.A.II)

In many foreign countries advanced agricultural practices and technologies play a pivotal role in maximizing productivity. Precision farming, for example. It is widely adopted in developed nations, utilizing data-driven technologies such as GPS sensors, and drones to optimize resource allocation and enhance crop yields. This contrasts with India, where traditional farming methods are still prevalent in many in regions, leading to variations in productivity and efficiency.

Access to agricultural credit and financial support is crucial for the development of the agricultural sector. In foreign countries, robust financial systems and Government support often provide farmers with access to credit, insurance and subsidies, enabling them to invest in modern technologies and sustainable practices. In India while efforts have been made to improve financial inclusion in rural areas, challenges such as - inadequate credit facilities and limited insurance coverage persist, hindering the adoption of advanced agricultural practices.

Land consolidation and farm size are key factors instancing agricultural productivity. Many foreign countries have relatively large consolidated terms that benefit from economies of scale, modern machinery and efficient management. In contrast India has a predominantly smallholder farming system with fragmented land holdings posing challenges to mechanization and modernization. This difference in land strvetare contributes to variations in productivity and income levels.

◆

A Lady can do anything

Prachi Gorakh Shinde
(B.A.I)

The phrase 'A lady can do anything implies that women are capable of achieving anything they set their minds on regardless of societal expectations or limitations. This concept is a core tenet of women's empowerment, which aims to grant women equal rights opportunities and freedom to make choices in all aspects of lite. It embodies the idea that women possess the same potential for success and achievement as men. It challenges traditional gender roles & stereotypes that often limit women's aspirations and opportunities.

Women should have the same rights. Opportanities and resources as men in areas such as education employment & leadership.

The phrase encourages the dismanting of traditional gender stereotypes that limit women's capabilities and aspinations.

◆

Now I am Understanding her

She accept the pain for me,
I will accept the pain for her

She is doing hard work for me,
I will do hard work for her

She is scolding on me,
for my bright future
I will make happy to her
in the future
By changing my "Self" nature....

I know this lines are not enough for her
because she is mine forever

She is doing everyting for me.
because, I am "her forever"

I love her
because, She is no other one,
She is my sweet mother
really, I am now understanding her
I am now understanding her.

- Sanchita Prakash Jadhav
B.A.-I

I Say

World is full of people
sky is full of stars
ocean is full to water
But, my heart is full of English
matter.

Study is like a cake
very hard to make.

But easy to break
for everyone's sake
college is my temple
teacher is my god.

- Mane Abhijit Aren
B.A.I

The Grammar House

There is a little house
Called The Grammar house
In the city of English
There are eight family members
And each has his own duty to perform
Noun is the father
Without him the Grammar is incomplete
VERB is the mother
Who does all the work in the house
PRONOUN is the eldest son
Who takes the place of the father in his absence
ADJECTIVE is the younger doughter
Who keeps on commeting on the father
ADVERB is the youngest son
Who is always around his mother
CONJUCTION is the grandmother
Who joins the family member
PREPOSITION is the grandfather
Who always comments on the position house
INTERJECTION is the family friend
Who exctims when needed!

- Kamble Saniya Satish
B.A.I

Friendship

Time by time day ends
Day by day, month ends
Month by month, year ends
But my friendship for you
never ends.

Soft speech, clean heart,
peaceful eyes, strong hands,
Focused mind and
Determined action
God's love always
make you Winner in Life.
Normal people say,
'Success knocks your door only once'
But
Achivers say
'Knock the door of success.'
until success opens the Door.

- Madhale Sakshi Mahadev
B.A.I

Ten Words

The most selfish one letter word
'I' - Avoid it.

The most satisfying two letter word
'We' - Use it.

The most poisonous three letter word
'Ego' - Overcome it.

The most used four letter word
'Love' - Value it.

The most pleasing Five letter word
'Smile' - Keep it.

The Fastest spreading Six letter word
'Rumour' - Ignore it.

The hardest working seven letter word
'Success' - Achieve it.

The most enviable eight letter word
'Jealousy' - Distance yourself from it.

The most powerful nine letter word
'Knowledge' - Acquire it.

The most valued ten letter word
'Friendship' - Maintain it.

- Shaikh Saniya Salim

Smile Please...!

A smile is God's Gift
A Smile brightens your day
Solves problems in your way
A smile gives hope and beauty
So smile and keep smiling...

A smile makes you friendly
Gives friend to your directly
A smile takes away sadness
Believe...! It's not just madness
So always smile and keep smiling...

A smile cheers the young and old
Gives them courage to be bold
A smile is more precious then gold
Which can not be bought or sold
So smile & keep smiling....

Now think over it...!
It's a beautiful God Gift.
Now smile please...!

- Kale Sabori Subhash
B.A.I

अहवाल विभाग

विभागीय संपादक

प्रा. अदित्त्य बिल्ले

प्रा. वाय. ए. माने

विभागीय अहवाल

मराठी विभाग (सन २०२४-२५)

प्रा. बाळकृष्ण जाधव विभाग प्रमुख

चालू शैक्षणिक वर्ष २०२४-२५ मध्ये मराठी विभागामध्ये वेगवेगळे कार्यक्रम घेण्यात आले.

प्रा.डॉ.एन.डी.पाटील स्मृतिदिन १७/१/२०२५ ते २१/०१/२०२५ कार्यक्रमात प्रमुख पाहुणे म्हणून प्रसाद कुलकर्णी, इचलकरंजी उपस्थित होते. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी महाविद्यालयाचे प्रभारी प्राचार्य डॉ.विजय पाडळकर हे होते. त्यांनी प्रा.डॉ.एन. डी. पाटील यांचे रयत शिक्षण संस्थेतील योगदान व कर्मवीर अण्णांशी असलेले ऋणानुबंध विशद केले. यावेळी एन. डी. पाटील यांच्या जीवनावरील चित्रप्रदर्शन व भित्तिपत्रिकेचे प्रकाशन करण्यात आले.

राज्यस्तरीय आंतरमहाविद्यालयीन वक्तृत्व स्पर्धेचे आयोजन मराठी राजभाषा दिनाचे औचित्य साधून सालाबादप्रमाणे आय.क्यू.ए. सी. व भाषा विभागाच्या वतीने थोर स्वातंत्र्यसेनानी, गांधीवादी विचारवंत एल. वाय. पाटील राज्यस्तरीय आंतरमहाविद्यालयीन वक्तृत्व स्पर्धेचे आयोजन शुक्रवार, दि. १४. फेब्रु.२०२५ रोजी आप्पासाहेब नाईक (दादा) पैसाफंड शेतकी सहकारी बँक, लि. हुपरी यांच्या आर्थिक सहकार्यातून महाविद्यालयांत करण्यात आले. स्पर्ध्येमध्ये विविध महाविद्यालयांतील सुमारे २५ स्पर्धकांनी सहभाग घेतला. सदर स्पर्धेचे संयोजक मराठी विभाग प्रमुख प्रा. बाळकृष्ण जाधव, सह-संयोजक हिंदी विभाग प्रमुख प्रा. एम.एस.मुजावर यांनी काम पाहिले. परीक्षक म्हणून प्रा. डॉ एकनाथ पाटील, (डांगे महाविद्यालय, हातकणंगले) व प्रवीण चौगुले (कमला कॉलेज, कोल्हापूर) उपस्थित होते.

काव्यवाचन कार्यक्रम - दि.१३ मार्च २०२५ रोजी आय.क्यु.ए.सी.व मराठी विभागामार्फत मराठी भाषा दिन पंधरवडा व यशवंतराव चव्हाण जयंतीनिमित्त 'अक्षरबन' भित्तिपत्रिका प्रकाशन व काव्यवाचन कार्यक्रम घेण्यात आला. याप्रसंगी महाराष्ट्रातील सुप्रसिद्ध कवी व समीक्षक डॉ. चंद्रकांत पोतदार यांचे व्यख्यान व काव्यवाचन आयोजित करण्यात आले. या कार्यक्रमाचे अध्यक्ष मान.प्राचार्य डॉ विजय पाडळकर हे होते. यावेळी विद्यार्थी, प्राध्यापकांनी काव्यवाचन केले.

वाचन संकल्प महाराष्ट्राचा विद्यार्थ्यांमध्ये वाचनसंस्कृती वाढीस लागावी व विद्यार्थ्यांच्या कलागुणांना संधी प्राप्त व्हावी, या उद्देशाने ग्रंथदिंडी, छ.शाहू वाचनालय भेटग्रंथ प्रदर्शन सामूहिक ग्रंथवाचन भित्तिपत्रिका प्रकाशन उपक्रम व दि. ३/१/२०२५ क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले जयंतीनिमित्त प्रा. शांताराम कांबळे यांचे व्याख्यान आयोजन करण्यात आले.

वरील उपक्रमासाठी आय.क्यु.ए.सी. समन्वयक प्रा. देवल तुळशीकट्टी व प्रभारी प्राचार्य प्रो.डॉ.विजय पाडळकर, उपप्राचार्य डॉ. अरुण शिंदे, उपप्राचार्य प्रा.एम.एस.मुजावर यांचे मार्गदर्शन लाभले. तर उपक्रम संयोजनासाठी मराठी विभाग प्रमुख बाळकृष्ण जाधव, डॉ. संध्या माने व महाविद्यालयीन शिक्षक व सेवकांचे सहकार्य लाभले.

हिंदी विभाग

प्रो. मारुफ मुजावर, अध्यक्ष, हिंदी विभाग

महाविद्यालय के हिंदी विभाग में बी.ए. भाग एक, दो और तीन, बी. कॉम. भाग एक के छात्रों को विशेष स्तर पर हिंदी के अध्ययन एवं अध्यापन की सुविधा उपलब्ध है। विभाग के छात्रों के शैक्षिक, बौद्धिक, सामाजिक, सांस्कृतिक आदि स्तर पर विकास होने हेतू महाविद्यालय तथा विभाग के स्तर पर विविध समारोह तथा प्रतियोगिताओं का आयोजन किया जाता है।

हिंदी दिन समारोह - महाविद्यालय में हिंदी विभागद्वारा हर साल १४ सितंबर 'हिंदी दिन' के अवसर पर समारोह का आयोजन किया जाता है। इस वर्ष दि. २७ सितंबर २०२४ को हिंदी दिन मनाया गया। इस अवसर पर छ. शिवाजी कॉलेज, सातारा के सहयोगी प्राध्यापक मान. डॉ. संदिप किर्दत जी प्रमुख अतिथि थे। डॉ. संदिप किर्दत जी ने हिंदी भाषा के व्यावहारिक पक्ष परिचय, स्वागत एवं प्रास्ताविक किया। प्रप्रधानाचार्य प्रो. डॉ. डी. आर. भोसलेजी ने अध्यक्षीय मंतव्य दिया। समारोह का सूत्रसंचालन दर्शन चौगुले एवं कु. मयुरी महाजन ने एवं आभार ज्ञापन हिंदी विभागाध्यक्ष प्रा. मारुफ मुजावर जी ने किया। इस अवसर पर हिंदी दिवस के अवसर पर लिए गयी विविध प्रतियोगिताओं में सुयशप्राप्त छात्रों का उचित सम्मान किया गया।

अतिथि व्याख्यान - हिंदी विभाग के द्वारा अतिथि व्याख्यान का आयोजन किया गया। इसके अंतर्गत शहाजी महाविद्यालय, कोल्हापूर के सहाय्यक प्राध्यापक डॉ. अक्षय भोसले जी ने 'हिंदी अनुवाद प्रक्रिया' इस पर छात्रों को मार्गदर्शन किया। इस समारोह में प्रा. मारुफ मुजावर, डॉ. निता साठे, डॉ. नेहा देसाई जी तथा अन्य विभाग के अध्यापक गण एवं छात्र उपस्थित थे।

हिंदी अनुवाद कोर्स - हिंदी विभागद्वारा बी. ए. भाग तीन के छात्रों के लिए 'हिंदी अनुवाद कोर्स' का आयोजन इस शैक्षिक वर्ष में किया गया। यह कोर्स तीन महिने का था । कोर्स समाप्ती के बाद परीक्षा उपरांत उत्तीर्ण छात्रों को कोर्स का प्रमाणपत्र दिया जाएगा।

शैक्षिक यात्रा - हिंदी विभाग द्वारा दि. १२ मार्च, २०२५ को शैक्षिक यात्रा का आयोजन किया गया। इसके अंतर्गत शिवाजी विश्वविद्यालय के हिंदी, मराठी एवं अंग्रेजी विभाग में भेंट का आयोजन किया गया । छात्रों ने पदव्युत्तर कोर्स के बारे में और विविध कोर्स के बारे में विस्तृत जानकारी प्राप्त की।

भित्तीपत्रिका प्रकाशन - हिंदी दिवस, मा. शरदचंद्र पवारजी के जन्मदिन, मा. कै. एन. डी. पाटील जी के पुण्यतिथी, विश्व हिंदी दिवस, प्रजासत्ताक दिन, ज्ञानपीठ पुरस्कार प्राप्त श्री. विनोद कुमार शुक्ल आदि अवसर पर भित्तीपत्रिका का प्रकाशन प्रधानाचार्य जी के करकमलों से किया गया।

अन्य सहभाग - महाविद्यालय में आयोजित 'पारंपारिक गीत गायन समारोह', 'ट्रेड फेअर', 'ट्रॅडिशनल दिवस', 'कर्मवीर जयंती सप्ताह', 'स्वातंत्र्यता दिन', 'संविधान दिन', 'राष्ट्रीय सेवा योजना द्वारा आयोजित विविश्र समारोह', विविध महामानवों की जयंती तथा स्मृतिदिन के अवसर पर आयोजित कार्यक्रमों में विभाग के छात्र सक्रिय सहभागी रहे। हिंदी विभाग की सहाय्यक प्राध्यापिका डॉ. नेहा देसाई एवं डॉ. नीता साठे जी, महाविद्यालय के अध्यापक गण एवं छात्र-छात्राओं का सहयोग समय-समय पर प्राप्त हुआ। सबके प्रति धन्यवाद ज्ञापित करता हूँ।

Departement of English

Prof. Tulshikatti D.C. (Head)

The Department of English is one of the leading and active departments in the institution. At the beginning of the academic year 2024-2025 department conducted the meeting of the department and prepared the planning as well as work load distribution among the faculty. As usual the department has taken efforts to conduct the remedial teaching for Slow and Advanced learner students. The department has also taken initiative to run the certificate course in 'Basic English Grammar.' The students successfully completed the course.

As per the planning of the department in the second semester the department organized one Day Lead College Workshop on 'Soft Skills And Personality

Development'. On occasion of celebration of various days the department published wall paper activity specially on 'Independence Day, Karmaveer Jayanti, Hon. Sharad Pawar's Birthday, Republic Day, William Shakespeare's Birth Anniversary' etc. The department organized screening of movies specially prescribed for the syllabus. On 23rd April the department celebrated Birth Anniversary of William Shakespeare. Group discussion, seminar presentation, project writing such activities organized by the department.

Commerce Association

Prof. Kashid K. A. (Head)

The academic year 2024-25 has been a dynamic and enriching one for the Commerce Association, marked by enthusiastic student participation, engaging events, and a strong commitment to academic and professional development. The association began the year with an Inaugural Ceremony held in college, which included a keynote address by a college principal who emphasized the importance of Rayat Shikshan Sanstha. This was followed by a series of lectures and workshops throughout the year.

Special Activities :

Commerce Association organised special activities like as: Bridge course, Keynote address by Principal, Teachers' Day, Trade fair 2025.

Academic Activities:

Department of commerce conducted the academic activities like as Bridge Course, Diagnostic Test, Remedial Teaching, Project Reports from B.Com-I,II & III, M.Com-I & II students, Class-room Seminar Presentation, OJT On Job Training / Internship.

Career Oriented Courses:

Department of commerce conducted three career oriented courses in this academic year:

1. Certified Financial Planner (CFP) - Foundation Module.
2. Fundamentals if Mutual Funds & Investment Strategies.
3. Career oriented course in Co-operative Development.

Wall-Papers Presentations:

Departmental students presented two wallpapers in this year..

1. Wall papers presentation on "Stock exchanges in India".
2. Wall papers presentation on "Stock exchanges in World".

Workshops:

Department of Commerce organised following workshops in this year:

1. One day workshop on 'Computerised Accounting resource person were Mr. Anil Bhandare.
2. One day workshop on 'GST Accounting with Tally' resource person were Mr. Anil Bhandare.
3. Workshop on 'Implications of Budget 2025 on Agriculture, Industry and Service Sectors'.

Study Tour/Visit:

Department of Commerce organised three study tours:

1. Study visit to 'Appasaheb Naik (Dada) Paisa Fund Shetaki Sahakari Bank Ltd. Hupari'.
2. Study visit Department of Commerce Shivaji University, Kolhapur.
3. Study visit Barr Balasaheb Khardekar Knowledge Resource Centre Shivaji University, Kolhapur.

Group Discussions:

Department of Commerce organized

four group discussions on following subjects:

1. Comparison of Computerized Accounting with Mannual Accounting
2. Old tax system v/s GST
3. E-CRM
4. Functions of Entrepreneurship Development Sanstha

Lectures Organized:

1. Lecture on 'Scholarships and Job opportunities in Other Countries for Commerce Students' delivered by Mr. Sanjay Patil.
2. Lecture on 'Rayat Shikshan Sanstha as a Management School' delivered by Prin. Dr. D.R. Bhosale.

All these activities conducted under the guidance of Prin. Dr. V.V. Padalkar and co-operation of Dr. Barale S.I., Shri. Bhandare S.A., Shri. Kashid K. A., Shri. Bille A.S., Smt. Chougule A.A., Shri. Redekar A.A.

अर्थशास्त्र विभाग

डॉ. एस. आय. बराले, विभाग प्रमुख

शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर व महाराष्ट्र शासन यांच्या मान्यतेने शैक्षणिक वर्ष २०२२-२०२३ पासून महाविद्यालयात बी.ए. भाग ३ वर्ग सुरू करण्यात आलेला आहे. चालू शैक्षणिक वर्ष २०२४-२०२५ मध्ये विद्यार्थीकेंद्रित अध्यापनासह विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी विविध उपक्रमांचे आयोजन करण्यात आले.

विद्यार्थ्यांची लेखनक्षमता विकसित होण्यासाठी अर्थशास्त्र विभागाच्या वतीने दि. १३ ऑगस्ट २०२४ रोजी 'जागतिक लोकसंख्या दिन' या विषयावर भित्तिपत्रिका प्रकाशन कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले. यामध्ये १० विद्यार्थ्यांनी सहभाग नोंदवला. तर दि. १७ जानेवारी, २०२५ रोजो ज्येष्ठ विचारवंत व शिक्षणतज्ज्ञ प्रा. डॉ. एन. डी. पाटील यांच्या स्मृतिनिमित्त भित्तिपत्रिकेचे आयोजन करण्यात आले. यावेळीही १२ विद्यार्थ्यांनी भाग घेतला.

विद्यार्थ्यांना अंदाजपत्रक सादर करण्याची प्रक्रिया व अंदाजपत्रकाचे विविध घटकावरील परिणाम समजावेत, यासाठी प्रत्येक वर्षाप्रमाणे १ फेब्रुवारी २०२५ रोजी 'लाइव्ह बजेट' कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले. यावेळी २० हून अधिक विद्यार्थी सहभागी झाले. महाविद्यालयातील विद्यार्थी तसेच हुपरी परिसरातील शेतकरी, चांदी उद्योजक, पॉवरलूम उद्योजक व इतर व्यावसायिक यांना भारतीय अंदाजपत्रकाचे शेती, उद्योग व सेवा क्षेत्रावरील परिणाम समजावेत, यासाठी दि १० फेब्रुवारी २०२५ रोजी एकदिवसीय कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले. या कार्यशाळेत शिवाजी विद्यापीठातील अर्थाशात्र विभागातील प्राध्यापक व माझी विभागप्रमुख प्रा. डॉ. पी एस कांबळे व हुपरी येथील प्रसिद्ध सी.ए. (Chartered Accountant) डॉ. के. बी. बोरचाटे यांनी मार्गदर्शन केले. यावेळी १०० हून अधिक विद्यार्थी व परिसरातील शेतकरी, उद्योजक, व्यावसायिक उपस्थित होते.

११ फेब्रुवारी, २०२५ रोजी हुपरी येथील श्री पैसा फंड शेतकी सहकारी बँकेस 'परस्पर सामंजस्य करारांतर्गत' (MoU) अभ्यासभेट आयोजित करण्यात आली, यावेळी ३८ विद्यार्थी सहभागी झाले.

शिवाजी विद्यापीठ नियमानुसार बी.ए. भाग १, २ आणि ३ तसेच बी. कॉम. भाग १, २ आणि ३ या वर्गासाठी अंतर्गत मूल्यमापन करण्यात आले. तसेच बी.ए./ बी.कॉम. भाग १, २, ३ साठी युनिट टेस्ट, होम असायन्मेंट, प्रकल्प लेखन, वर्ग सेमिनार इ.चे आयोजन करण्यात आले. शैक्षणिक वर्ष २०२३-२०२४ मध्ये विभागाचा विद्यापीठ परीक्षेचा निकाल १०० लागला.

भूगोल विभाग

प्रा. मुलाणी के. आय., विभाग प्रमुख

भूगोल विभाग अंतर्गत भूगोलाच्या विद्यार्थ्यांच्या ज्ञानामध्ये विषयाची आवड निर्माण व्हावी व चिकित्सात्मक भौगोलिक विचारसरणीतून विद्यार्थ्यांचा बौद्धिक विकास व्हावा, या हेतूने सन २०२४-२५ या शैक्षणिक वर्षामध्ये विभागाच्या वतीने विविध उपक्रम राबविण्यात आले.

बौद्धिक मूल्यांकन :

विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक गुणवत्ता व विषयातील ज्ञानाचा विस्तार व्हावा, यासाठी विभागामार्फत विविध परीक्षांचे आयोजन केले जाते. यामध्ये ऑनलाईन टेस्ट, ऑफलाईन टेस्ट, होम असायनमेंट, प्रात्यक्षिक परीक्षा, विविध विषयांवर प्रकल्प घेतले जातात. यामध्ये बी. ए. भाग एक, दोन व तीन आणि बी. कॉम. भाग दोनचे विद्यार्थी सहभागी झाले.

विविध स्पर्धा आयोजन :

या स्पर्धात्मक काळात भूगोलाच्या विद्यार्थ्यांचा स्पर्धेत सहभाग वाढावा, या हेतूने विभागाच्या वतीने विविध स्पर्धांचे आयोजन करण्यात आले. या स्पर्धेमध्ये नकाशा भरण, फोटोशूट, गटचर्चा, प्रश्नमंजुषा यांसारख्या स्पर्धेचे आयोजन करून प्रशस्तीपत्र देऊन गौरविण्यात आले.

शैक्षणिक सहल आयोजन :

भूगोल विषय चार भिंतीच्या आत शिकता न येणारा विषय निसर्गातील विविध घटकांचे ज्ञान व्हावे म्हणून विभागाच्या वतीने दि. १४/०२/२०२५ ते दि.१५/०२/२०२५ या दोन दिवसीय शैक्षणिक सहलीचे आयोजन करण्यात आले. ही सहल हुपरी वाई-पाचगणी, महाबळेश्वर, प्रतापगड, मुरुड, जंजिरा किल्ला-दिवेआगर, श्रीवर्धन-हरिहरेश्वर-हुपरी या मार्गावरून जाऊन आली. विद्यार्थ्यांनी या सहलीमध्ये प्रदेशानुसार बदलते हवामान, जमिनीचे बदलते स्वरूप, सागरी किनारे, वसाहती, आर्थिक सामाजिक जीवन इत्यादीची माहिती घेतली. बी.ए. भाग तीनच्या विद्यार्थ्यांनी शैक्षणिक सहलीचा अहवाल तयार करून, विभागास सादर केला.

क्षेत्रभेटीचे आयोजन :

क्षेत्रभेट अभ्यास अंतर्गत विभागामार्फत 'सिद्धार्थनगर (यळगूड) येथील लोकसंख्या संरचना: एक भौगोलिक अभ्यास या विषयाला अनुसरून बी.ए. भाग तीनमधील विद्यार्थ्यांनी सदर गावी भेट देऊन तेथील लोकसंख्येच्या विविध वैशिष्ट्यांची माहिती गोळा करून त्यावर आधारित अहवाल तयार करून विभागास सदर केला.

भित्तिपत्रिका स्पर्धा :

भूगोल विभागामार्फत विविध दिनविशेष साजरे केले जातात. उदा. पर्यावरण दिन, वसुंधरा दिन, लोकसंख्या दिन याचे औचित्य साधून विभागामार्फत भित्तिपत्रिका स्पर्धेचे आयोजन केले जाते. विद्यार्थी व समाजात पर्यावरण, लोकसंख्या याची जनजागृती व्हावी, म्हणून विविध विषयांवर भित्तिपत्रिकाची स्पर्धा घेतली जाते.

भूगोल दिन:

१४ जानेवारी हा दिवस भूगोल दिन साजरा करण्यात आला. या दिवशी प्राध्यापकांनी श्रमदान करून, परिसर स्वच्छता, परिसरातील वनस्पतीची देखभाल केली, तर विद्यार्थ्यांनी बरोबरीने श्रमदान केले. भूगोल दिनानिमित्त 'करियरच्या संधी आणि आव्हाने' या विषयावर प्रा.डॉ. पी.टी. पाटील शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर यांचे विशेष व्याख्यान आयोजित करण्यात आले होते.

हे सर्व उपक्रम पार पाडत असताना मा. प्राचार्य प्रो.व्ही. व्ही. पाडळकर यांचे मोलाचे सहकार्य लाभले. तसेच विभागातील विविध उपक्रम पूर्णत्वाकडे घेऊन जाण्यासाठी माझे सहकारी प्रा.वाय.ए.माने, डॉ.एस. एस. माने, व प्रा. डी.ए. जनवाडे यांच्या सहकार्याशिवाय अशक्य आहे. तसेच महाविद्यालयातील सर्व सहकारी प्राध्यापक व शिक्षकेतर सेवक या सर्वांचे सहकार्य लाभले. याबद्दल सर्वांचे मी ऋण व्यक्त करतो.

इतिहास विभाग

डॉ. व्ही. व्ही. पाडळकर, विभाग प्रमुख, इतिहास

1. Organized movie screening of LAAGAN on 16th November 2024.
2. Publication of Wall-Paper on the occasion Birthday of Hon. Sharadchandra Pawar, President of Rayat Shikshan Sanstha, Satara.
3. Organized one act play on the topic, "Ashtapradhan Mandal of Chhatrapati Shivaji Maharaj on 27th January 2025.
4. Organized Study-Tour on 11th March 2025 at Panhala Fort, New Palace, Mahalaxmi Temple, Town-Hall museum, Kolhapur.
5. Organized Training Program entitled, 'RTO Rules and New Laws on 6th February 2025 with collaboration of Police Station, Hupari.
6. Jointly organized One Day National Seminar of Humanities.
7. Promoted as a Professor Dr. V. V. Padalkar on 28th June 2024.
8. Promoted as a Associate Professor Dr. M. L. Sontakke on 28th June 2024.

ग्रंथालय अहवाल

श्री. शिर्के एम. एस., ग्रंथपाल

सन २०२६-२५ या शैक्षणिक वर्षामध्ये महाविद्यालयाने ग्रंथालय विभागासाठी असलेले सर्व बजेट हेड अंतर्गत विविध नावीन्यपूर्ण ग्रंथाची खरेदी केलेली आहे. या महाविद्यालयाचे ग्रंथालय गुणात्मक व संख्यात्मकदृष्ट्या समृद्धीकडे वाटचाल करीत आहे. या ग्रंथालयाचे वैशिष्ट्ये म्हणजे सुसज्ज ग्रंथालय, निसर्गरम्य परिसर, विविध विषयांवरील आधुनिक ग्रंथ, जुने, दुर्मिळ व संशोधनमूल्य जोपासणारी येथील ग्रंथसंपदा आहे. आज अखेर एकूण संपदा २०७४९/-(सिनियर व युजीसी) इतकी आहे. २०२४-२५ या शैक्षणिक वर्षामध्ये महाविद्यालयाने एकूण ९२५ पुस्तके इतकी ग्रंथसंपदा खरेदी केलेली आहे व त्या सर्व ग्रंथांची किंमत १३१४००/- एवढी आहे.

ग्रंथालयाचे नावीन्यपूर्ण / प्रशंसनीय उपक्रम

बुक बँक योजना– एस. सी., एस. टी., अपंग व आर्थिकदृष्ट्या कमकुवत व होतकरू विद्यार्थ्यांना ग्रंथ संघ उपलब्ध करून दिले जाते. चालू शैक्षणिक वर्षामध्ये सेमिस्टर एक, सेमिस्टर दोनमध्ये बुक बँके अंतर्गत एकूण २३० विद्यार्थ्यांनी या योजनेचा फायदा घेतलेला आहे.

कमवा व शिका योजना – आर्थिकदृष्ट्या कमकुवत विद्यार्थ्यांना या योजनेत समाविष्ट करून घेवून ग्रंथालयात काम दिले जाते. या शैक्षणिक वर्षामध्ये ग्रंथालयामध्ये काम करणेसाठी एकूण तीन मुलींचा सहभाग होता. या वर्षाचे मुलींचे मानधन एकूण ८०००/- रुपये दिलेले आहे.

मोफत इंटरनेट सुविधा – एनलिस्टसारख्या इ-रिसोर्सेस सेंटरचे वार्षिक सभासदत्व घेवून विद्यार्थ्यांना मोफत संगणक सेवा दिली जाते.

ग्रंथप्रदर्शन – या महाविद्यालयामध्ये भारतरत्न ए. पी. जे. अब्दुल कलाम यांच्या जयंतीचे औचित्य साधून दिनांक १५/१०/२०२४ रोजी महाविद्यालयात त्यांच्या जीवनावरील पुस्तकांचे ग्रंथप्रदर्शन भरविण्यात आलेले होते. तसेच दिनांक १४/०४/२०२४ रोजी भारतरत्न डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या जयंतीचे औचित्य साधून त्यांच्या जीवनावरील पुस्तकांचे ग्रंथप्रदर्शन भरविण्यात आलेले होते.

ग्रंथालय भेटीचे आयोजन – विविध विषयांच्या विभागप्रमुखांच्या उपस्थितीत विद्यार्थ्यांसाठी ग्रंथालय भेटीचे आयोजन करण्यात आले होते.

वाचन कक्ष विभाग– महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना वाचनाची आवड निर्माण होण्यासाठी ग्रंथालयामध्ये वाचन

कक्ष ठेवण्यात आलेला आहे. महाविद्यालयातील विद्यार्थी या विभागाचा पुरेपूर फायदा घेत आहेत.

स्पर्धा परीक्षा विभाग – स्पर्धेच्या युगात स्वतःला टिकवून ठेवण्यासाठी महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना स्पर्धा परीक्षेची पुस्तकाचा संग्रह ग्रंथालयामध्ये ठेवण्यात आलेला आहे.

महाविद्यालयातील सर्व कोर्सच्या विद्यार्थ्यांना ओपन ॲक्सेस ग्रंथालय सुविधा देण्यात आलेली आहे.

समाजशास्त्र विभाग

प्रा. डॉ. विजय दोजी, प्रमुख, समाजशास्त्र विभाग

समाजशास्त्र विभागामार्फत विद्यार्थ्यांच्यासाठी प्रत्येक वर्षी वेगवेगळे कार्यक्रम, उपक्रम आयोजित केले जातात. समाजातील चालू घडामोडी, ज्वलंत समस्या आणि त्यावरील जनजागृती करणे हे विविध कार्यक्रम घेण्यापाठीमागील हेतू आहेत. विभागात सन २०२४–२५ या शैक्षणिक वर्षात खाली नमूद केल्याप्रमाणे उपक्रम राबवले गेले.

१) शिवाजी विद्यापीठाच्या शैक्षणिक वर्ष २०२३–२४ मध्ये बी. ए. तीन मधील विद्यार्थ्यांना अनुक्रमे शुभम यादव व प्राजक्ता कांबळे यांना शिवाजी विद्यापीठाची गुणवत्ता शिष्यवृत्ती मिळाली.

२) दि. १० ऑक्टोबर २०२४ रोजी बी. ए. भाग दोन मधील विद्यार्थ्यांसाठी PPT च्या माध्यमातून मार्गदर्शन करण्यात आली

३) दि.१२ डिसेंबर २०२४ मान. शरदचंद्रजी पवार यांच्या जन्मदिनानिमित्त भित्तीपत्रिकेचे प्रकाशन केले.

४) दि. १९ डिसेंबर २०२४ रोजी समाजशास्त्र व भूगोल विभागअंतर्गत महाबळेश्वर, पाचगणी, प्रतापगड, जंजिरा किल्ला या ठिकाणी विद्यार्थ्यांसाठी दोन दिवसीय सहलीचे आयोजन करण्यात आले होते.

५) दि. ७ जानेवारी २०२५ रोजी समाजशास्त्र विभाग अंतर्गत शिवाजी विद्यापीठ अग्रणी महाविद्यालय एकदिवसीय कार्यशाळेचे आयोजन केले होते.

६) दि. १९ जानेवारी २०२५ रोजी समाजशास्त्राचे जनक ऑगस्त कॉम्त यांच्या जन्मदिनानिमित्त भित्तीपत्रिकेचे आयोजन करण्यात आले होते.

७) दि.१२ फेब्रुवारी २०२५ रोजी बी. ए. भाग २ मधील विद्यार्थ्यांसाठी समूहचर्चा घेण्यात आली.

८) दि.१७ फेब्रुवारी २०२५ रोजी गांधी रिसर्च फौंडेशन, जळगाव आयोजित गांधीविचार संस्कार परीक्षा–२०२४ चे आयोजन करण्यात आले होते. त्यामध्ये आपल्या विभागातील बी. ए. भाग २ मधील एका विद्यार्थिनीचा जिल्ह्यात तिसरा क्रमांक आला.

९) दि. २० मार्च २०२५ रोजी बी. ए. भाग दोनमधील विद्यार्थ्यांसाठी PPT च्या माध्यमातून मार्गदर्शन करण्यात आले

१०) दि. १९ मार्च २०२५ रोजी बेळगाव येथे एकदिवसीय अभ्याससहलीचे आयोजन करण्यात आले होते.

११) दि. २१ मार्च २०२५ रोजी बी. ए. भाग दोन व तीन मधील विद्यार्थ्यासाठी short film च्या माध्यमातून मार्गदर्शन करण्यात आले.

१२) दि. ४ मार्च २०२५ रोजी CEP अभ्यास अंतर्गत कागल येथील कर्णबधीर शाळेस भेट.

१३) विभागातील 'बेटी बचाओ अभियान' अंतर्गत एक कुटुंबातील एक किंवा दोन मुली असलेल्या त्यापैकी एक मुलीला दत्तक घेऊन तिच्या नावे काही रक्कम ठेव स्वरूपामध्ये देण्यात आली.

वरीलप्रमाणे विभागात सन २०२४–२५ या वर्षात यशस्वीरीत्या विविध कार्यक्रम राबवले गेले, हे कार्यक्रम पार पाडीत असताना मा. प्र. प्राचार्य प्रो. डॉ. व्ही. व्ही. पाडळकर यांचे मार्गदर्शन मिळाले. तसेच प्रा. अमोल गावडे, प्रा. स्वाती परीट व प्रा. अमृत मुधाळे यांनी मोलाचे सहकार्य दिले आणि वेळोवेळी मदत केली.

IQAC Report

Prof. Tulshikatti D.C.

IQAC coordinator

Internal quality assurance cell of Chandrabai Shantappa Shendure College, Hupari is functioning very smooth and meticulously in the institution. As per the guidelines of NAAC the organizational structure of IQAC is formed. The members from all categories of the stakeholders are given representation in IQAC. As per the vision, mission and goals and objectives of NAAC and the parent institute the IQAC every year at the commencement of academic year prepares the plan and implements it effectively during the same year.

The IQAC has taken initiative in each aspect for all round enrichment and development of the higher education institution. In the academic year 2024-2025 the institution has focused on all regular activities through online as well as offline mode. Under the lead college programme two workshops organized by the Department of English, and Sociology respectively. The research cell organized one day workshop on 'Research Methodology and Thesis writing.' Through the sponsorship of Shivaji University, Kolhapur two National level seminars organized by Department of Languages and Social Sciences. With the initiative of IQAC and Department of Commerce organized the unique activity of Best Practice 'Trade Fair: 2025'. The students response for this activity was remarkable. All faculty members along with non- teaching staff enjoyed the programme enthusiastically. Beti Bachao Abhiyan as a second activity of Best Practices implemented successfully.

As per the notification of the parent institute Rayat Shikshan Sanstha, Satara, Academic and Administrative Audit of 2023-2024 and 2024-2025 completed successfully. All the faculty members completed their assigned task effectively.

The IQAC encouraged the faculty for research development and participate in seminar and conferences organized by the other institutions. Due to encouragement and motivation of IQAC the faculty members have given good contribution in research work. The PEER reviewd journal with ISSN number and Impact factor published in National Seminars organized by the college. The faculties have published their research papers in reputed journals, presented research papers in seminar, conferences. It is really fruitful outcome of IQAC's sincere efforts and initiative taken by all faculties and Head of the institution.

परीक्षा विभाग,

प्रा.मुलाणी के. आय., प्रमुख

महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक गुणवत्ता वाढावी, मुलांच्या मनातील परीक्षाची भीती जावी; तसेच विद्यार्थ्यांचा शिक्षणाकडे व भविष्याकडे सकारात्मक दृष्टिकोन निर्माण व्हावा, या हेतूने परीक्षा विभाग वर्षभर कार्यरत असतो. महाविद्यालयअंतर्गत दोन्ही सत्रांमध्ये ऑफलाईन टेस्ट, सेमिनार, सरप्राइज टेस्ट, ऑनलाईन टेस्ट, होम असाईमेंट ग्रुप डिस्कशन इत्यादी प्रत्येक विषयाच्या होत आहेत. विद्यापीठ परीक्षेच्यापूर्वी विद्यार्थ्यांची पूर्वपरीक्षा घेऊन त्याचे पेपर तपासून विद्यार्थ्यांच्या शंका समाधानाचे निरसन केले गेले. बी.ए. व बी. कॉम. भाग तीनच्या विद्यार्थ्यांचे पाच व सहा सेमिस्टरसाठी विविध विषयांवर अनुक्रमे सेमिनार व प्रोजेक्ट घेतले जातात. यासाठी महाविद्यालयातील सर्व प्राध्यापक वरील

विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करतात.

या शैक्षणिक वर्षात शिवाजी विद्यापीठाच्या परिपत्रकानुसार बी.ए. व बी.कॉम. भाग एक या विद्यार्थ्यांचे उत्तरपत्रिका तपासण्याचे (CAP) आयोजन महाविद्यालय स्तरावर करण्यात आले होते. त्यांचे मार्क ऑनलाईन व ऑफलाईन विद्यापीठास सदर करण्यात आले. याशिवाय इतर वर्गाची (बी.ए., बी.कॉम, व एम. कॉम.) परीक्षांचे नियोजन विद्यापीठाच्या नियमाप्रमाणे करून, उत्तम प्रकारे परीक्षा पार पाडण्यात आल्या. या सर्व कार्यास महाविद्यालयाचे प्राचार्यसो सर्व विषयाचे विभाग प्रमुख, सर्व सहकारी प्राध्यापक, परीक्षा विभागातील कार्यालयीन सेवक, शिक्षकेतर सर्व कर्मचारी यांचे मोलाचे सहकार्य लाभले.

रिसर्च कमिटी

प्रो. डॉ. अरुण शिंदे, चेअरमन

चालू शैक्षणिक वर्ष २०२४-२५ मध्ये 'रिसर्च कमिटी'च्या वतीने प्रथम सत्रामध्ये मिटींग घेऊन प्राध्यापकांच्या संशोधन वृत्तीला चालना मिळावी, म्हणून सर्व प्राध्यापकांनी वर्षातून दोन रिसर्च पेपर व एक लघुसंशोधन प्रकल्प पूर्ण करावा अशा प्रकाराचे आवाहन करण्यात आले. त्यानुसार महाविद्यालयातील २१प्राध्यापकांनी रिसर्च पेपर 'रिसर्च' जर्नल्समध्ये प्रकाशित केले. तसेच दोन प्राध्यापकांनी लघुसंशोधन प्रकल्प पूर्ण केले. यासाठी प्राध्यापकांना सिडमनी म्हणून रु. ६०००/- (सहा हजार) देण्यात आले. प्राध्यापकांच्या संशोधनाला चालना मिळावी म्हणून प्र. प्राचार्य व्ही. व्ही. पाडळकर, प्रो. डॉ. ए. सी. शिंदे यांनी काम पाहिले. तर प्रा. डॉ. एस. आय. बराले, डॉ. संध्या माने, डॉ. आय. एच. मुल्ला यांनी बहुमोल सहकार्य केले.

जिमखाना विभाग

प्रा. डॉ. मुल्ला आय.एच.

विद्यार्थ्यांचा शारीरिक, मानसिक, सामाजिक व आर्थिक हा प्रमुख उद्देश समोर ठेवून खेळाविषयी आवड व शारीरिक तंदुरुस्तीविषयी जागरुकता निर्माण व्हावी या उद्देशाने महाविद्यालयाचा क्रीडा विभाग कार्यरत असतो. शैक्षणिक वर्ष २०२४-२५ मध्ये महाविद्यालयाच्या खेळाडूंनी शिवाजी विद्यापीठांतर्गत कोल्हापूर विभागीय कबड्डी (मुली), व्हॉलीबॉल (मुली), ॲथलेटिक्स (मुले, मुली), क्रॉसकंट्री (मुले, मुली), कुस्ती (मुले). तायक्वांदो (मुले) अशा विविध क्रीडास्पर्धेत भाग घेऊन यश प्राप्त केले. त्या यशस्वी खेळाडूंचा सत्कार व्हावा या उद्देशाने आमच्या महाविद्यालयात शैक्षणिक वर्ष २०२४-२५ चा वार्षिक पारितोषिक वितरण समारंभ शुक्रवार, दि. २५-०४-२०२५ रोजी संपन्न झाला. या कार्यक्रमास प्रमुख पाहुणे म्हणून मान. श्री. अमितकुमार गाट, सेक्रेटरी, कोल्हापूर जिल्हा तालीम संघ व मान.श्री.बाहुबली गाट. कार्याध्यक्ष, कोल्हापूर जिल्हा राष्ट्रवादी युवक काँग्रेस (शरद पवार गट) हे उपस्थिती होते. त्यांनी विद्यार्थ्यांना खेळाच्या सरावाचे नियोजन, आहार याविषयी मार्गदर्शन केले. त्यांचे विचार विद्यार्थ्यांना नक्कीच मार्गदर्शक ठरतील. या कार्यक्रमाचे अध्यक्षस्थान महाविद्यालयाचे प्रभारी प्राचार्य मान. डॉ. विजय पाडळकर यांनी भूषवले. यावेळी जिमखाना डे, जिल्हास्तर, राज्य व राष्ट्रीय स्तरावर यशस्वी झालेल्या विद्यार्थ्यांचा सत्कार करण्यात आला. यावेळी सांस्कृतिक विभाग, एन.एस.एस. या विभागातील यशस्वी विद्यार्थ्यांचा सत्कार करण्यात आला. तसेच महाविद्यालयातील नेट परीक्षा उत्तीर्ण व विविध विभागांत यश मिळवलेल्या सेवकांचाही सत्कार या कार्यक्रमात करण्यात आला.

कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक मान. प्राचार्यांनी केले तर पाहुण्यांची ओळख मान.उपप्राचार्य प्रा.एम.एस. मुजावर सर यांनी केले. क्रीडा विभागाचा अहवाल शारीरिक शिक्षण

संचालक प्रा. डॉ. मुल्ला आय. एच. तर सांस्कृतिक व एन.एस.एस. विभागाचा अहवाल डॉ. संध्या माने व प्रा. बाळकृष्ण जाधव यांनी सादर केला. कार्यक्रमाचे आभार प्रदर्शन मान. प्रा. देवल तुळशीकट्टी, चेअरमन, अंतर्गत गुणवत्ता हमी कक्ष यांनी केले. मान. अध्यक्षांच्या परवानगीने सामूहिक राष्ट्रगीत गायनाने या कार्यक्रमाची सांगता करण्यात आली.

पारितोषिक प्राप्त विद्यार्थी

१. कु. कांबळे प्राजक्ता चंद्रकांत-बी.ए. भाग ३ समाजशास्त्र शिवाजी विद्यापीठ गुणवत्ता शिष्यवृत्ती प्राप्त व कला विभागात प्रथम क्रमांक-स्वर्गीय सुभाष शांताप्पा इंग्रोळे पुरस्कार, राहुल सुभाष इंग्रोळे यांचेकडून.

२. यादव शुभम शिवकुमार-बी.ए. भाग ३ समाजशास्त्र शिवाजी विद्यापीठ गुणवत्ता शिष्यवृत्ती प्राप्त.

३. कु. कोळी प्रणाली संजय-बी.कॉम. भाग ३ (वाणिज्य विभाग) प्रथम क्रमांक-स्वर्गीय सुभाष शांताप्पा इंग्रोळे पुरस्कार, राहुल सुभाष इंग्रोळे यांचेकडून.

४. कु. गवळी दिव्या सूर्यकांत-इतिहास विभागात प्रथम क्रमांक - अक्काताई नेमिनाथ हनमाणे पुरस्कार.

५. चौगुले दर्शन राजेंद्र-हिंदी विभागात प्रथम क्रमांक - स्वर्गीय ज्ञानदेव बाबुराव काटकर पुरस्कार, सौ. राजश्री सुनील काटकर यांचेकडून

६. कु. सन्मती धोंडीराम अवघडे - बी.ए. भाग२ शिवाजी विद्यापीठ जिल्हास्तरीय युवा महोत्सवात सुगम गायन स्पर्धेत उत्तेजनार्थ पारितोषिक.

विशेष पुरस्कार

१. रोहित रामदास राणे - मुंबई पोलीस

२. राहूल रघुनाथ डवरी - मुंबई पोलीस/SRPF

३. ऋत्विक गणपती सोनवणे - कोल्हापूर चालक पोलीस / SRPF / रत्नागिरी पोलीस

४. रणजित आनंदराव निकम - सिंधुदुर्ग पोलीस

५. रणजित जयसिंग कोळी - सिंधुदुर्ग पोलीस

६. राहूल कृष्णात पोवार - सिंधुदुर्ग पोलीस

७. श्रावणी कृष्णात बुचडे - मुंबई पोलीस

८. प्रियांका संजय दुधाळे - रायगड पोलीस

९. रोहित मारुती वराळे - मुंबई पोलीस

१०. ओंकार श्रीकांत पुजारी - कार्यकारी सहाय्यक महानगरपालिका, मुंबई.

११. प्रथमेश अशोक चौगुले - कार्यकारी सहाय्यक महानगरपालिका मुंबई.

१२. मयूर मधुकर माळी - BSF

१३. आकाश पांडुरंग जाधव - महसूल सहाय्यक-लिपिक संवर्ग.

१४. विजय सुरेश चव्हाण - महसूल सहाय्यक-लिपिक संवर्ग.

१. महाविद्यालयीन जिमखाना डे क्रीडा स्पर्धा.

१. बुद्धिबळ (मुले)

१. सर्वेश युवराज माने, बी.ए. भाग १, प्रथम क्रमांक

२. सोहम जितेंद्र पिंपळगांवकर, बी.कॉम. भाग १, द्वितीय क्रमांक

२. बुद्धिबळ (मुली)

१. नेहा चंद्रकांत कुचेकर, बी.ए. भाग १, प्रथम क्रमांक

२. सायली राजेंद्र दुर्गे, बी.कॉम. भाग ३, द्वितीय क्रमांक

३. जिया रियाज मुजावर, बी.कॉम. भाग २, तृतीय क्रमांक

३. कॅरम (मुले)

१. प्रज्ज्वल दिपक कांबळे, बी. कॉम. भाग २, प्रथम क्रमांक

२. संकेत रामदास पाटील, बी. कॉम. भाग २, द्वितीय क्रमांक

३. साहिल सचिन लोखंडे, बी.ए. भाग २, तृतीय क्रमांक

४. कॅरम (मुली)
१. जिया रियाज मुजावर, बी. कॉम. भाग २, प्रथम क्रमांक
२. वासंती संभाजी शिसाळे, बी. कॉम. भाग २, द्वितीय क्रमांक

३. १०० मी. रन (मुले)
१. विनायक महादेव दिंडे, बी. कॉम. भाग १, प्रथम क्रमांक
२. सुशांत अरविंद ठोंबरे, एम.कॉम. भाग २, द्वितीय क्रमांक
३. प्रसाद कृष्णात तळसकर, बी.कॉम. भाग २, तृतीय क्रमांक

६. १०० मी. रन (मुली)
१. माळी सोनाली युवराज, बी.ए. भाग-२, प्रथम क्रमांक
२. साक्षी नारायण बेमटे, बी.ए. भाग १, द्वितीय क्रमांक
३. रेवती राजकुमार कोळी, बी.ए. भाग १, तृतीय क्रमांक

७. २०० मी. रन (मुले)
१. स्वराज विजय तांबे, बी.कॉम. भाग-१, प्रथम क्रमांक
२. विनायक महादेव दिंडे, बी.कॉम. भाग १, द्वितीय क्रमांक
३. श्रवण श्रीकांत सुमारे, बी.ए. भाग २, तृतीय क्रमांक

८. २०० मी. रन (मुली)
१. माळी सोनाली युवराज, बी.ए. भाग २, प्रथम क्रमांक
२. रेवती राजकुमार कोळी, बी.ए. भाग १, द्वितीय क्रमांक
३. अनुराधा पद्माण्णा कामान्ना, बी.ए. भाग १, तृतीय क्रमांक

७. ८०० मी. रन (मुले)
१. आशुतोष सुदर्शन भातमारे, बी.ए. भाग १, प्रथम क्रमांक
२. श्रवण श्रीकांत सुमारे, बी.ए. भाग २, द्वितीय क्रमांक
३. संकेत रामदास पाटील, बी.कॉम. भाग २, तृतीय क्रमांक

८. ८०० मी. रन (मुली)
१. सोनाली युवराज माळी, बी.ए. भाग २, प्रथम क्रमांक
२. साक्षी नारायण बेंमटे, बी.ए. भाग १, द्वितीय क्रमांक
३. पायल तातोबा माने, बी.ए. भाग १, तृतीय क्रमांक

९. गोळाफेक (मुले)
१. संकेत रामदास पाटील, बी.कॉम. भाग २, प्रथम क्रमांक
२. गणेश शितल चौगुले, बी.ए. भाग १, द्वितीय क्रमांक
३. सुशांत अरविंद ठोंबरे, एम. कॉम. भाग २, तृतीय क्रमांक

१०. गोळाफेक (मुली)
१. सानिका प्रकाश लबाजे, बी.ए.भाग १, प्रथम क्रमांक
२. साक्षी नारायण बेंमटे, बी.ए. भाग १, द्वितीय क्रमांक
३. सोनाली युवराज माळी, बी.ए.भाग २, तृतीय क्रमांक

११. लांबउडी (मुले)
१. संकेत रामदास पाटील, बी.कॉम. भाग २, प्रथम क्रमांक
२. प्रसाद कृष्णात तळसकर, बी.कॉम. भाग २, द्वितीय क्रमांक
३. सुशांत अरविंद ठोंबरे, बी.कॉम. भाग १, तृतीय क्रमांक

१२. लांबउडी (मुली)
१. सोनाली युवराज माळी, बी.ए.भाग २, प्रथम क्रमांक
२. साक्षी नारायण बेंमटे, बी.ए. भाग १, द्वितीय क्रमांक
३. अनुराधा पद्माण्णा कामान्ना, बी.ए.भाग १, तृतीय क्रमांक

सांघिक स्पर्धा

१०. क्रिकेट विजेता संघ - लायब्ररी इंडियन्स
१. आकाश अशोक मोहिते
२. सुशांत सुभाष गोटखिंडे
३. प्रथमेश अशोक चौगुले
४. प्रमोद चंद्रकांत कोरे
५. सुशांत अरविंद ठोंबरे

६. सोहन मोहन गुंडाळे
७. सुबोध संतोष करडे
८. शुभम रमेश जाधव
९. सौरभ धनाजी गिरी
१०. भारत शिवाजी शिनगारे
११. बिपीन धनाजी पवार
१२. अभिजित विश्वनाथ भोसले

२. क्रिकेट-उपविजेता संघ-बी.कॉम.

१. निशिकांत सुरेश उलपे - बी.कॉम. १
२. अभी यांखान - बी.कॉम. ३
३. आदित्य पोपट जाधव - बी.कॉम. २
४. प्रज्ज्वल दिपक कांबळे - बी.कॉम. २
५. ओम अनिल स्वामी - बी.कॉम. १
६. ओम अनिल खोत - बी.कॉम. १
७. हर्षद बाबासो माळी - बी. कॉम. १
८. संकेत रामदास पाटील - बी.कॉम. २
९. युवराज राजू माकवाने - बी.ए. भाग ३
१०. निखिल चव्हाण- बी.ए. भाग ३
११. श्रीनाथ संतोष देवकाते - बी.कॉम. १

३. व्हॉलीबॉल- विजेता संघ - बी. कॉम.

१. सौरभ धनाजी गिरी
२. सुशांत सुभाष गोटखिंडे
३. प्रमोद चंद्रकांत कोरे
४. शुभम रमेश जाधव
५. सुशांत अरविंद ठोंबरे
६. अभिजित विश्वनाथ भोसले

४. व्हॉलीबाल-उपविजेता

१. बिपीन धनाजी पवार
२. सोहन मोहन गुंडाळे
३. महेश बाबासाहेब काशिद
४. प्रथमेश अशोक चौगुले
५. सुबोध संतोष करडे
६. सुमेघ अनिल कांबळे

३. रस्सीखेच (मुले) - विजेता संघ - बी. ए.

१. श्रावण श्रीकांत सुमारे
२. ओंकार कृष्णात कांबळे
३. गणेश शितल चौगुले
४. आदित्य विष्णू पुजारी

४. रस्सीखेच (मुले) - उपविजेता संघ - बी. ए. २

१. पृथ्वीराज सतीश माने
२. संकेत रामदास पाटील
३. प्रज्ज्वल दिपक कांबळे
४. साहिल सचिन लोखंडे
५. जितेश वसंत बारय्या

५. रस्सीखेच (मुली) विजेता संघ - बी.ए. १.

१. रेवती राजकुमार कोळी
२. साक्षी नारायण बेंमटे
३. अनुराधा पदमांना कामान्ना
४. पूजा आनंदा पट्टेकरी

६. रस्सीखेच (मुली) उपविजेता संघ - बी. कॉम. १.

१. जिया रियाज मुजावर
२. मोहिनी सुरेश वाईगडे
३. अंजली राजकुमार शिंदे
४. नेत्रावती जितेंद्र कुंभार
५. तनुजा दिपक माळवी
६. अनुजा बाबासो नाईक
७. पुजा बापूसो भानसे
८. सानिका विनोद शिंगाडे

विशेष प्रावीण्य

१. शिवाजी विद्यापीठ तायक्वांदो स्पर्धा

१. माने निखिल अण्णासो, एम.कॉम. भाग. २ झोनल तृतीय क्रमांक, इंटर झोनल - द्वितीय क्रमांक - ८० कि.ग्रॅ.

२. शिवाजी विद्यापीठ कुस्ती स्पर्धा

१. चौगुले गणेश शीतल, बी.ए. भाग १ झोनल तृतीय क्रमांक, इंटर झोनल - तृतीय क्रमांक - ९७ कि. ग्रॅ.

३. शिवाजी विद्यापीठ ॲथलेटिक्स स्पर्धा

१. आशुतोष सुदर्शन भातमारे, बी. ए. भाग १ - ५००० मी. धावणे - तृतीय क्रमांक

२. सोनाली युवराज माळी, बी. ए. भाग २ - ५००० मी. धावणे - तृतीय क्रमांक

४. राज्यस्तरीय व्हॉलीबॉल स्पर्धेसाठी निवड

१. ऋतुजा सुरज मुरारी, बी. ए. भाग १

उल्लेखनीय यश

१. अखिल भारतीय व महाराष्ट्र राज्य आंतरविद्यापीठ स्पर्धेसाठी शिवाजी विद्यापीठ संघात निवड

१. बोदे निर्जला अनिल, बी.ए.भाग ३ - भोपाळ

२. पाटील संकेत रामदास - सर्वोत्कृष्ट खेळाडू, बी. कॉम. भाग २

३. माळी सोनाली युवराज - सर्वोत्कृष्ट महिला खेळाडू बी.ए. भाग २

कमवा व शिका योजना

प्रो. डॉ. शिंदे ए. सी. चेअरमन

सन २०२४-२५ मध्ये महाविद्यालयात कमवा व शिका ही योजना राबवली जाते. या योजनेअंतर्गत या योजनेत एकूण ३ विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेऊन जून ते मार्च अखेर महाविद्यालयातील ग्रंथालयात काम करीत होते. तासी २५ रुपये याप्रमाणे मानधन एकूण वर्षभरात ४,७००/- रुपये खर्च करण्यात आले.

लीड कॉलेज समिती

प्रा. एम. एल. सोनटक्के, चेअरमन

महाविद्यालयामध्ये शिवाजी विद्यापीठाच्या लीड कॉलेज योजनेंतर्गत सन २०२४-२५ या शैक्षणिक वर्षामध्ये विविध उपक्रम राबविण्यात आले. समाजशास्त्र विभागाच्या वतीने दिनांक ०७/०१/२०२५ रोजी 'समाजमाध्यमे आणि आजचा युवक' या विषयावर एकदिवसीय कार्यशाळा संपन्न झाली. या कार्यशाळेमध्ये डॉ. आनंद गाडीवाड्ड, देवचंद कॉलेज, अर्जुननगर आणि डॉ. धनाजी पाटील, कागल यांनी साधनव्यक्ती म्हणून उपस्थितांना मार्गदशन केले. या कार्यशाळेसाठी विविध महाविद्यालयांमधून प्राध्यापक व ९० विद्यार्थी उपस्थित राहिले. तसेच दिनांक १८/०२/२०२५ रोजी इंग्रजी विभागाच्या वतीने 'Soft Skills and Personality Development' या विषयावर कार्यशाळा आयोजित करण्यात आली. या कार्यशाळेसाठी प्रा. डॉ. सबिहा फरास, रा. छ. शाहू कॉलेज, कोल्हापूर आणि डॉ. व्ही. व्ही. कोतेकर, राजाराम कॉलेज, कोल्हापूर हे साधनव्यक्ती म्हणून उपस्थित होते. या कार्यशाळेमध्ये ७० विद्यार्थी व इतर प्राध्यापक सहभागी झाले.

क्लस्टर महाविद्यालयांमध्ये विविध विषयांवर आयोजित कार्यशाळांमध्ये महाविद्यालयामधील विविध वर्ग व विषयाच्या ५३ विद्यार्थी व ८ प्राध्यापकांनी सहभाग घेतला.

स्टाफ वेल्फेअर समिती

प्रा. मारुफ मुजावर, चेअरमन

महाविद्यालयातील सर्व शिक्षक-शिक्षकेतर सेवकांच्या सुख-दुःखामध्ये सहभागी होण्यासाठी सर्वांच्या सहकार्याने या समितीचे कामकाज चालत असते. त्याचबरोबर सामाजिक दायित्व पार पाडण्यासाठी ही सदर समिती काम करीत असते. सन २०२४-२०२५ मध्ये महाविद्यालयातील विविध प्राध्यापकांचा कार्यगौरव सत्कार करण्यात आले. गेले वर्षभर स्टाफ वेल्फेअर समितीच्या वतीने खालील कार्यक्रम घेण्यात आले.

१. प्रो. डॉ. व्ही. व्ही. पाडळकर - प्रोफेसर व प्रभारी प्राचार्य पदावर निवड

२. प्रा. एम. एस. मुजावर - उपप्राचार्य पदावर निवड

३. डॉ. ए. सी. शिंदे - शिवाजी विद्यापीठ ॲकॅडमीक कौन्सील व प्रोफेसर पदावर निवड

४. डॉ. आय. एच. मुल्ला - महाराष्ट्र शासन व शिवाजी विद्यापीठाच्या विविध क्रिडा समितीवर निवड

५. डॉ. एस. आय. बराले - सहयोगी प्राध्यापक पदावर पदोन्नती

६. डॉ. एम. एल. सोनटक्के - सहयोगी प्राध्यापक पदावर पदोन्नती

७. प्रा. एस. ए. भंडारे - प्लेसमेंट साठी निवड

८. प्रा. एम. आय. शिर्के - सहयोगी प्राध्यापक पदावर पदोन्नती

९. डॉ. एस. डी. मांजर्डेकर - हंगामी सेवक-निवड

१०. प्रा. एस. एस. परीट - समाजशास्त्र विषयामध्ये नेट परीक्षा उत्तीर्ण

११. प्रा. ए. ए. चौगुले - हंगामी सेवक-निवड

१२. प्रा. पी. पी. चौगुले - हंगामी सेवक-निवड

१३. प्रा. बी. एस. लोखंडे - हंगामी सेवक-निवड

१४. प्रा. एम. जी. कुरणे - 'इंग्रजी' विषयात 'नेट' परीक्षा उत्तीर्ण

१५. प्रा. ए. टी. रेडेकर - हंगामी सेवक-निवड

१६. डॉ. एन. पी. साठे - हंगामी सेवक-निवड

१७. डॉ. एन. ए. देसाई - हंगामी सेवक-निवड

१८. प्रा. डी. एस. माळी - हंगामी सेवक-निवड

१९. श्री. ए. एन. गाडेकर - बदलीने महाविद्यालयात स्वागत

या शैक्षणिक वर्षामध्ये सर्व सेवकांच्यावतीने खालील प्रमाणे आर्थिक सहायता, पारिवारीक कार्यक्रमामध्ये भेटवस्तु देण्यात आली. तसेच सहकारीच्या दु:खद प्रसंगामध्ये सर्वांनी सहभाग दर्शविला.

१. महाविद्यालयाच्या 'बेटी बचाव अभियान' साठी सर्व सेवकांच्यावतीने कै. रमेश जाधव यांची कन्या कु. अंजली च्या नावें जवळपास २५०००/- रु. आर्थिक मदत करण्यात आली.

२. महाविद्यालयाचे सेवक श्री. रमेश बाबुराव जाधव यांचे आकस्मात निधन झाले. त्यांच्या परिवाराच्या दु:खात सर्व स्टाफ सहभागी झाला होता.

३. महाविद्यालयाचे भूगोल विभागप्रमुख प्रा. के. आय. मुल्लाणी यांच्या मातोश्रींचे अकस्मात निधन झाले. त्यांच्या परिवाराच्या दु:खात सर्व स्टाफ सहभागी झाला होता.

४. मराठी विभाग प्रमुख प्रो. डॉ. सुनिल चंदनशिवे यांच्या सेवानिवृत्ती निमित्त सत्कार समारंभ आयोजित केला होता.

५. कार्यालयीन सेवक श्री. उदय आबणे यांच्या ज्येष्ठ कन्येच्या लग्नामध्ये एकत्रित भेटवस्तू देण्यात आली.

अशा प्रकारे सन २०२४-२०२५ या शैक्षणिक वर्षामध्ये या समितीच्या वतीने कामकाज केले. स्टाफ वेल्फेअर समितीचे सर्व कार्यक्रम संपन्न होणेसाठी सर्वांनी गेले वर्षभर सहकार्य केलेबद्दल हार्दिक आभार.

प्रवेश समिती

प्रा. मारुफ मुजावर, चेअरमन

शैक्षणिक वर्ष २०२४-२५ मध्ये जुलै २०२४ पासून महाविद्यालयाची प्रवेश प्रक्रिया सुरू झाली. चालू शैक्षणिक वर्षामध्ये शिवाजी विद्यापीठाच्या व महाराष्ट्र शासन नियमानुसार बी.ए. व बी. कॉम. भाग १, २, ३ आणि एम. कॉम. भाग १ व २ या वर्गांची प्रवेश प्रक्रिया ऑनलाईन व ऑफलाईन दोन्ही पद्धतीने राबविण्यात आली. सदर वर्गांची प्रवेश अर्ज विक्री, स्वीकृती, गुणवत्ता यादी जाहीर करणे, तद्नंतर प्रत्यक्षात अंतिम प्रवेश देण्याचे काम अगदी सुव्यवस्थित पार पडले. चालू वर्षी सर्व वर्गामध्ये एकूण ६९१ विद्यार्थ्यांनी महाविद्यालयात प्रवेश घेतला.

या प्रवेश समितीमध्ये कला शाखेचे प्रवेशाचे काम प्रा. मारुफ मुजावर, प्रा. बाळासाहेब जाधव, प्रा. देवल तुळशीकट्टी, डॉ. एस. जे. माने, प्रा. के. आय. मुलाणी, प्रो. डॉ. ए. सी. शिंदे व इतर सहकारी यांनी केले. तर वाणिज्य शाखेच्या प्रवेशाचे काम प्रा. एस. ए. भंडारे, प्रा. कपिल काशीद, डॉ. संतोष बराले, प्रा. आदित्य

बिल्ले व इतर सहकारी यांनी सक्षमतेने पूर्ण केले. या प्रवेश समितीला प्रभारी प्राचार्य प्रो. डॉ. व्ही. व्ही. पाडळकर व कार्यालयीन सेवक आणि इतर सहकारी प्राध्यापकांचे बहुमोल सहकार्य मिळाले.

Short Term Course Committee

Prof. S. A. Bhandare
Chairman

Short-term courses offer students a chance to explore new academic disciplines during their college experience. These courses assist students in acquiring various subject-specific skills while also helping them to discover their interests and passions. The college has introduced short-term courses as follows.

1	हिंदी अनुवाद	10
2	Certificate course in Creative writing skills	08
3	Co-operative Development	98
4	Certified Financial Planner-Foundation Model	102
5	Modi Script	10
6	Travel and Tourism	13
7	मानवी हक्क प्रमाणपत्र अभ्यास	26
8	Personalty Development	09
9	Basic English Grammer	20
10	Advance Psychology and Fild	22
11	Fundamental of Mutual fund and Investment Strategies	68
	Total Students	386

वेळापत्रक समिती

प्रा. मुलाणी के. आय., वेळापत्रक समिती

महाविद्यालयाची गुणवत्ता व शिस्त वाढवावयाची असेल तर प्रवेश परीक्षा व वेळापत्रक या सारख्या समित्यांचे कार्य महत्त्व पूर्ण आहे. २०२४-२५ या शैक्षणिक वर्ष मध्ये बी. ए. व बी. कॉम भाग दोन व तीन (एनइपी २०२० नुसार) तर बी.ए. बी. कॉम. व बी. कॉम. आयटी भाग एक (एनइपी २.० नुसार) चे महाविद्यालयीन वेळापत्रक समितीमार्फत तयार केले. या वेळापत्रकानुसार प्रत्येक विषयाचे व विभागाचे वेळापत्रक तयार करून घेतले विषयाच्या वेळापत्रकनुसार प्रत्येक प्राध्यापकांचे वेळापत्रक तयार केले. या वेळापत्रकामुळे महाविद्यालयाचे तासिका गेले वर्षभर चालू होते. यामुळे महाविद्यालयामध्ये शिक्षणाची शिस्त निर्माण झाली. या शिवाय ज्या प्राध्यापकांना महाविद्यालयीन वेळेत तासिका नसतील आशा प्राध्यापकांना व्हरांडा सुपरव्हिजनचे वेळापत्रक तयार करून, त्याच नियोजन केले गेले.

या वेळापत्रकाप्रमाणे महाविद्यालयातील प्राध्यापकांनी वेळेचे पालन केले. तसेच शिक्षकेत्तर सेवकांनी वेळेत वेळ देऊन महाविद्यालयातील शिस्तीच्या पालनामध्ये सहभाग घेतला या सर्व कार्यात महाविद्यालयाचे प्राचार्य, प्राध्यापक व शिक्षकेत्तर सेवकांचे सहकार्य लाभले तसेच महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांनी या वेळापत्रकाचे तंतोतंत पालन करून शिस्त व गुणवत्तेचा आदर्श निर्माण केला. तसेच समितीच्या सदस्यांनी वेळोवेळी केलेल्या सहकार्यामुळेच हे सर्व शक्य झाले. या सर्वाचे ऋण व्यक्त करतो.

राष्ट्रीय सेवा योजना

प्रा. डॉ. संध्या माने, कार्यक्रम अधिकारी
प्रा. डॉ. अरुण शिंदे, कार्यक्रम अधिकारी

शैक्षणिक वर्ष २०२४-२०२५ मध्ये महाविद्यालयात प्रथम सत्रात मा. प्राचार्यांच्या मार्गदर्शनाखाली राष्ट्रीय सेवा योजनेची स्थापना करण्यात आली. सदर विभागांमध्ये दोन युनिट (२०० विद्यार्थी) कार्यरत आहेत. विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास व्हावा, विद्यार्थ्यांच्या मन, मेंदू, मनगट, कणखर व्हावे आणि त्यांचा आत्मविश्वास वाढावा; तसेच सामाजिक समस्या समजून घेऊन सामाजिक बांधिलकी त्याने स्वीकारावी, या भूमिकेतून राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग

कार्यरत असतो. स्वच्छता, विविध विषयांवर प्रबोधनात्मक व्याख्याने, महत्त्वाच्या विषयावर रॅली, पथनाट्य, भित्तिपत्रिका, वृक्षारोपण असे अनेक कार्यक्रम राष्ट्रीय सेवा योजनाद्वारे आयोजित केले जातात. या संपूर्ण वर्षभरात खालीलप्रमाणे कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले.

- दि.२६/०६/२०२४ – राजश्री छत्रपती शाहू महाराज शतकोत्तर रौप्य महोत्सवानिमित्त महाविद्यालय परिसरात मा. श्री. राहुल इंग्रोळे (जनरल बॉडी सदस्य, सातारा) आणि मा. श्री.मानसिंगराव देसाई (म.वि. स. सदस्य हुपरी) यांच्या उपस्थितीत वृक्षारोपण कार्यक्रम घेण्यात आला.
- दि.२९/०७/२०२४ – महाविद्यालयाच्या संपूर्ण परिसराची स्वच्छता स्वयंसेवकांनी केली.
- दि. ०९/०८/२०२४ – ९ ऑगस्ट क्रांतिदिनानिमित्त हुपरी परिसरात रॅली काढण्यात आली. रॅलीची सांगता हुतात्मा स्मारक, हुपरी येथे मा. श्री. अजय नरळे (सी.ई.ओ., हुपरी नगरपालिका) यांच्या प्रमुख उपस्थित झाली.
- दि.१५/०८/२०२४–२५ऑगस्ट स्वातंत्र्यदिनानिमित्त महाविद्यालय परिसरात मा. प्र. प्राचार्य यांच्या हस्ते वृक्षारोपण केले. तसेच विद्यार्थ्यांनी तयार केलेल्या भित्तिपत्रिकेचे उद्घाटन घेण्यात आले.
- दि. १७/०८/२०२४– मा. राहुल आवाडे (सदस्य म. वि. समिती, हुपरी) यांच्या प्रमुख उपस्थितीत वृक्षारोपणाचा कार्यक्रम महाविद्यालय परिसरात घेण्यात आला.
- दि. ३०/०८/२०२४– 'अंधश्रद्धा आणि आजचा युवा' या विषयावर मा. सुनील स्वामी (सामाजिक कार्यकर्ते, अंनिस) यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले.
- दि.१४/०९/२०२४ – 'ध्वनी प्रदूषण आणि किरणोत्सर्गाचे शरीरावर होणारे दुष्परिणाम' या विषयावर मा. प्रा. डॉ. अरुण शिंदे, हुपरी यांचे व्याख्यान झाले.
- दि.२०/०९/२०२४ – 'स्वच्छता ही सेवा' या उपक्रमांतर्गत प्राथमिक आरोग्य केंद्र, हुपरी परिसराची स्वच्छता आणि महाविद्यालय परिसराची स्वच्छता स्वयंसेवकांनी केली.
- दि.२२/०९/२४ – स्वच्छता ही सेवा उपक्रमाअंतर्गत, हुपरी परिसरात स्वयंसेवकांच्या रॅलीचे आयोजन करण्यात आले.
- दि. १०/१०/२०२४– 'मानसिक आरोग्य माझी हक्काचे' या विषयावर मा.प्रा. डॉ. विवेक कोतेकर (राजाराम कॉलेज, कोल्हापूर) यांचे व्याख्यान व त्यांच्या हस्ते विद्यार्थ्यांनी १० ऑक्टोबर 'जागतिक मानसिक आरोग्य दिनानिमित्त' तयार केलेल्या भित्तिपत्रिकेचे उद्घाटन करण्यात आले.
- दि.१६/११/२०२४ – 'लोकशाही व निवडणुका' या विषयावर मतदान जनजागृती अभियानाअंतर्गत प्रा. डॉ. संध्या माने यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले.
- दि.२६/११/२०२४ – 'संविधान दिनानिमित्त' मा. प्राचार्यांच्या हस्ते संविधानाच्या प्रास्ताविकेचे आणि घटनातज्ज्ञ डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या प्रतिमेचे पूजन आणि सहकारी शिक्षक, शिक्षकेत्तर सेवक व विद्यार्थ्यांनी यांनी संविधानाच्या प्रास्ताविकेची सामूहिक वाचन केले.
- दि.१०/१२/२०२४– '१ डिसेंबर जागतिक एड्स दिन' आणि '१० डिसेंबर जागतिक मानवी हक्क दिन' यानिमित्ताने विद्यार्थ्यांनी तयार केलेल्या भित्तिपत्रिकेचे उद्घाटन मा. प्र. प्राचार्यांच्या हस्ते करण्यात आले.
- दि.२०/१२/२०२४– रांगोळी गावांमध्ये स्वयंसेवकांनी सर्व परिसरात स्वच्छता करून स्वच्छता उपक्रम राबविला.

- दि.०९/०१/२०२५ महाविद्यालय परिसरामध्ये स्वच्छता उपक्रम राबविण्यात आला.
- दि. १५/०१/२०२५ - शासनाने राबविलेल्या वाचन जनजागृती अभियाना अंतर्गत स्वयंसेवकांची हुपरी परिसरात ग्रंथदिंडीचे आयोजन करण्यात आले. ग्रंथदिंडीचा समारोप हुतात्मा स्मारक, हुपरी येथील राजर्षी छ. शाहू ग्रंथालयात झाला.
- दि.२५/०१/२०२५ 'लोकशाही, निवडणुका आणि भारतीय राज्यघटना' या विषयावर कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले. कार्यशाळेच्या प्रथम सत्रात मा. प्रा. कर्णराज रणदिवे यांनी 'भारतीय राज्यघटना आणि लोकशाही' या विषयावर तर दुसऱ्या सत्रात मा. प्रा. डॉ. सचिन भोसले (कोल्हापूर) यांनी 'लोकशाही आणि मतदारांच्या निवडणुकीतील सहभाग' या विषयावर मार्गदर्शन झाले.
- दि. २६/०१/२०२५ - २६ जानेवारी प्रजासत्ताक दिनानिमित्त मा. प्राचार्य यांच्या हस्ते ध्वजारोहण कार्यक्रम व विद्यार्थ्यांनी तयार केलेल्या भित्तिपत्रिकेचे उद्घाटन करण्यात आले.
- दि.२८/०२/२०२५ - मुलींच्यासाठी प्राथमिक आरोग्य केंद्र, हुपरी यांच्या सहकार्याने एच.बी. तपासणी शिबिर आयोजित करण्यात आले. यात १०६ विद्यार्थ्यांनी आपली एच.बी. तपासली.
- दि. १०/०३/२०२५ - १८ मार्च जागतिक महिला दिनानिमित्त व १० मार्च सावित्रीबाई फुले पुण्यतिथीनिमित्त' विद्यार्थ्यांनी तयार केलेल्या भित्तिपत्रिकेचे उद्घाटन मा. ॲड. लक्ष्मी सदरेकर यांच्या हस्ते करण्यात आले. तसेच त्यांनी 'भारतीय संविधानातील महिलांविषयी कायदे' या विषयावर व्याख्यान दिले.
- दि.१७/०३/२०२५ - माय भारत प्रोग्रामद्वारे डिजिटल कृषिविषयक प्रायोगिक शिक्षण कार्यक्रमाची (ELP) माहिती विद्यार्थ्यांना कार्यक्रम अधिकारी मा. प्रा. डॉ. संध्या माने आणि स्वयंसेवक श्रावण सुमारे (बी.ए. भाग २) यांनी दिली.
- दि.२१/०३/२०२५ महाविद्यालयातील विद्यार्थिनींना आपत्कालीन परिस्थितीमध्ये स्वसंरक्षण करायचे या विषयाचे प्रशिक्षण मा. उमेश चौगुले (बॉक्सिंग, कराटे चॅम्पियन, कोल्हापूर) व महाविद्यालयाची माजी विद्यार्थिनी कु. प्रतीक्षा चौगुले यांनी विद्यार्थिनींनी दिले.
- रायगड परिक्रमा शिवराजधानी या ठिकाणी शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर यांनी आयोजित केलेल्या शिबिरात श्रावण श्रीकांत सुमारे (बी.ए. भाग २) व ओमकार कृष्णात कांबळे (बी.ए. भाग २) यांनी सक्रिय सहभाग नोंदविला.

अशाप्रकारे वर्षभर विविध उपक्रमाचे आयोजन नियमित कार्यक्रमांतर्गत राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाने राबविले. सदर उपक्रमासाठी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. व्ही. व्ही. पाडळकर, उपप्राचार्य प्रा. एम. एस. मुजावर यांचे मार्गदर्शन तर सदस्य प्रा. बी.बी. जाधव, प्रा. डॉ. आय.एच. मुल्ला, प्रा. डॉ. एम. एल. सोनटक्के, सर्व सहकारी शिक्षक आणि शिक्षकेत्तर सेवक आणि स्वयंसेवकांचे अनमोल सहकार्य लाभले. त्याबद्दल सर्वांचे मनःपूर्वक आभार.

विशेष श्रमसंस्कार शिबिर :

शैक्षणिक वर्ष २०२४ २५ मध्ये प्रथम सत्रात राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग मा. प्राचार्यांच्या मार्गदर्शनाखाली कार्यरत झाला. या विभागात दोन युनिट (२०० स्वयंसेवक) आहेत. यातील १ युनिट (१०० स्वयंसेवक) हे विशेष श्रमसंस्कार शिबिरासाठी निवडले जातात. या सात दिवसीय श्रमसंस्कार शिबिरातून स्वयंसेवकांना समाजामध्ये राहून नेमक्या गावपातळीवरील समस्या, जबाबदाऱ्या काय आहेत याची जाणीव होऊन या दृष्टीने त्यांचे व्यक्तिमत्त्व विकसित

करणे आणि श्रमदानातून, विविध उपक्रमातून, बौद्धिक व्याख्यानातून स्वतःचा तसेच समाजाचा आत्मविश्वास विकसित करण्यासाठी प्रयत्न या श्रमसंस्कार शिबिराच्या माध्यमातून केला जातो.

यास अनुसरून महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या दत्तक घेतलेल्या मौजे रांगोळी येथील गावात २९ जानेवारी २०२५ ते ४ फेब्रुवारी २०२५ या कालावधीत विशेष श्रमसंस्कार शिबिर संपन्न झाले. या शिबिरात घेण्यात आलेल्या सर्व उपक्रमांचा अहवाल पुढीलप्रमाणे :

१) दि. २९/१/२०२५ रोजी विशेष श्रमसंस्कार शिबिराचे उद्घाटन घेण्यात आले. हे उद्घाटन मा. अमित महावीर गाट (प्रसिद्ध उद्योजक, हुपरी) यांच्या हस्ते करण्यात आले. यावेळी उद्घाटन समारंभाच्या अध्यक्षा मा. संगीता नरदे (लोकनियुक्त सरपंच, मौजे रांगोळी, ग्रामपंचायत) या उद्घाटनास प्रमुख उपस्थितीमध्ये महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. व्ही. व्ही. पाडळकर, मा. श्री. राहुल इंग्रोळे (जनरल बॉडी सदस्य, रयत शिक्षण संस्था, सातारा), मा. श्री. अजित पाटील, मा. श्री. शिवराज नाईक (सदस्य, महाविद्यालय विकास समिती, हुपरी) रांगोळी ग्रामपंचायतमधील सदस्य व इतर मान्यवर, स्वयंसेवक उपस्थित होते. शिबिर स्थळाची व कार्यक्रम स्थळाची यावेळी विद्यार्थ्यांनी स्वच्छता केली.

२) दि.३० जानेवारी २०२५ रोजी मौजे रांगोळी येथील शिवाजीनगर माळभाग, मराठी शाळा, चर्च कॉलनी मधील मोठी गटर, रस्ते साफसफाई स्वयंसेवकांनी केली. प्रबोधनपर व्याख्यान कार्यक्रमात 'चला भारतीय बनूया' या विषयावर मा. श्री. बाबासाहेव नदाफ (हेरवाडे) यांचे व्याख्यान झाले. सायंकाळी रांगोळी गावात राष्ट्रीय शांतता व एकात्मता यासाठी मौन मेणबत्ती रॅली काढण्यात आली. यावेळी रॅलीच्या समारोपप्रसंगी श्री. बाळासाहेब नदाफ यांनी क्रांतिकारी गीते गायली व घोषणा दिल्या.

३) दि.३१ जानेवारी २०२५ रोजी माळभाग परिसरातील आतील संपूर्ण गटार स्वच्छता आणि प्राथमिक आरोग्य केंद्र परिसरातील स्वच्छता स्वयंसेवकांनी केली. यावेळी खास मुलींच्यासाठी आरोग्य केंद्रातील डॉ. फारूख पठाण व त्यांच्या सहाय्यक सीमा बिडकर यांनी मुलींच्या आरोग्यासंदर्भात मार्गदर्शन केले. यावेळी प्रबोधनपर व्याख्यानमालेत मा.सौ. नीलम धनवडे (केंद्रप्रशासक, सखी सेंटर महिला व बालकल्याण विभाग, कोल्हापूर) यांचे 'महिलांविषयक शासकीय योजनांची माहिती' या विषयावर व्याख्यान झाले, तर ॲड. आसावरी पोतदार (कोल्हापूर) यांचे 'भारतीय संविधानातील महिलांविषयक कायदे' या विषयावर मार्गदर्शन आले. सायंकाळी मौजे रांगोळी ग्रामपंचायत यांच्या सहकार्याने महिलांसाठी हळदीकुंकू कार्यक्रम व मनोरंजन कार्यक्रम झाला.

४) दि.१ फेब्रुवारी २०२५ - रोजी गावातील बाजार कट्टा जिथे यात्रा भरली होती ते ठिकाण तसेच बस स्टँड परिसर भाग साफसफाई व गटार स्वच्छता स्वयंसेवकांनी केली. प्रबोधनपर व्याख्यानमालेत 'वाढते वृद्धाश्रम एक चिंतेचा विषय' या विषयावर मा. प्रा. डॉ. संभाजी गावडे (विभागप्रमुख, समाजशास्त्र विभाग, एम.एस.एम.आर.जे.महिला महाविद्यालय - उंब्रज, जि. सातारा) यांचे व्याख्यान झाले. सायंकाळी 'महिला सुरक्षितता काळाची गरज' या विषयावर रांगोळी परिसरातील विविध चौकांत स्वयंसेवकांनी प्रबोधनात्मक पथनाट्य सादरीकरण केले. यास गावकऱ्यांनी चांगला प्रतिसाद दिला.

५) दि. २ फेब्रुवारी २०२५ रोजी काळमवाडी वसाहत व काळम्मावाडी परिसर स्मशानभूमी अशा विविध ठिकाणांची साफसफाई व गटर स्वच्छता स्वयंसेवकांनी केली. प्रबोधनात्मक व्याख्यानमालेत मा.प्रा.डॉ. नामदेव आडनाईक (विभागप्रमुख, भूगोल विभाग, प्रा. डॉ. एन. डी. पाटील कॉलेज, मलकापूर, जि. कोल्हापूर) यांचे 'आपत्ती व्यवस्थापनामध्ये युवकांची भूमिका' या विषयावर व्याख्यान देऊन स्वयंसेवकांना प्रात्यक्षिके करून दाखवली. सायंकाळी मा. श्री. आकाश बिरांजे यांच्या सौजन्याने

'स्वच्छ भारत, स्वस्थ भारत' या विषयावर लघुपट सादरीकरण करण्यात आले.

६) दि. ३ फेब्रुवारी २०२५ रोजी मौजे रांगोळी येथील हरिजन वसाहत, मुल्लाणीवाडी परिसर साफसफाई व गटर स्वच्छता स्वयंसेवकांनी केली. प्रबोधनात्मक व्याख्यानमालेत प्रा.डॉ. चंद्रकांत गिरी (विभागप्रमुख इतिहास विभाग प्रा. डॉ. एन. डी. पाटील कॉलेज, मलकापूर, जि. कोल्हापूर) यांचे 'आरोग्यदृष्टीने योगाचे महत्त्व' या विषयावर स्वयंसेवकांना मार्गदर्शन झाले. सायंकाळी स्वयंसेवकांनी प्रबोधनात्मक सांस्कृतिक कार्यक्रम सादर केला. यामध्ये पोवाडा, देशभक्तीपर, सामूहिक, वैयक्तिक गीते व नृत्य अभंग, स्त्री-पुरुष समानता, स्त्री सबलीकरण, अंधश्रद्धा निर्मूलन या विषयांवर नाटक स्वयंसेवकांनी सादर केले. या कार्यक्रमाचे उद्घाटन मा. श्री.एन.आर.चौखंडे (पोलीस निरीक्षक, हुपरी पोलीस स्टेशन) यांच्या हस्ते करण्यात आले.

७) दि. ४ फेब्रुवारी २०२५ रोजी स्वयंसेवकांनी मेन रोड ते गाठ हायस्कूल परिसर बेघर वसाहत, पाण्याची टाकी परिसर, स्मशानभूमी परिसर यांची स्वच्छता केली. सायंकाळी विशेष श्रमसंस्कार शिबिराचा समारोप कार्यक्रम घेण्यात आला. या समारोप कार्यक्रमाचे प्रमुख पाहुणे मौजे रांगोळीच्या मा. लोकनियुक्त सरपंच संगीता नरदे होत्या. तर अध्यक्षस्थानी महाविद्यालयाचे मा. प्र. प्राचार्य प्रा. डॉ. व्ही. व्ही. पाडळकर होते. यावेळी स्वयंसेवकांना ग्रामपंचायतीच्यावतीने गौरवचिन्ह देऊन सन्मानित करण्यात आले.

या सात दिवसांच्या विशेष श्रमसंस्कार शिबिरास महाविद्यालयाचे मा. प्राचार्य प्रा.डॉ. व्ही. व्ही. पाडळकर तसेच सदस्य प्रा. बी.बी. जाधव, प्रा. डॉ. एम. एल. सोनटक्के, शिक्षकेत्तर सेवक श्री. संभाजी चांदणे तसेच महाविद्यालयाच्या सर्व शिक्षक - शिक्षकेत्तर सेवक, स्वयंसेवक, आजी-माजी विद्यार्थी यांचे चांगले सहकार्य लाभले. त्याचबरोबर मौजे रांगोळी गावच्या लोकनियुक्त सरपंच मा. सौ. संगीता नरदे, उपसरपंच, मा.श्री. शिवाजी सूर्यवंशी, ग्रामविकास अधिकारी मा. श्री. कुमार वंजीरे आणि सर्व ग्रामपंचायत सदस्य, कार्यालयीन सेवक, रांगोळी येथील तरुण मंडळे, विकास सेवा सोसायटी, दूध संस्था, क्रीडा व शैक्षणिक संस्था, सांस्कृतिक मंडळे, सर्व ग्रामस्थ यांचे अनमोल सहकार्य लाभले, याबद्दल सर्वांचे मनःपूर्वक आभार.

विवेक वाहिनी

प्रा. डॉ. संध्या ज. माने, चेअरमन

शैक्षणिक वर्ष २०२४-२५ मध्ये प्रथम सत्रात मा.प्र. प्राचार्यांच्या मागदर्शनाखाली विवेक वाहिनी समितीची स्थापना करण्यात युवा विद्यार्थ्यांमध्ये असलेली अंधश्रद्धा निर्मूलन करणे आणि वैज्ञानिक दृष्टिकोन विकसित करणे या उद्देशाने या विवेक वाहिनी समितीची स्थापना महाविद्यालयात करण्यात आली. या विवेक वाहिनी समितीच्यावतीने वेळोवेळी विविध विषयांवर प्रबोधनात्मक कार्यक्रम, गटचर्चा होतात. या वर्षभरात समितीच्यावतीने पुढील कार्यक्रम घेण्यात आली.

दि. १२ ऑगस्ट २०२४ परमपूज्य सानेगुरुजी यांच्या शतकोत्तर रौप्य महोत्सवी जयंतीअंतर्गत अभिवादन संवाद यात्रा २०२४ अंतर्गत मा.श्री. बाबासाहेब नदाफ (हेरवाड) यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले.

दि. ३० ऑगस्ट २०२४ - 'अंधश्रद्धा आणि आजचा युवा' या विषयावर मा.श्री. सुनिल स्वामी (इचलकरंजी, अंनिस) यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले.

दि. १३ ऑक्टोबर २०२४- 'प्रेम, आकर्षण आणि हिंसा' या विषयावर विद्यार्थ्यांचे गट करून गटचर्चा आयोजित करण्यात आली. या गटचर्चेच्या अध्यक्षस्थानी मा.प्रा.बी. बी. जाधव होते.

दि.०६ सप्टेंबर २०२४ शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

येथे विवेक वाहिनी, अंधश्रद्धा निर्मूलन समिती व मास कम्युनिकेशन अधिविभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर आयोजित एकदिवसीय 'स्त्रीसन्मान परिषदेसाठी' महाविद्यालातून एक महिला प्राध्यापिका व १० विद्यार्थी-विद्यार्थिनी सहभागी झाले होते.

दि. १२ मार्च २०२५ - शरण साहित्य अध्यासन व हिंदी भाषा विभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर संयुक्त विद्यमाने आयोजित 'महिला जातः धर्म, लिंगभाव जाणीव' या विषयावरील एकदिवसीय कार्यशाळेत महाविद्यालातून एक महिला व १० विद्यार्थी-विद्यार्थिनी सहभागी झाले होते.

अशा पद्धतीने वर्षभर विविध उपक्रमांचे आयोजन करण्यात आले आणि विविध कार्यशाळेत सहभाग विद्यार्थ्यांनी नोंदविले. या समितीस मा.प्र. प्राचार्य, उपप्राचार्य यांचे मार्गदर्शन तर समितीचे सदस्य, शिक्षक, शिक्षकेतर सेवक यांचे सहकार्य लाभले.

माजी विद्यार्थी संघटना

प्रा. डॉ. संध्या ज. माने, चेअरमन

शैक्षणिक वर्ष २०२३-२०२४ मध्ये महाविद्यालयाच्या प्र. प्राचार्यांच्या मार्गदर्शनाखाली प्रथम सत्रात माजी विद्यार्थी असोसिएशनचे कामकाज सुरू करण्यात आले. महाविद्यालयाच्या यशोशिखरात, विकासात माजी विद्यार्थ्यांची भूमिका फार महत्त्वाची असते. समाजातील वेगवेगळ्या कार्यक्षेत्रात माजी विद्यार्थ्यांनी आपले स्थान उंचावले आहे व त्यांच्या या यशाचा, कष्टाचा, अनुभवाचा फायदा महाविद्यालयात नक्कीच होणार. या अर्थाने सर्व माजी विद्यार्थ्यांना महाविद्यालयाच्या संपर्कात ठेवणे आणि महाविद्यालयाच्या विकासासाठी त्यांचे सहकार्य होणे व त्यांचेही कौतुक करणे या उद्देशाने ही असोसिएशन कार्यरत आहे.

या माजी विद्यार्थी असोसिएशनच्या संपूर्ण वर्षभरात दोन बैठका घेण्यात आल्या.

दि. ०६ ऑगस्ट २०२४ रोजी महाराष्ट्र नगरपरिषद राज्यसेवा परीक्षेत यश व पोलीस दलात निवड होऊन यश प्राप्त झालेल्या माजी विद्यार्थ्यांचा सत्कार महाविद्यालयात व माजी विद्यार्थी असोसिएशनच्या वतीने घेण्यात आला.

दि.०६ जुलै २०२४ रोजी कौशल्य विकास योजना मार्गदर्शन कार्यशाळेचे आयोजन असोसिएशनच्यावतीने महाविद्यालयात करण्यात आले. सदर कार्यशाळेत मा.श्री. पद्मप्रभू रणदिवे (डायरेक्टर प्रभू ए.एल. सिस्टीम (OPC) प्रायव्हेट लिमिटेड, कोल्हापूर) यांचे 'बिझनेस स्टार्टअप' या विषयावर मार्गदर्शन झाले. या कार्यक्रमाच्या मध्यस्थानी युवा उद्योजक मा. श्री. संजय माने (संचालक, कोल्हापूर जिल्हा सराफ संघ) हे होते.

दि. २० एप्रिल २०२५ रोजी महाविद्यालयामध्ये माजी विद्यार्थी असोसिएशनच्यावतीने माजी विद्यार्थी मेळाव्याचे आयोजन करण्यात आले होते. या मेळाव्यात पमुख पाहुणे म्हणून मा. अशोक माने (आमदार, विधानसभा, महाराष्ट्र) तर प्रमुख वक्त्या म्हणून मा. सौ. सविता लष्करे (उपजिल्हाधिकारी, सांगली जिल्हा) हे उपस्थित होते. या मेळाव्यात मोठ्या संख्येने माजी विद्यार्थी उपस्थित होते.

अशा प्रकारे या वर्षात माजी विद्यार्थी असोसिएशनचे विविध उपकम पार पडले. या उपक्रमास महाविद्यालयाचे प्राचार्य, उपप्राचार्य, सर्व सहकारी प्राध्यापक, शिक्षकेतर सेवक, माजी विद्यार्थी असोसिएशनचे पदाधिकारी, सदस्य यांचे अनमोल मार्गदर्शन व सहकार्य भेटले.

अंतर्गत तक्रार निवारण समिती

प्रा. डॉ. संध्या ज. माने, चेअरमन

शैक्षणिक वर्ष २०२४ - २०२५ मध्ये प्रथम सत्रात प्राचार्यांच्या मार्गदर्शनाखाली अंतर्गत तक्रार निवारण समितीची शासकीय परिपत्रकाच्या सूचनेप्रमाणे स्थापना करण्यात आली. या समितीद्वारे महाविद्यालयातील शैक्षणिक

वातावरण हे विद्यार्थी व विद्यार्थिनी या दोन्हीच्या दृष्टीने समाधानकारक, मैत्रीपूर्ण तसेच महाविद्यालयीन परिसरामध्ये विद्यार्थिनी, शिक्षिका व शिक्षकेत्तर सेविका यांच्याबाबत कोणतेही अनुचित प्रकार होऊ नये यासाठी सर्वांना जागरूक करणे आणि तसेच काही घडल्यास या समितीद्वारे संबंधित घटकांवर कायदेशीर कारवाई करणे, लैंगिक छळ प्रतिबंधक कायद्याविषयी सर्व विद्यार्थ्यांमध्ये जनजागृती करणे अशा हेतूने या समितीची स्थापना करण्यात आली. या समितीद्वारे पुढीलप्रमाणे वर्षभर उपक्रम राबविण्यात आले.

- दि. २५ जुलै २०२४ रोजी अंतर्गत तक्रार निवारण समितीविषयक माहिती विद्यार्थ्यांना समजावी या दृष्टिकोनातून प्रा. डॉ. संध्या माने यांचे विशेष व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. या कार्यक्रमाचे अध्यक्षीय स्थान प्रा. बी. बी जाधव यांनी भूषविले.
- दि. १७ जानेवारी २०२५ रोजी डॉ. मनीषा भोजकर, हुपरी यांचे 'मासिक पाळी समज व गैरसमज' या विषयावर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. या कार्यक्रमाचे अध्यक्षीय मनोगत मा. प्र. प्राचार्य प्रा. विजय पाडळकर यांनी व्यक्त केले.
- दि. २८ फेब्रुवारी २०२५ रोजी प्राथमिक आरोग्य केंद्र, हुपरी यांच्या सहकार्याने खास मुली व महिलांच्यासाठी एच.बी. तपासणी आरोग्य शिबिराचे आयोजन करण्यात आले. यात ११३ मुलींनी व महिलांनी आपली तपासणी करून घेतली.
- दि. १० मार्च २०२५ रोजी ८ मार्च 'जागतिक महिला दिनानिमित्त' विद्यार्थ्यांनी तयार केलेल्या भित्तिपत्रिकेचे उद्घाटन ॲड. लक्ष्मी सदरेकर, हुपरी यांच्या हस्ते करण्यात आले. तसेच त्यांनी 'भारतीय राज्यघटनेतील महिलाविषयक कायदे' या विषयावर विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले. यावेळी महाविद्यालयातील मुली व महिलांसाठी संगीत खुर्ची स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले होते.
- दि.२१ मार्च २०२५ रोजी मा.श्री. उमेश चौगुले (बॉक्सिंग कराटे चॅम्पियन, कोल्हापूर) व महाविद्यालयाचे माजी विद्यार्थिनी प्रतीक्षा जाधव यांनी महाविद्यालयातील विद्यार्थी साठी खास स्वसंरक्षण प्रशिक्षण दिले. यामध्ये विद्यार्थिनींनी एरोबिक्स, किक्स, पंच, तायची पाम, ब्लॉक्स, सेल्फ
- डिफेन्स, टेक्निक यांची प्रात्यक्षिके दाखवण्यात आली. या विद्यार्थ्यांनीसाठी आयोजित खास एकदिवसीय स्वसंरक्षण शिबिराचे अध्यक्षीय मनोगत महाविद्यालयाचे मा. प्र. प्राचार्य प्रा. डॉ. विजय पाडळकर यांनी व्यक्त केले.

अशाप्रकारे सदर समितीद्वारे वर्षभर विविध उपक्रम राबवण्यात आले. या समितीशी संबंधित संपूर्ण वर्षभर कोणत्याही प्रकारची तोंडी अथवा लेखी तक्रार कोणत्याही विद्यार्थ्यांनी, शिक्षिका अथवा शिक्षकेतर सेविकांची आली नाही. या समितीचे पिठासन अधिकारी म्हणून प्रा.डॉ. संध्या माने यांनी काम पाहिले. महाविद्यालयाचे प्र. प्राचार्य प्रा. व्ही. व्ही. पाडळकर यांचे मार्गदर्शन तर समिती सदस्य प्रा. डॉ. ए.सी. शिंदे, ॲड. काटकर, सौ. मीनाताई देसाई व शिक्षकेतर सेवक यांचे चांगले सहकार्य लाभले.

Avishkar Research Committee

Mr. Shivanand Arvind Bhandare

Chairman

According to Shivaji University, Kolhapur College level avishkar Research competition was organized on 21 November, 2024. At that time, Thirteen research proposals on various topics were submitted. The expert appointed by the college to review and rank the proposals. On basic of chosin topic title, subject layout ans presentation three proposal are selected by the committee. The first ranked proposal,

'सायबर गुन्हेगारी' is selected for participation in district-level Avishkar research competition.

Center for Distance and Online Education

Mr. Shivanand Arvind Bhandare,

Chairman

In academic year 2024-25 the college has started a center for distance and online education of the Shivaji University, Kolhapur. In this study center in this center B.A., B.Com., M.A. (Marathi, Hindi, English, Sociology, History, Political Science, Economics) M. COM. (Semester I and II) courses are started. During this academic year total 09 Students are admitted in graduation course and 22 students are enrolled in post graduation degrees course.

YCMOU Committee

Mr. Shivanand Arvind Bhandare

Chairman

The center of Yashwantrao Chavan Maharashtra Open University (YCMOU) was established in this college. The center has provides educational opportunities for students who are unable to continue their formal education. Several aspirants have to work due to economic compulsions. These students, who are deprived of the mainstream of education, can continue to learn while they earn. In this academic year total 60 students are enrolled in graduation and post graduation degrees course.

गांधीविचार संस्कार परीक्षा

प्रा. अमोल गावडे, समन्वयक

चालू शैक्षणिक वर्षामध्ये 'गांधीविचार संस्कार परीक्षा-२०२४' साठी एकूण २८ विद्यार्थी बसले. त्यापैकी २४ विद्यार्थी प्रत्यक्षात परीक्षेस उपस्थित होते. त्यापैकी १५ विद्यार्थी पदवीच्या प्रथम वर्षात शिकत आहेत. ०४ विद्यार्थी द्वितीय वर्षात शिकणारे तर ०४ विद्यार्थी तृतीय वर्षात शिकणारे होते आणि ०१ प्राध्यापक सदर परीक्षेस बसले होते. सोमवार, दिनांक १७-०२-२०२५ रोजी या विद्यार्थ्यांची परीक्षा घेण्यात आली.

सदर परीक्षेमध्ये कु. प्रतिक्षा तानाजी चव्हाण, बी.ए. भाग दोन या विद्यार्थिनीचा कोल्हापूर जिल्ह्यात तृतीय क्रमांक आला. तसेच सर्व सहभागी विद्यार्थ्यांना फाउंडेशनकडून सहभाग प्रमाणपत्र, समन्वयक प्रा. अमोल गावडे यांना प्रशस्तीपत्र व महाविद्यालयाला गांधीविचार संस्कार परीक्षा- २०२४ चे यशस्वीपणे आयोजन केल्याबद्दल स्मृतिचिन्ह प्राप्त झाले.

◆

वैयक्तिक अहवाल

प्रा. एम. एस. मुजावर

सहयोगी प्राध्यापक, हिंदी विभाग

1. संशोधन पेपर प्रकाशित 'समकालीन हिंदी उपन्यास साहित्य में जनचेतना के परिप्रेश्य में नारी विषमता का चित्रण' पीअर रिव्ह्यूड् अॅण्ड रेफरिड जर्नल IJHSSBMC, छत्रपती संभाजीनगर, सप्टेंबर २०२४.
२. संशोधन पेपर वाचन व सहभाग, एकदिवसीय राष्ट्रीय चर्चासत्र 'आधुनिक हिंदी साहित्य में सामाजिक सद्‌भाव', चंद्राबाई शांताप्पा शेंडुरे कॉलेज, हुपरी, दि. १३ ऑगस्ट, २०२४.
३. सत्राध्यक्ष व सहभाग, एकदिवसीय नवीन अभ्यासक्रम कार्यशाळा, 'बी. ए. भाग ३ विधा विशेष का अध्ययन', सावित्रीबाई फुले महिला महाविद्यालय, सातारा, दि. १० ऑगस्ट, २०२४.
४. सत्राध्यक्ष व सहभाग, एकदिवसीय राष्ट्रीय चर्चासत्र 'भाषा और साहित्य का सामाजिक सरोकार : विविध आयाम', कर्मवीर भाऊराव पाटील कॉलेज, उरुण, इस्लामपुर, दि. ५ ऑक्टोबर, २०२४
५. सहभाग, 'देश का प्रकृति परिक्षण' अभियान आयुष मंत्रालय, भारत सरकार, दि. १९ डिसेंबर २०२४
६. सहभाग, 'ध्यानधारणा : आव्हान', द आर्ट ऑफ लिविंग ऑनलाईन, डिसेंबर २०२४.
७. सहभाग, तीन दिवसीय 'डेव्हलपमेंट ऑफ इ-कन्टेन्ट : फॉर इफेक्टिव्ह टिचिंग', द न्यू कॉलेज, कोल्हापूर दि. ३-५ जानेवारी, २०२५.
८. सहभाग, एकदिवसीय सेमिनार 'भारतीय जनतंत्र और समकालीन परिवेश', श्री शहाजी छत्रपती महाविद्यालय, कोल्हापुर, दि. ७ जानेवारी २०२५.
९. सहभाग, एकदिवसीय आंतरराष्ट्रीय ऑनलाईन प्रश्नमंजुषा 'विश्व हिंदी दिवस : २०२५' यशवंतराव चव्हाण वारणा महाविद्यालय, वारणानगर, दि. १० जानेवारी, २०२५.
१०. सहभाग, एकदिवसीय आंतरराष्ट्रीय वेबिनार 'युक्रेन में हिंदी तथा हिंदी में करियर' पूना कॉलेज, पुणे, दि. २३ जानेवारी २०२५.
११. सत्राध्यक्ष व सहभाग, एकदिवसीय आंतरराष्ट्रीय सेमिनार 'शोषितांचे साहित्य आणि चित्रपट' छ. शिवाजी कॉलेज, सातारा, दि. ८ फेब्रुवारी २०२५.
१२. सत्राध्यक्ष एवं सहभाग, एकदिवसीय राष्ट्रीय चर्चासत्र 'बदलते धोरणाचा संविधानिक संस्थावर होणारा परिणाम', भाई तुकाराम कोलेकर कॉलेज, नेसरी, दि. ३१ जाने. ते १ फेब्रुवारी २०२५.
१३. सहभाग, एकदिवसीय विद्यापीठस्तरीय सेमिनार 'नवीन नॅक प्रणालीचा आराखडा', श्री व्यंकटेश महाविद्यालय, इचलकरंजी, दि. ८ मार्च, २०२५.
१४. अॅकॅडमिक ऑडिट समिती सदस्य, द न्यू कॉलेज, कोल्हापूर, दि. ४ सप्टेंबर २०२४.
१५. विषयतज्ज्ञ, हिंदी विषय सहाय्यक प्राध्यापक (सी.एच.बी) चयन समिती, दि न्यू कॉलेज, कोल्हापूर, दि. २४ जून, २०२४.
१६. विषयतज्ञ, हिंदी विषय सहाय्यक प्राध्यापक (सी.एच.बी.) चयन समिती, श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्था, कोल्हापूर, दि. २९ जून २०२४.
१७. परीक्षक, हिंदी वक्तृत्व व वादविवाद स्पर्धा, शिवाजी विद्यापीठ ४४ वा सातारा जिल्हास्तरीय युवा महोत्सव, संयोजक डी. पी. भोसले कॉलेज, कोरेगांव, दि. २५ सप्टेंबर, २०२४.
१८. प्रमुख अतिथी, 'हिंदी दिन समारोह', कमला कॉलेज, कोल्हापूर, दि. २० सप्टेंबर २०२४.
१९. सहसंयोजक, एकदिवसीय राष्ट्रीय सेमिनार 'सामाजिक सद्‌भाव : हिंदी, इंग्रजी, मराठी भाषिक साहित्य', चंद्राबाई शांताप्पा शेंडुरे कॉलेज, हुपरी, १३ ऑगस्ट २०२४.

२०. सहसंयोजक, 'एल. वाय. पाटील आंतर महाविद्यालयीन राजस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा २०२४-२५' आप्पासाहेब - नाईक (दादा) पैसाफंड शेतकी सहकारी बँक लि. हुपरी व चंद्राबाई शांताप्पा शेंडुरे कॉलेज, हुपरी, दि. १४ फेब्रुवारी २०२५.

२१. अध्ययन मंडळ बैठक (BOS) बी. ए. भाग २ व ३ के लिए हिंदी विषय का पाठ्यक्रम बनाना, कमला कॉलेज, कोल्हापूर, दि. २९ मार्च २०२५.

२२. केंद्राध्यक्ष, 'सार्वजनिक निवडणूक व विधानसभा निवडणूक सन २०२४' इचलकरंजी.

२३. निवड, उपप्राचार्य सन २०२४-२०२५, चंद्राबाई शांताप्पा शेंडुरे कॉलेज, हुपरी.

Prof. Tulshikatti D.C.

Head, Dept. of English

IQAC coordinator

1. Worked as Head, Department of English and Coordinator of Internal Quality Assurance Cell (IQAC).
2. Worked as Coordinator of National Seminar organized by Department of Languages.
3. The research paper published in proceeding with ISSN number & Impact factor in the national Seminar organized by Department of Languages, C.S. S.College, Hupari.
4. Worked as subject expert for the selection of the candidate at New College, Kolhapur.
5. Delivered a talk as chairperson of the technical session of National seminar organized by T.K. Kolekar College, Nesari, Dist. Kolhapur.
6. Worked as paper setter and Examiner for University examination.
7. Worked as Presiding Officer for Assembly Election: 2024.
8. Successfully submitted the AQAR of 2023-2024 to NAAC.
9. Active initiative to organize all activity and programmes in the institution.
10. Attended the workshop on Binary Accreditation organized by Vyankatesh College, Ichalkaranji.

प्रा. डॉ. मुल्ला आय. एच.

शारीरिक शिक्षण संचालक

१. भुवनेश्वर येथे झालेल्या अखिल भारतीय आंतरविद्यापीठ ॲथलेटिक्स स्पर्धेसाठी शिवाजी विद्यापीठ संघाचे मार्गदर्शक म्हणून निवड.

२. चंद्रपूर येथे पार पडलेल्या महाराष्ट्र राज्य आंतरविद्यापीठ महाक्रीडा स्पर्धेसाठी तांत्रिक समिती सदस्यपदी निवड.

३. कोल्हापूर झोनल क्रीडापरिषद कार्यशाळेत साधन व्यक्ती म्हणून व्याख्यान दिले.

प्रा. बाळकृष्ण जाधव

मराठी विभाग

१. सहयोगी प्राध्यापक व मराठी विभाग प्रमुख म्हणून कार्यरत.

२. शिवाजी विद्यापीठ जिल्हास्तरीय युवा महोत्सवात संघ व्यवस्थापक म्हणून सहभाग. पथनाट्य, सुगम गायन, समूह गीत गायन, मूकनाटिका, वक्तृत्व इ. कला प्रकारात विद्यार्थ्यांचा सहभाग, सुगम गायन कला प्रकारात कु. सन्मती अवघडे, बी. ए. भाग. २ उत्तेजनार्थ पारितोषिक प्राप्त.

३. पद्मभूषण डॉ. कर्मवीर भाऊराव पाटील जयंती सप्ताह विविध स्पर्धांचे सांस्कृतिक चेअरमन म्हणून संयोजन केले.

४. स्वातंत्र्यसेनानी गांधीवादी विचारवंत एल. वाय. पाटील राज्यस्तरीय आंतरमहाविद्यालयीन वक्तृत्व स्पर्धा

समन्वयक म्हणून कार्य.

५. शिवाजी विद्यापीठ पुरस्कृत भाषा विभाग आयोजित राष्ट्रीय सेमिनार – सहसमन्वयक म्हणून कार्य.

६. चंद्राबाई शांताप्पा शेंडुरे कॉलेज, हुपरी भाषा विभाग आयोजित राष्ट्रीय सेमिनारमध्ये शोधनिबंध सादर व इंटरनॅशनल जर्नलमध्ये 'महात्मा जोतिराव फुले यांचे धर्मविषयक विचार' हा शोधनिबंध प्रकाशित.

७. सांस्कृतिक विभाग चेअरमन म्हणून कार्यरत राहून विविध व्याख्याने, कार्यक्रमांचे यशस्वी संयोजन केले.

Dr. Mahadev L. Sontakke

Assistant Professor, Department of History

1. Promoted as Associate Professor on 28th Jane. 2024
2. Attended four national Seminars.
3. Published two Research Articles in International Journals.
4. Worked as a Co-ordinator of 'Lead College Committee' under Shivaji University, Kolhapur.
5. Delievered Special Lecture at Parisanna Ingrole, High School & Junior College Hupari.
6. Worked as Subject Expert at New College Kolhapur.
7. Attonded 3 days FDP - on New Technology in Teching Learning Process.

Mr. Shivanand Arvind Bhandare

Assi. Professor, Dept. of Economics

Worked as.

Chairman

1. Short-Term course committee
2. Avishkar Research Committee
3. Co-ordinator - Shivaji University, Kolhapur center for distance and online education
4. Co-ordinator-Yashwantrao Chavan Maharashtra Open University (YCMOU)

Examination Related Work:

1. SRPD Co-ordinator for October/ November 2024 Examination

Research Publication:

1. Published research paper on National Educational policy 2020, merits and demerits of the reformed Education system in International Journal of Advance and Applied research 911AAR
2. Published research paper on Emerging problems and remedies before the agriculture sector in Maharashtra

---

प्रा. विजय क. घेजी

सहायक प्राध्यापक, समाजशास्त्र विभाग

१) शिवाजी विद्यापीठाग्रणी महाविद्यालय अंतर्गत एकदिवसीय कार्यशाळेचे आयोजन.

२) शिवाजी विद्यापीठ येथे बेटी बचाओ अभियान अंतर्गत एकदिवसीय कार्यशाळेत सहभाग.

३) International Conference मध्ये सहभाग व एक संशोधन पेपर प्रकाशित.

४) देवचंद महाविद्यालय, अर्जुननगर येथे समाजशास्त्र परिषदेत सहभाग व संशोधन पेपर वाचन.

५) समाजशास्त्र विभागाअंतर्गत पाचगणी, महाबळेश्वर, प्रतापगड येथे दोन दिवसीय अभ्यास सहलीचे नियोजन.

६) व्यक्तिमत्त्व विकास या Short term course चे नियोजन.

७) समाजशास्त्र विभागामार्फत कागल येथील कर्णबधिर शाळेस भेट.

८) बी. ए. भाग २ व ३ मधील विद्यार्थ्यांचे अभ्यास सहल विधानभवन व येलुर येथील किल्ला.

◆

आम्ही रयत सेवक

प्राचार्य प्रो. (डॉ.) व्ही. व्ही. पाडळकर

उपप्राचार्य प्रा. एस. एम. मुजावर
उपप्राचार्य प्रो. (डॉ.) एस. सी. शिंदे

- **मराठी विभाग**

श्री. बी. बी. जाधव
सहयोगी प्राध्यापक एम. ए., नेट
डॉ. एस. डी. मांजर्डेकर
सहाय्यक प्राध्यापक एम. ए., पीएच.डी.
श्री. बी. एस. लोखंडे
सहाय्यक प्राध्यापक एम. ए., नेट

- **हिंदी विभाग**

श्री. एस. एम. मुजावर
सहयोगी प्राध्यापक, एम. ए., एम. फिल.
श्रीम. डॉ. एन. पी. साठे
सहाय्यक प्राध्यापक एम. ए., सेट नेट, पीएच. डी.
श्रीम. डॉ. एन. ए. देसाई
सहाय्यक प्राध्यापक एम. ए., पीएच. डी

- **इंग्रजी विभाग**

श्री. डी. सी. तुलशीकट्टी
सहाय्यक प्राध्यापक एम. ए.
श्रीमती एम.जे. कुरणे
सहायक प्राध्यापक, एम. ए., सेट नेट
श्री. एस. जी. कांबळे
सहायक प्राध्यापक, एम. ए.

- **इतिहास विभाग**

प्राचार्य डॉ. व्ही. व्ही. पाडळकर
प्रोफेसर एम. ए., सेट. पीएच.डी.
डॉ. एम. एल. सोनटक्के
सहयोगी प्राध्यापक, एम. ए., सेट, एम.फील.

- **समाजशास्त्र विभाग**

डॉ. विजय घेजी
सहाय्यक प्राध्यापक एम. ए., पीएच.डी.
श्री. अमृत मुधाळे
सहाय्यक प्राध्यापक एम. ए., सेट
श्री. ए. टी. गावडे
सहाय्यक प्राध्यापक एम. ए., सेट
श्रीमती एस. एस. परीट
सहाय्यक प्राध्यापक एम. ए., सेट

- **भूगोल विभाग**

श्री. के. आय. मुलाणी
सहयोगी प्राध्यापक, एम. ए.
श्री. वाय. ए. माने
एम.ए., एम.एस्सी, नेट–सेट
श्री. एस. एस. माने
एम.ए. एम.फिल., सेट, पी.जी.डी.जी.आय.एस.
श्री. डी. ए. जनवाडे
एम.ए., सेट,

- **मानसशास्त्र विभाग**

डॉ. ए. सी. शिंदे
प्रोफेसर , एम.ए., सेट, पीएच. डी.

- **राज्यशास्त्र विभाग**

डॉ. श्रीमती एस. जे. माने
सहायक प्राध्यापक, एम.ए., एम.फिल.
पीएच.डी.

- **अर्थशास्त्र विभाग**

डॉ. एस. आय. बराले
सहयोगी प्राध्यापक, एम.ए., नेट, पीएच.डी.

श्री. एस. ए. भंडारे
सहायक प्राध्यापक, एम.ए., एम.फील., सेट

श्रीम. टी. एस. शिंदे
सहायक प्राध्यापक, एम. ए., सेट

- **वाणिज्य विभाग**

श्री. के. ए. काशीद
सहायक प्राध्यापक, एम.कॉम., सेट

श्री. ए. एस. बिल्ले
सहायक प्राध्यापक, एम. कॉम., सेट

ॲड. निता परीट
सहायक प्राध्यापक,
बी.ए., एल.एल.बी., एल.एल.एम.

श्रीमती ए. ए. चौगुले
सहायक प्राध्यापक,
एम. कॉम., सेट

श्रीमती पी. पी. चौगुले
सहायक प्राध्यापक, एम.एस्सी.सेट

श्रीमती एस.डी. माळी
एम.ए. डी.सी.ए.

- **शारीरिक शिक्षण विभाग**

प्रा. आय. एच. मुल्ला
शारीरिक शिक्षण संचालक एमपी. एड., सेट, पीएच. डी.

- **ग्रंथालय विभाग**

श्री. एम. एस. शिर्के
ग्रंथपाल, एम.लिब, सेट

▪ शिक्षकेतर सेवक ▪

श्रीम. एम. एम. शिंदे
मुख्य लिपिक

श्री. ए. एन. गाडेकर
वरिष्ठ लिपिक

श्री. ए. डी. गोडवे
कनिष्ठ लिपिक

श्री. सागर कासोटे
कनिष्ठ लिपिक

श्री. जाधव एस. वाय.
ग्रंथालय परिचर

श्री. चांदणे एस. एस.
ग्रंथालय परिचर

श्री. यु. व्ही. आबणे
शिपाई

Rayat Shikshan Santha's
Chandrabai-Shantappa Shendure College, Hupari

पद्मभूषण कर्मवीर भाऊराव पाटील पुण्यतिथी विनम्र अभिवादन

महात्मा गांधी स्मृतिदिन

माजी विद्यार्थी मेळाव्यामध्ये प्रमुख पाहुणे मा. आमदार अशोकराव माने

वार्षिक पारितोषोक वितरण : प्रास्ताविक प्राचार्य डॉ.विजय पडळकर

वार्षिक पारितोषोक वितरण समारंभ : बाहुबली गाठ

वार्षिक पारितोषोक वितरण आभार –डॉ. आय. एच. मुल्ला

प्राचार्यांसमवेत महाविद्यालयातील प्राध्यापक वर्ग

प्राचार्यांसमवेत महाविद्यालयातील कार्यालयीन सेवक

भाषा व सामाजिक शास्त्रे विभाग आयोजित राष्ट्रीय चर्चासत्र

स्वागत व प्रास्ताविक : प्रा. एम. एस. मुजावर.

उठघातक व बीजभाषक : सुप्रसिद्ध विचारवंत प्राचार्य आनंद मेणसे.

प्रमुख पाहुणे: प्रो. डॉ. अर्जुन चव्हाण, सुप्रसिद्ध समीक्षक हिंदी.

साधनव्यक्ती: डॉ. चंद्रकांत लंगरे, सुप्रसिद्ध समीक्षक इंग्रजी.

साधनव्यक्ती : सुप्रसिद्ध कवी एकनाथ पाटील.

साधनव्यक्ती: प्रा. डॉ. विजयमाने, सामाजिक विचारवंत.

उपस्थित प्राध्यापक व विद्यार्थी वर्ग.

आभार प्रदर्शन : प्रा. देवल तुळशीकट्टी.

भारती मुद्रणालय, कोल्हापूर